

Jens Bruun og Jonas Lieberkind
ICCS 2009, De danske elever

ICCS 2009, De danske elever

© Forfatterne

Sats og layout: Forfatterne

© Omslag og fotografi: Nikolaj Noel Christensen

Aarhus Universitet 2012

1. udgave, 1. oplag

Tryk: Rosendahls – Schultz Grafisk a/s

ISBN 978-87-7684-981-8

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1, Introduktion	7
Kapitel 2, Kundskaber og færdigheder	15
1. ICCS testen – konstruktion og indhold	15
2. ICCS testen – underdimensioner	18
Opsummering	30
Kapitel 3, Borgere	35
1. Den traditionelle borger	36
2. Den sociale borger	40
Tema: Om samspillet mellem den traditionelle borger og den sociale borger	44
Opsummering	46
Kapitel 4, Deltagelse	49
1. Valgdeltagelse	51
2. Organiseret politisk deltagelse	56
3. Lovlige protestaktiviteter	59
4. Ulovlige protestaktiviteter	63
Opsummering	65
Kapitel 5, Samfund	69
1. Eget land, national identitet	70
2. Tillid til institutioner	75
3. Religion og samfund	79
Opsummering	83
Kapitel 6, Rettigheder	87
1. Mænds og kvinders rettigheder	88
Tema: Nordiske og internationale kønsforskelle	92
2. Etniske gruppers rettigheder	95
3. Immigranternes rettigheder	100
Opsummering	106

Kapitel 7, Skolen	109
1. Klasserumsklima	111
2. Medbestemmelse	115
Opsummering	119
Kapitel 8, Selvføttelse	123
1. Interesse for politik	124
2. Politisk indre selvtillid	129
3. Politisk ydre selvtillid	133
Tema A: Viden og selvtillid	138
Tema B: Interesse og selvtillid	140
Opsummering	141
Kapitel 9, Konklusion	145
Appendiks A	153
Internationale skalaer	153
Rapportens hovedtal i tabelform	164
Appendiks B	169
Eleverne i ICCS	169
Litteraturliste	175
Tabeloversigt	179

Kapitel 1, Introduction

Kapitel 1, Introduktion

Om ICCS

The International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) er en international komparativ undersøgelse, der gennemføres af the International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). ICCS undersøger, hvordan skolesystemer, skoler og lærere i hele verden forbereder elever i grundskolen på deres fremtidige liv som samfundsborgere. Undersøgelsen kan generelt siges at omhandle det aspekt af skolens virke, der i den danske folkeskolelov kapitel 1, stk. 3 (www.retsinformation.dk) omtales som, at

Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

Undersøgelsen fokuserer på den ene side på elevernes kundskaber og færdigheder inden for det samfundsfaglige område og på den anden side på elevernes holdninger, værdier og aktiviteter i skolen og i samfundet. ICCS omfatter svar fra mere end 140.000 skoleelever i 14-års-alderen (8. klasse) fra mere end 5300 skoler i 38 lande. Projektet har desuden indhentet oplysninger fra cirka 62.000 lærere og 5000 skoleledere. Dataindsamlingen fandt sted i 2009. I alt deltager 38 lande i ICCS. Heraf 26 lande fra Europa, 6 fra Asien og 6 fra Latinamerika. Der er tale om følgende lande:

Norden	Europa	Latinamerika	Asien		
Danmark	Belgien (flamsk)	Italien	Schweiz	Chile	Hong Kong
Finland	Bulgarien	Letland	Slovakiet	Colombia	Indonesien
Norge	Cypern	Liechtenstein	Slovenien	Den Dom. Republik	New Zealand
Sverige	England	Litauen	Spanien	Guatemala	Sydkorea
	Estland	Luxembourg	Tjekkiet	Mexico	Taiwan (Taipei)
	Grækenland	Malta	Østrig	Paraguay	Thailand
	Holland	Polen			
	Irland	Rusland			

De hovedansvarlige institutioner for det internationale forsknings samarbejde er The Australian Council for Educational Research (ACER – Melbourne, Australien), Università degli Studi Roma Tre, v. Laboratorio di Pedagogia Sperimentale, (LPS – Rom, Italien) og The National Foundation for Educational Research (NFER – Slough, England). I Danmark gennemføres ICCS på Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet.

Danmarks deltagelse i ICCS var i perioden 2006-2009 finansieret af den daværende Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet. I perioden 2007-2010 medfinansierede EU-Kommissionen den danske deltagelse i projektets internationale aktiviteter. I 2010 blev ICCS finansieret af Aarhus Universitet og Skolestyrelsen. I 2011 og 2012 finansieres ICCS af Aarhus Universitet og Ministeriet for Børn og Undervisning.

Baggrund og forskningsspørgsmål

IEA har tidligere gennemført to undersøgelser på området, nemlig det såkaldte the Six Subject Study i 1971 og the IEA Civic Education Study (CIVED) i 1999. Af disse har Danmark kun deltaget i CIVED (Bruun 2001). Den makropolitiske baggrund for CIVED var demokratiseringen af Østeuropa, der også var en stor udfordring for de nationale skolesystemer.

Efterfølgende – fra 1999 til 2009 – har fænomener som globalisering, terrorismens trusler mod civilsamfundet, individualisering, nye digitale sociale medier, (im)migration og religion mv. sat en række nye udfordringer på dagsordenen i forhold til skolesystemerne, når det gælder skolens forberedelse af eleverne til deres liv som samfundsborgere. Der er således flere aktuelle temaer bag udviklingen af ICCS.

Et ofte genkommende tema på området for unges politiske dannelse er spørgsmålet om identitet, hvor globaliseringen er med til at tydeliggøre forskelle mellem forskellige aspekter af identitet: National identitet, etnisk identitet, individuel identitet, global identitet samt europæisk identitet. Et andet velkendt tema er spørgsmålet om unges (angiveligt manglende) politiske engagement og lave grad af politisk deltagelse, og de unges eventuelle lave grad af social solidaritet i en individualiseret tid. Et tredje tema er det basale spørgsmål om omfanget og karakteren af unges kundskaber og færdigheder på det samfundsfaglige område. Et fjerde tema er spørgsmålet om, hvad det er for demokratiske og politiske holdninger og værdier, der kendetegner den unge (14-årige) generation omkring 2009. Det grundlæggende spørgsmål for ICCS og for denne rapport er således, hvordan eleverne generelt træder frem som borgere under disse nye vilkår. Det underliggende og gennemgående spørgsmål er, om man ud fra resultaterne kan se, at borgeridealene er under forandring blandt de unge, og i givet fald hvordan, eller om de eventuelt ikke er det. Det forventes, at ICCS vil blive gentaget som projekt i de kommende årtier, hvilket på sigt vil give mulighed for at følge eventuelle transformationer af borgerideal og holdninger blandt unge borgere over en længere årrække.

Rapportens formål

Formålet med denne rapport, *ICCS 2009, De danske elever*, er at beskrive og kortlægge de danske elever i ICCS. Med ICCS resultaterne vedrørende de unges borgeropfattelser, deltagelse, interesse samt kundskaber og færdigheder er det hensigten at give en samlet og systematisk beskrivelse af, hvordan de danske elever tager sig ud og definerer sig selv som unge borgere.

Denne rapport dokumenterer og diskuterer udvalgte resultater fra ICCS 2009. Rapporten omfatter således resultater fra en international test af elevernes kundskaber og færdigheder og fra et internationalt spørgeskema om elevernes holdninger, værdier, aktiviteter og interesser. Rapporten har først og fremmest de danske elever som sit fokusområde, men eftersom ICCS grundlæggende er et komparativt projekt, er de internationale resultater og sammenligninger samtidig konteksten for de danske resultater. Først og fremmest indeholder rapporten på alle de behandlede områder også sammenligninger af elevernes resultater i de nordiske lande. De danske og nordiske resultater ses desuden i sammenhæng med udvalgte internationale resultater.

Denne rapport forsøger med andre ord at udnytte forskellen på de umiddelbare resultater (danske unge beskrevet med de faktiske procentvise svarfordelinger) og de relative resultater (danske unge sammenlignet med andre landes unge). Nogle resultater kan nemlig tage sig forskelligt ud i henholdsvis en national og international sammenhæng. En væsentlig pointe med at sammenligne er, at man netop kan få øje på, at det, der umiddelbart fremtræder som indlysende nationalt, måske viser sig at være mindre indlysende, når man sammenligner internationalt.

Et andet formål med rapporten er at dokumentere og formidle resultaterne, så de også kan anvendes i andre sammenhænge. Projektets data er objektive i den forstand, at de er indhentet under overholdelse af internationalt højt anerkendte standarder for komparative internationale studier. Ud fra videnskabelige og statistiske standarder har data en særdeles høj kvalitet. En vigtig pointe i forhold til resultater fra ICCS er, at projektet vedrører elevernes demokratiske og politiske holdninger, værdier og synspunkter og handlinger. Derfor vil der per definition altid kunne foretages forskellige normative og/eller politiske udlægninger af givne resultater. Det giver sig af sagen selv, da demokrati og politik vedrører vurderingen og prioriteringen imellem forskellige værdier, ideologier, holdninger og handlinger. Resultaterne er principielt åbne for normative betragtninger, politiske vurderinger eller andre prioriteringer af, hvad der er gode eller dårlige resultater. Det gælder også i forhold til forskellige opfattelser af, hvad der måtte kunne opfattes som ønskværdige, problematiske, selvfølgelige eller overraskende resultater. Grundlæggende ser vi det både som et vilkår og som en fordel, at elevernes svar kan anskues ud fra flere vinkler. Det er dog rapportens hovedformål at formidle og fremlægge resultaterne. Normative vurderinger overlades til læseren.

Præsentation af resultater

Alle elevresultater i rapporten fremstår (med mindre andet fremgår) efter almindelig IEA standard som valide og vægtede procenttal. At procenttallene er valide vil sige, at der anføres et procenttal for den andel af eleverne, der rent faktisk har besvaret et givet spørgsmål. Da alle elever ikke får stillet samme alle de samme opgaver og spørgsmål, ville rapporten komme til at indeholde misvisende og usammenlignelige procenttal, hvis procenttallene blev beregnet af det samlede antal elever i undersøgelsen.

At tallene er vægtede, har i denne rapports sammenhæng primært den funktion at benytte en standardiseret fremgangsmåde, der sikrer international sammenlignelighed. Selv om denne rapport fokuserer på de danske resultater, beskrives disse resultater også i forhold til internationale opgørelser. Vi benytter derfor IEAs internationalt anerkendte og anbefalede fremgangsmåde, hvor brugen af vægtede data er en standard procedure. Vægtning er især vigtig, hvis et land har foretaget en stratificeret udvælgelse af eleverne, hvor man er nødt til at vægte data for at få en rigtig beregning af den samlede nationale population. Uden vægtning kan sammenligninger af lande blive misvisende. Forskellen på vægtede og uvægtede procentfordelinger er meget lille i Danmark, og den har ingen betydning for vurderingen af de danske resultater.

Rapportens tabeller nummereres fortløbende. Hver tabels nummer er sammensat af et kapitelnummer og et løbenummer inden for kapitlet. I de fleste tabeller i denne rapport noteres resultaterne som procenttal med én decimal. Det er primært for at undgå tilsyneladende unøjagtigheder i tabellerne som følge af, at afrundede værdier ikke summerer til 100 %. Som sådan er brug af hele procenttal dog oftest tilstrækkeligt til at kunne vurdere resultaterne. I nogle få mindre tabeller benyttes hele tal.

Rapportens opbygning

Rapporten har følgende opbygning:

ICCS 2009, De danske elever	
1	Introduktion (dette kapitel)
2	Kundskaber og færdigheder
3	Borgere
4	Deltagelse
5	Samfund
6	Rettigheder
7	Skolen
8	Selvopfattelse
9	Konklusion
10	Appendiks A, Internationale skalaer
11	Appendiks B, Eleverne i ICCS
	Litteraturliste
	Tabeloversigt

Rapporten indledes med dette introducerende kapitel med en kort beskrivelse af ICCS og af rapportens formål.

Kapitel 2 (Kundskaber og færdigheder) tager udgangspunkt i de danske elevers testresultater i ICCS. Hovedformålet med kapitlet er at redegøre for testens indhold og konstruktion. Yderligere materiale om de danske elevers testresultater i international sammenhæng kan findes i Jens Bruun: *ICCS 2009, Internationale hovedresultater* (DPU 2010a).

Kapitel 3 til 8 beskriver elevernes opfattelser og holdninger på seks overordnede temaer i ICCS. Kapitlerne kan læses uafhængigt af hinanden, men er dog samtidig ordnet, så de bedst læses fortløbende. I kapitel 3 er temaet elevernes opfattelse af det at være en borger i samfundet, mens temaet i kapitel 4 er borgerens (og elevernes egen) politiske deltagelse. Kapitel 5 omhandler elevernes opfattelser af samfundet i bred forstand, mens kapitel 6 ser på forskellige konkrete gruppers rettigheder i samfundet. Kapitel 7 beskriver elevernes opfattelse af forholdet til de andre elever og lærere i klasserummet samt deres opfattelse af medbestemmelse i skolen, mens det i kapitel 8 handler om elevernes opfattelse af sig selv, idet der fokuseres på elevernes politiske interesse og selvtillid.

Rapporten afsluttes med en konklusion, der opsummerer hovedresultaterne af de enkelte kapitler.

Appendiks A indeholder tabeller med sammenligninger af alle lande i ICCS (internationale skalaer).

Appendiks B indeholder en beskrivelse af de danske elever, som har deltaget i ICCS. Beskrivelsen er funderet på elevernes svar på en række forskellige spørgsmål om deres baggrund og fremtidsplaner.

Endelig indeholder rapporten en litteraturliste og en fortegnelse over tabeller.

Anden formidling af ICCS

Denne rapport om elevernes resultater indgår i en rapportserie, der samlet set vil dække alle aspekter af ICCS. De nationale resultater i denne rapport supplerer en tidligere rapport, *ICCS 2009, De internationale hovedresultater* (Bruun, DPU 2010a), der præsenterer og diskuterer de samlede internationale hovedresultater i form af en række sammenligninger af de 38 deltagende lande. Denne nationale rapport indeholder en lang række resultater, der ikke findes tilsvarende i oversigterne over de internationale resultater. Denne rapport giver både en mere omfattende og mere nøjagtig indsigt i de danske resultater. Dermed giver den også den resultatmæssige baggrund for Danmarks internationale resultater. Den kan læses uafhængigt af den ovennævnte rapport med de internationale resultater. For at bevare sammenhængen med de internationale hovedresultater lægges hovedvægten i denne rapport dog på de spørgsmål og temaer, der indgår i de internationale sammenligninger. For at lette muligheden for at kombinere det nationale perspektiv med det internationale, anføres de vigtigste internationale sammenligninger desuden i appendiks A til denne rapport. Med hensyn til anden formidling af resultater fra ICCS henvises generelt til tre foregående rapporter:

- A. Jens Bruun: *ICCS 2009, Internationale hovedresultater* (DPU 2010a)
- B. Jens Bruun: *ICCS 2009, Det europæiske modul* (DPU 2010b)
- C. Jens Bruun og Jonas Lieberkind: *Unge politiske dannelse, En sammenfatning af ICCS 2009*, (AU 2011)

Ovenstående rapporter kan købes på <https://webshop.dpu.dk/ICCS>

Rapporterne kan også downloades fra projektets hjemmeside:

<http://edu.au.dk/forskning/projekter/internationaleundersogelser/iccs/>

En kommende udgivelse (efteråret 2012) vil fokusere på ICCS resultater vedrørende skolen (lærerne, skolelederne, undervisningen og skolens rolle mere generelt).

Om den internationale resultatbaggrund

Fra den internationale rapport, *ICCS 2009, Internationale hovedresultater* (Bruun 2010a), er et overordnet indtryk af den internationale sammenligning af de 38 lande i ICCS, at de danske unge temmelig ofte placerer sig i den ene eller anden (høje eller lave) ende af de internationale sammenligninger.

Det mest påfaldende resultat af ICCS er, at de danske elever ligger meget højt internationalt, når det gælder faglige kundskaber og færdigheder.

De danske elever ligger ligeledes højt (og undertiden meget højt), når det gælder vurderingen af klasserummets åbenhed for politisk diskussion, mænds og kvinders lige rettigheder, sekulær forståelse af samfundet, tillid til offentlige institutioner og villighed til at deltage i valg til Folketinget. De danske elever ligger til gengæld relativt lavt (og undertiden meget lavt), når det gælder deltagelse i andre politiske aktiviteter end valg (hvad enten det drejer sig om faktisk deltagelse, forventet fremtidig deltagelse, deltagelse på skolen eller deltagelse i fritiden), værdsættelsen af forskellige typer af gode borgere, elevernes egen politiske interesse og opfattelsen af formel medindflydelse på skolen. På en række områder om holdninger til etniske minoriteter, nationalisme og opfattelsen af egen politiske selvtillid ligger de danske unge typisk ret tæt på de europæiske gennemsnit og lidt i underkanten af de samlede internationale gennemsnit.

Det helt overordnede indtryk af de internationale sammenligninger er således, at der hos de danske elever er tale om et relativt højt niveau af viden om demokrati, politik og samfund. Der er også udbredte fælles demokratiske værdier og holdninger. I skolen oplever eleverne et mere åbent klasserum end i de fleste andre lande. Samtidig har eleverne en forholdsvis lav grad af interesse og engagement. Disse resultater fra de sammenlignende internationale analyser afspejler generelt, at politik for 14-årige ikke umiddelbart har nogen særlig høj status. I Danmark er det kun et meget lille mindretal af eleverne, der har deltaget i en eller anden form for organiseret aktivitet af politisk karakter. Relativt til andre lande er deltagelsen og lysten til deltagelse lav. Politik ser således ikke ud til at fylde meget i de unges tilværelse.

Som sagt vides det fra den internationale sammenligning, at de danske unge er blandt de absolut dygtigste og mest vidende. I de følgende kapitler tager vi derfor udgangspunkt i den kendsgerning ved nærmere at beskrive den test, der måler elevernes kundskaber og færdigheder. Efterfølgende præsenterer rapportens kapitler de danske resultater vedrørende de unges holdninger, værdier, deltagelse og selvopfattelse.

Kapitel 2, Kundskaber og færdigheder

Kapitel 2, Kundskaber og færdigheder

Et af formålene med ICCS er at undersøge og sammenligne elevernes kundskaber og færdigheder vedrørende demokrati, politik og samfund. I ICCS betragtes skolens arbejde og betydning på dette område som noget, der i større eller mindre grad kan og vil inkludere mange fag. Det gælder især fag som samfundsfag, historie, religion, dansk, sprogfag og geografi, men den grundlæggende opfattelse er, at forskellige aspekter af demokratiundervisning kan og vil optræde i alle fag i større eller mindre grad.

Når det gælder elevernes kundskaber og færdigheder, undersøger ICCS dette aspekt via en test. Testen måler generelt på elevernes evne til at forstå, analysere, fortolke, vurdere og forklare forskellige spørgsmål, der omhandler aspekter af det at være borger i et demokratisk samfund. Eleverne testes for deres generelle forståelse for demokratiske processer, institutioner og praksisformer, der vedrører såvel staten som civilsamfundet. Indholdsmæssigt ligger en del af opgaverne i ICCS testen tæt på områder og temaer, der er almindelige i undervisningen i samfundsfag i Danmark, men man kan ikke sige, at ICCS testen kun er en test af samfundsfaglighed.

Til ICCS 2009 testen er udviklet i alt 80 opgaver. Af disse opgaver er hovedparten multiple choice opgaver, hvor elevernes opgave er at vælge mellem fire fortrykte svarmuligheder. Kun én svarmulighed er rigtig på de opgaver. Et mindre antal opgaver er såkaldt åbne spørgsmål, hvor eleverne skal løse opgaven ved selv at skrive et eller flere svar med egne formuleringer. Disse opgaver er konstrueret på en sådan måde, at eleverne kan opnå 2, 1 eller 0 point. Tildelingen af point sker ud fra en meget veldefineret international definition af mulige rigtige svar. Et mindre antal opgaver i testen stammer fra IEAs Civic Education Study 1999 (CIVED). Det overordnede resultat af testen er, at Finland, Danmark, Sydkorea, Taiwan (Taipei) og Sverige opnår de højeste gennemsnit (se Appendiks A for en tabel med den samlede internationale resultatskala).

Dette kapitel består af to afsnit:

- 1) ICCS testen – konstruktion og indhold
- 2) ICCS testen – underdimensioner

I det første afsnit beskrives ICCS testens grundlæggende konstruktion. I det andet afsnit gives en nærmere beskrivelse af en række underdimensioner og resultater for disse.

1. ICCS testen – konstruktion og indhold

Testen i ICCS er konstrueret med henblik på at omfatte de kundskaber og færdigheder, der i det omfattende internationale arbejde med at udvikle testen er blevet identificeret som generelle og grundlæggende for borgeres liv i alle demokratiske samfund. Som sådan er testen udtryk for en udbredt international konsensus om at undersøge en række generelle demokratiske kundskaber og færdigheder, som det anses for muligt og relevant at sammenligne på tværs af lande, regioner og politiske og kulturelle forskelle. Det er dog klart, at resultaterne af testen altid

i et vist omfang bør læses i forhold til nationale, regionale og kulturelle omstændigheder, der kendetegner de forskellige lande. Det gælder, hvad enten de forskelle i omstændigheder vedrører landenes skolesystemer, politiske systemer, demokratiopfattelser eller andet. Af mange grunde kan der på nogle områder være mere eller mindre forskellige opfattelser af samfundslivet, demokratiet og borgeren i forskellige lande eller regioner. Sådanne forskelle undersøges i ICCS ved hjælp af en række supplerende regionale delprojekter.

Det internationale testdesign er baseret på, at opgaverne i testen skal dække fire indholdsmæssige hovedområder:

1. Samfundssystemer
2. Demokratiske principper
3. Politisk deltagelse
4. Identitet

Hver af disse fire indholdsdimensioner undersøges i forhold til to kognitive dimensioner, nemlig henholdsvis elevernes *viden* (knowing) og elevernes evne til *analyse og ræsonnement* (analysing and reasoning). Skematisk ser den internationale konstruktion af testen således ud med den anførte fordeling af antal opgaver efter indhold og type:

Tabel 2.1
Oversigt over ICCS test

(Antal opgaver efter type)		Tematisk indhold:				
		Samfunds-systemer	Demokratiske principper	Politisk deltagelse	Identitet	Total
Kognitiv Dimension:	Viden	15	3	1	0	19
	Analyse og ræsonnement	17	22	17	5	61
	Total	32	25	18	5	80

Den ovenfor anførte opdeling tjener mest det formål at give et kort overblik over testens omfang, indholdsmæssige hovedområder og kognitive dimensioner. Tanken er, at hver opgave tester enten den ene eller den anden kognitive dimension og samtidig er relateret til et af de fire tematiske indholdsområder. Det skal bemærkes, at testen ikke er udviklet til specifikt at måle eleverne på de enkelte (otte) underområder, men derimod er konstrueret til at være én sammenhængende test. IEA offentliggør således kun resultater for den samlede test.

Temaet *samfundssystemer* dækker over statsinstitutioner, civilsamfundets institutioner og relationer mellem borger og stat/system. Temaet *demokratiske principper* omfatter klassiske

principper som for eksempel lighed, frihed, rettigheder og retfærdighed. Temaet *politisk deltagelse* omfatter beslutningsprocesser, indflydelse, deltagelse, aktiviteter og lignende. Temaet *identitet* omfatter identitet som selvopfattelse (opfattelsen af sig selv og egne roller), identitet som fællesskabsopfattelse (opfattelsen af sig selv som del af politisk fællesskab) og identitet som patriotisme, nationalisme etc.

Vedrørende de kognitive dimensioner kan det anføres, at begrebet *viden* i ICCS er ganske bredt. Testen vedrører kun i begrænset omfang viden om konkrete fakta. Opgaverne om viden vedrører mest viden om de vigtigste demokratiske institutioners funktioner og lignende. Ved *analyse og ræsonnement* forstås forskellige typer af forståelse, fortolkning, argumentation og vurdering.

Næsten alle opgaver i ICCS testen inden for dimensionen *viden* stammer fra IEAs tidligere undersøgelse Civic Education Study (CIVED) 1999. Hovedparten af opgaver med fokus på *analyse og ræsonnement* er nyudviklede til ICCS. Det er kendetegnende for udviklingen fra CIVED 1999 til ICCS 2009, at opgaverne er blevet mere komplekse. De nye ICCS opgaver indeholder generelt mere læsestof for eleverne, idet opgaven ofte består i, at de skal forholde sig til (analysere, forstå, fortolke) et stykke tekst. Den udvikling afspejles også i projekternes titler, idet "Civic Education" fra CIVED undersøgelsen er blevet udvidet til "Civic and Citizenship Education" i ICCS undersøgelsen. Inddragelsen af "citizenship" kan siges at hænge sammen med et mere udvidet begreb om samfundsfaglighed, der i højere grad inkluderer demokratiske og politiske værdier og politisk deltagelse, der således også har fået en mere fremtrædende placering i testen i ICCS.

I denne forbindelse kan det anføres, at det i IEAs undersøgelse CIVED 1999 var officiel sprogbrug at tale om testen som en test af "knowledge and skills" (kundskaber og færdigheder). I ICCS er den tilsvarende sprogbrug blot at tale om en test af "knowledge" (viden, kundskaber). Det kan umiddelbart give det indtryk, at der i ICCS er tale om et mere snævert fokus på viden, men reelt er det som sagt lige omvendt. Når der i ICCS tales om "viden" tages det således for givet, at der er tale om et udvidet begreb om viden, fordi kundskaber på dette område altid er tæt knyttede til politiske og demokratiske færdigheder, værdier, holdninger etc. I denne rapport anvendes udtrykket "kundskaber og færdigheder", da det er et mere dækkende udtryk end "viden", når man ser det i forhold til testens indhold og kompleksitet.

Vedrørende forholdet mellem "kundskaber" på den ene side og "færdigheder" på den anden side, er det som antydnet sådan, at ICCS snarere forsøger at måle på elevernes anvendelse af viden, og omsætning af viden, end på elevernes viden om fakta. De fleste opgaver fordrer ikke nødvendigvis nogen helt bestemt og konkret viden. De fokuserer i langt højere grad på elevernes evne til refleksion af forskellig art i forhold til at forstå og analysere en given problematik i et stykke tekst eller i et billede. For mange opgavers vedkommende vil det naturligvis ofte være sådan, at en vis konkret viden enten gør det nemmere at svare rigtigt eller er en delvis forudsætning for at kunne svare rigtigt. Når en elev skal svare på en opgave, hvor der skal vælges blandt fire svarmuligheder, vil nogle forkerte svar således ofte kunne udelukkes på baggrund af en konkret viden. Det vil dog typisk forholde sig sådan, at de samme forkerte svar kan udelukkes via helt andre ræsonnementer. Således vil et rigtigt svar på en opgave typisk bero på en kombination af viden og ræsonnement. Generelt er det naturligvis sådan, at det rigtige

svar kan nås enten via en viden om, at det rigtige svar er det rigtige svar eller via en udelukkelse af de forkerte svar (eller via kvalificerede gæet). Derfor kan (og vil) forskellige aspekter af viden og forskellige typer af argumentation være på spil, når der skal svares på opgaverne. Således kan ræsonnementerne bag to elevens ens svar godt være meget forskellige. Med andre ord kan man ikke definere og konstruere en opgave til at måle på én og kun én bestemt færdighed eller en bestemt veldefineret viden. Hvis en elev opfatter en opgave som svær, vil eleven kunne anvende flere strategier i forhold til at tilnærme sig det rigtige svar.

Pointen med at tale om testen som test af kundskaber og færdigheder er ikke, at kundskaber og færdigheder per definition er forskellige ting, men i denne sammenhæng snarere, at det er to sider af samme sag. I IEAs CIVIC undersøgelse offentliggjorde IEA to skalaer for henholdsvis kundskaber og færdigheder. Resultaterne viste, at de to dimensioner var meget nært korrelerede. Kun i få lande var eleverne relativt bedre til enten den ene eller anden opgavetype. Selv om ICCS i nogen grad arver opdelingen i kundskaber og færdigheder (viden versus analyse og ræsonnement), så er ICCS testen konstrueret med henblik på én skala (og der er ikke fundet noget empirisk belæg for at underopdele testen efter de to dimensioner i ICCS).

2. ICCS testen – underdimensioner

Selv om der – som beskrevet ovenfor – er mange gode teoretiske og empiriske argumenter for at definere og opfatte testen som én bred test, er det alligevel klart, at man på forskellig vis kan forsøge at identificere diverse underområder af testen i en mere detaljeret og alternativ beskrivelse af testen. Som det fremgår af skemaet ovenfor, kan det enten gøres i forhold til opgavernes indhold eller efter opgavernes kognitive dimension. De følgende afsnit illustrerer sådanne forskellige muligheder. Formålet med de følgende underopdelinger af de 80 opgaver i ICCS testen af kundskaber og færdigheder er først og fremmest at give en uddybende forståelse af testens konstruktion, men også at undersøge, om en sådan underopdeling (mod forventning) kan kaste yderligere lys over testresultaterne.

Det skal bemærkes, at der er mange mulige måder at inddele opgaverne på. De kan således inddeles efter teknisk type (åbne, lukkede), efter deres indholdsmæssige tema, efter deres demokratiske aspekt (demokratisk handlinger, processer, konflikter), efter deres demokratiske kontekster (lokal, national, regional, international) eller efter deres refleksionstype (at forstå, analysere, vurdere, argumentere). En given opgave vil altid kunne kategoriseres på forskellige måder, hvilket igen betyder, at en given underopdeling kun kan være et valg blandt flere muligheder. Her er det valgt at kategorisere efter følgende:

- 1) *Opgavernes indhold*, en alternativ tematisk opdeling af ICCS testen
- 2) *Opgaver fra IEA CIVED 1999*, en gruppe af genanvendte opgaver i IEA ICCS 2009
- 3) *De åbne opgaver*, en gruppe af opgaver med særlige egenskaber
- 4) *Kognitive dimensioner*, en ny underinddeling

Kapitlet er i det følgende inddelt i fire afsnit, der uddyber ovenstående fire punkter.

1. Opgavernes indhold

Det er som sagt tanken med dette afsnit at give et alternativ til IEAs inddeling af testen efter de fire overordnede emner: Samfundssystemer, principper, deltagelse og identitet. Pointen er ikke, at IEAs måde at inddele på er forkert, men at en alternativ inddeling på en anden og forhåbentlig bedre måde kan vise, hvad det faktiske indhold er. Inddelingen omfatter kun multiple choice spørgsmål, da de åbne opgaver opfattes som en særskilt gruppe i kraft af deres form. Inddelingen omfatter ikke alle øvrige opgaver, da forskellige mindre undertemaer kun omfatter 3-4 spørgsmål hver (de er i tabel 2.2 nedenfor anført som en gruppe spørgsmål med blandet indhold).

			Antal opgaver
1	Civilsamfund:	<i>Kulturel identitet, social inklusion og eksklusion, tolerance</i>	13
2	Medier:	<i>Ytringsfrihed, pressefrihed og offentlig adgang til informationer</i>	12
3	Valg:	<i>Demokratiske valg og valgprocedurer</i>	12
4	Økonomi:	<i>Politisk forbrug, økonomiske sammenhænge, markedsøkonomi</i>	9
5	Demokrati:	<i>Institutioner, demokratiet som system og trusler mod demokratiet</i>	9
6	FN:	<i>Menneskerettigheder, konventioners omfang og betydning</i>	7
7	Blandet:	<i>Herunder åbne opgaver</i>	18

Resultaterne for de ovennævnte temaer viser, at det er på de tre temaer om *valg, økonomi og demokrati*, at Danmark i størst grad afviger positivt fra det internationale gennemsnit. Man skal være opmærksom på, at svarprocenterne mellem de forskellige grupper i en vis forstand er usammenlignelige, fordi temagrupperne ikke (nødvendigvis) har samme sværhedsgrad. Man kan ikke med sikkerhed konkludere, at danske elever er bedre til det ene tema end det andet ud fra rigtighedsprocenten alene. Derimod kan man se, om Danmark *relativt* til andre lande placerer sig forskelligt på de forskellige temaer.

Civilsamfund		Medier		Valg		Økonomi		Demokrati		FN	
Danmark	73,2	Danmark	68,3	Danmark	78,3	Danmark	77,8	Danmark	70,7	Danmark	70,2
Gennemsnit	63,9	Gennemsnit	58,5	Gennemsnit	63,3	Gennemsnit	63,3	Gennemsnit	55,6	Gennemsnit	66,9
Forskel	9,3	Forskel	9,8	Forskel	15,0	Forskel	14,5	Forskel	15,1	Forskel	3,3

De samlede resultater for alle 38 lande fremgår af tabel 2.5
Gennemsnit = gennemsnit for alle ICCS lande

Ser man på elevernes resultater internationalt efter denne inddeling, giver resultaterne fra de tematiske undergrupper ikke afgørende nyt i forhold til de helt overordnede hovedresultater for testen som helhed. De fire øverste lande fra IEAs officielle testresultat (Finland, Danmark, Sydkorea og Taiwan) ligger generelt højt på alle underområderne (se tabel 2.4 og 2.5). ICCS testens generelle kvalitet bekræftes af, at hovedresultaterne kan reproducere i en tematisk opdelt analyse.

Der er imidlertid nogle interessante nuancer. Først og fremmest kan man se, at Danmark på to områder, nemlig *valg* og *økonomi*, har de absolut højeste gennemsnit af alle lande. Det er også på de to områder, at der i Danmark er de højeste rigtighedsprocenter. Sverige klarer sig også relativt godt på de to områder. På temaerne *demokrati*, *civilsamfund* og *medier* ligger Danmark henholdsvis nr. 2, nr. 4 og nr. 4.

Resultaterne på undertemaet om FN (menneskerettigheder, flygtninge etc.) udviser en noget anden fordeling af lande end den totale test. I nordisk sammenhæng kan det nævnes, at Danmark og Sverige ligger klart lavere på dette tema end på de øvrige. I det samlede internationale billede er det kun på temaet om FN, at Colombia, Guatemala og Chile opnår et resultat, der er højere end det internationale gennemsnit. På alle andre områder ligger disse lande under gennemsnittet. Som sådan er det ikke nødvendigvis overraskende, at eleverne i eksempelvis Latinamerika er relativt dygtigere, når det gælder emner relateret til FN, menneskerettigheder og flygtninge end på andre emner. Der kan således være en øget opmærksomhed på (kampen for) menneskerettigheder i den region. Dette kan samtidig pege på, at selv om testen primært undersøger demokratiske fænomener, principper og værdier, der ikke i sig selv er kulturbundne (men i princippet er universelle), så kan forskellige samfundsmæssige forhold eller forskelle i undervisningen gøre sig gældende i forskellige lande. Det er således interessant, at eleverne i Colombia er dygtigere end eleverne i Sverige (og opnår præcis samme gennemsnit som Danmark), når de spørges om et indhold, der kan antages at være umiddelbart relevant eller påtrængende for dem. I det hele taget giver lige netop dette tema anledning til en del variation. Det er således også det eneste tema, hvor de norske elever ligger højere end de svenske elever (selv om de norske elever er fra et klassetrin lavere) - og næsten har samme gennemsnit som de danske elever.

Som en generel bemærkning til tabel 2.4 og 2.5 (på de følgende sider) kan anføres, at den internationale rigtighedsprocent på alle disse 6 underområder ligger omkring 60 % (typisk plus/minus 5 procentpoint) med en variation fra de bedste resultater omkring 75 % rigtige og de dårligste resultater omkring 45-50 % rigtige (dog undertiden med Den Dominikanske Republik endnu lavere). Som sådan skal vi ikke her kommentere på de enkelte landes resultater, men i forhold til at vurdere landene efter de officielle testcores (se appendiks A) får man her en mere konkret viden om de nationale forskelle via de konkrete rigtighedsprocenter. Det kan bemærkes, at en test af denne art konstrueres med en sværhedsgrad, der er tilrettelagt til at give det for ICCS gennemsnitlige rigtighedsniveau. Hvis testen er for svær eller for nem, vil man ikke kunne måle på forskellene. Det er med andre ord meningen, at selv elever i de højest scorende lande ikke skal kunne opnå rigtighedsprocenter i nærheden af de 100 %. Det betyder, at resultater omkring de 50 % rigtige på mange måder er ganske hæderlige resultater, da testen er konstrueret, så den har en sværhedsgrad, der ligger noget over elevernes niveau.

Tabel 2.4
ICCS test, temaresultater (alle lande)

	Civilsamfund	Medier	Valg	Økonomi	Demokrati	FN					
Finland	79,4	Sydkorea	74,5	Danmark	78,3	Danmark	77,8	Finland	74,8	Finland	77,4
Sydkorea	75,4	Taiwan	73,1	Finland	77,8	Finland	74,3	Danmark	70,7	Sydkorea	76,1
Taiwan	74,9	Finland	72,9	Sydkorea	74,6	Sydkorea	73,1	Sydkorea	69,4	Irland	75,2
Danmark	73,2	Danmark	68,3	Italien	73,5	Irland	70,6	Taiwan	66,9	Italien	74,6
Schweiz	73,0	Sverige	65,2	Schweiz	72,6	Italien	70,6	Polen	66,4	Taiwan	74,5
Estland	72,0	Polen	64,5	Sverige	71,7	Sverige	70,0	Liechtenstein	65,7	Rusland	73,1
Liechtenstein	71,9	Slovakiet	63,8	Liechtenstein	70,8	Taiwan	69,5	Italien	63,0	Polen	71,6
Polen	71,0	Schweiz	63,7	Slovakiet	69,9	Schweiz	68,0	Sverige	62,5	Schweiz	70,2
Sverige	70,5	Norge	63,6	Norge	69,3	Litauen	67,9	Slovakiet	62,2	Danmark	70,2
Slovenien	69,6	Liechtenstein	63,3	New Zealand	69,2	England	66,9	Estland	61,2	Colombia	70,2
Irland	69,2	Estland	62,5	England	69,1	Slovenien	66,7	Schweiz	60,9	Norge	69,7
Slovakiet	69,1	Italien	62,5	Polen	69,1	Slovakiet	66,3	Østrig	60,0	Estland	69,6
Italien	68,9	Tjekkiet	61,1	Slovenien	68,8	Estland	65,8	Norge	59,5	Chile	69,3
Belgien	67,6	Irland	60,5	Irland	68,4	Liechtenstein	65,4	Tjekkiet	59,4	Belgien	69,0
Norge	67,6	Rusland	60,1	Belgien	68,0	Rusland	65,4	Irland	58,9	Spanien	68,9
England	67,5	Litauen	59,8	Taiwan	67,8	Tjekkiet	65,2	Slovenien	58,4	Guatemala	68,7
Litauen	67,1	England	59,2	Malta	66,4	New Zealand	65,0	Belgien	57,6	Slovenien	68,6
Tjekkiet	66,9	Belgien	58,6	Tjekkiet	66,0	Polen	64,9	Spanien	56,8	Sverige	68,3
New Zealand	65,3	Gennemsnit	58,5	Estland	65,8	Østrig	64,4	Gennemsnit	55,6	Grækenland	67,5
Rusland	65,3	Slovenien	58,3	Østrig	65,4	Spanien	64,3	Grækenland	54,8	Litauen	67,3
Spanien	65,1	Letland	58,0	Spanien	64,0	Malta	63,8	England	53,5	Liechtenstein	67,0
Østrig	65,0	New Zealand	58,0	Gennemsnit	63,3	Gennemsnit	63,3	Litauen	53,5	Gennemsnit	66,9
Gennemsnit	63,9	Østrig	57,9	Rusland	61,6	Belgien	63,0	New Zealand	52,5	England	66,7
Malta	62,0	Spanien	57,2	Chile	60,4	Norge	62,7	Bulgarien	51,8	Slovakiet	66,4
Chile	60,6	Chile	56,8	Litauen	60,2	Letland	61,6	Rusland	50,5	Paraguay	66,0
Luxembourg	60,6	Luxembourg	54,3	Luxembourg	58,4	Chile	61,3	Letland	50,2	Malta	65,7
Grækenland	60,5	Grækenland	53,6	Letland	57,9	Bulgarien	60,1	Thailand	49,5	New Zealand	65,5
Letland	60,1	Colombia	53,5	Bulgarien	57,3	Luxembourg	60,1	Malta	49,3	Østrig	64,9
Bulgarien	58,4	Malta	53,1	Grækenland	55,0	Grækenland	60,0	Colombia	48,5	Mexico	64,0
Colombia	58,2	Bulgarien	52,4	Cypern	52,3	Guatemala	56,5	Luxembourg	48,5	Bulgarien	63,7
Cypern	55,4	Guatemala	50,4	Mexico	51,1	Colombia	55,0	Chile	47,7	Luxembourg	61,5
Guatemala	51,3	Cypern	50,0	Thailand	50,5	Thailand	55,0	Mexico	46,5	Cypern	61,1
Indonesien	49,3	Paraguay	49,2	Colombia	50,3	Cypern	54,4	Cypern	46,0	Letland	60,2
Mexico	49,1	Mexico	47,6	Indonesien	48,3	Mexico	52,9	Paraguay	43,1	Tjekkiet	58,9
Paraguay	48,5	Thailand	47,0	Guatemala	48,1	Indonesien	52,8	Guatemala	41,0	Indonesien	57,5
Thailand	48,5	Indonesien	43,4	Paraguay	45,8	Paraguay	50,7	Indonesien	40,7	Den Dom. R.	51,2
Den Dom. R.	35,9	Den Dom. R.	38,2	Den Dom. R.	38,6	Den Dom. R.	42,8	Den Dom. R.	28,1	Thailand	49,4
Lande, der ikke har overholdt alle regler vedrørende testens gennemførelse:											
Holland	63,2	Holland	56,4	Holland	66,8	Holland	62,0	Holland	51,6	Holland	61,4
Hong Kong	73,3	Hong Kong	68,7	Hong Kong	68,7	Hong Kong	70,1	Hong Kong	76,7	Hong Kong	69,6

2. Opgaver fra IEA CIVED 1999

I ICCS testen kan 17 genbrugte opgaver fra IEA CIVED 1999 siges at udgøre en selvstændig gruppe af opgaver. De har det til fælles, at de fokuserer mere på konkret faglig viden end de nye ICCS opgaver. Desuden er de enklere og kortere udformet end de typiske nye opgaver i ICCS. Således kræver disse opgaver kun i begrænset omfang, at eleverne analyserer eller vurderer tekst ud over selve det stillede spørgsmål. De 19 opgaver om viden i IEAs inddeling af testen (se tabel 2.1 ovenfor) er for de flestes vedkommende netop disse opgaver.

Tabel 2.5
Opgaver fra CIVED 1999

	Gennemsnit af i alt 17 opgaver (% rigtige)
Sydkorea	75,3
Finland	75,0
Danmark	71,4
Polen	69,0
Taiwan (Taipei)	67,2
Italien	67,0
Sverige	64,1
Slovenien	64,0
Slovakiet	62,5
Spanien	62,4
Irland	61,7
Estland	61,3
Schweiz	61,3
Liechtenstein	61,2
Østrig	60,1
Litauen	59,8
Tjekkiet	59,4
Norge	59,3
Grækenland	58,7
Rusland	58,7
Belgien	58,3
Chile	57,3
England	56,8
New Zealand	56,3
Letland	55,9
Bulgarien	55,6
Malta	54,4
Colombia	53,2
Mexico	52,1
Cypern	52,0
Luxembourg	51,6
Paraguay	51,3
Thailand	48,0
Guatemala	47,5
Indonesien	44,5
Den Dom. Republik	36,7
Holland og Hong Kong overholder ikke alle tekniske standarder	
Holland	56,5
Hong Kong	71,4

Som det fremgår, er fordelingen af lande stort set den samme på disse genbrugte CIVED 1999 opgaver som på de nyudviklede ICCS 2009 opgaver. Den gennemsnitlige rigtighed svarer også til gennemsnittene efter de andre tematiske inddelinger med en total variation fra cirka 35 % til cirka 75 % rigtige og et samlet gennemsnit for alle lande på 59 %.

Bemærkninger:

1. Testen i CIVED indeholdt også af andre typer af opgaver, for eksempel analyser af billeder og tekst, men de er ikke genanvendt i ICCS.
2. Eftersom Danmark deltog i CIVED 1999 (Bruun 2001) kunne det forekomme nærliggende at sammenligne de danske resultater fra 1999 med 2009. Da der i ICCS er tale om et andet testdesign samt om reviderede oversættelser af alle opgaverne, er en direkte sammenligning imidlertid ikke mulig. Det kan dog bemærkes, at Danmark, alene vurderet ud fra denne delmængde af reviderede opgaver fra CIVED 1999, placerer sig bedre end i 1999, hvor Polen og Finland scorede højest, mens Danmark lå meget tæt på det internationale gennemsnit.

3. De åbne opgaver

De åbne opgaver er tematisk set forskellige og komplekse, men i deres form og krav til elevernes opgaveløsning er de temmelig ens, da opgaveløsningen i næsten alle tilfælde består i at forholde sig til en situation (en problematik), der er beskrevet i et stykke tekst. Det gennemgående krav er, at eleverne skal give to forskellige svar, der har karakter af at dokumentere en forståelse, finde et argument, give en forklaring, skitsere en løsning eller lignende. Det fælles træk er, at der er tale om at undersøge elevernes evne til selvstændig skriftlig argumentation på baggrund af analyse af en forelagt kort tekst. Det skal bemærkes, at svarene ikke vurderes efter argumentationens sproglige korrekthed, men alene efter elevernes evne til at benytte rigtige og relevante begreber, kategorier og argumenter. Spørgsmålene kendetegnes ved, at der i alle tilfælde er mange forskellige muligheder for rigtige svar. Opgaverne tester elevernes evne til selv at argumentere og/eller bruge begreber på en rigtig måde i nogle sammenhænge, hvor der ikke kun er ét rigtigt svar. De vedrører således elevernes evne til at se en sag på forskellige niveauer, fra forskellige sider og med brug af forskellige begreber. Kravet om to forskellige svar hænger sammen med et ønske om at kunne give en mere kvalificeret vurdering af elevernes svar end på multiple choice opgaver. Hvis der afgives to rigtige svar, får eleven således 2 point. Tilsvarende gives 1 point og 0 point for henholdsvis et rigtigt svar og ingen rigtige svar. Disse point tildeles efter meget præcise kriterier og retningslinjer, der sikrer sammenligneligheden mellem lande. Der er således ikke tale om, at tildelingen af point sker efter bedømmernes subjektive opfattelser. Spørgsmålet er alene, om eleven svarer rigtigt ud fra internationalt fastlagte definitioner af rigtighed. På de følgende sider vises de internationale svarprocenter ud fra to forskellige opgørelsesmåder. I tabel 2.6 vises rigtighedsprocenten som andelen af elever, der har opnået 2 point. Det er med andre ord andelen af de dygtigste elever. I tabel 2.7 vises andelen af elever, der har fået mindst 1 point. Det vil altså sige alle de elever, der har svaret mere eller mindre rigtigt.

På resultaterne for andelen af elever med 2 rigtige svar (se tabel 2.6), falder det i øjnene, at Danmark med 40,1 % har det klart højeste gennemsnit. Det er især opgave nr. 5 i tabellen, der med 80,5 % rigtige giver anledning til den store forskel til de efterfølgende lande. Det spørgsmål drejer sig om arbejdsløses rettigheder og pligter. Vurderet ud fra erfaringerne med at score de danske elevers svar, er der ingen tvivl om, at de danske elever fandt det meget let at svare på det spørgsmål. Set fra et dansk perspektiv kan det godt undre, at spørgsmålet i andre lande har været langt vanskeligere (selv om det i næsten alle lande opnår den højeste andel rigtige svar). Det er dog klart, at forskellige lande har forskellige sociale sikkerhedssystemer, hvilket måske kan medvirke til at forklare de meget forskellige resultater. Lande med høje gennemsnit på den samlede test ligger generelt også højt her, men det er bemærkelsesværdigt, at Finland ligger meget lavere end forventet. Det samme gælder for Spanien. Omvendt ligger nogle lande højere end forventet. Det gælder eksempelvis Colombia og New Zealand. Det ser således ud til, at der optræder nogen variation, der formodentlig kan tilskrives opgavetyper, hvor det her er eleven, der selv skal formulere svaret (og ikke blot vælge svaret). Som sådan kan det vurderes ganske positivt, at de danske elever opnår så relativt højt et gennemsnit. Hvor Finland på de fleste områder af ICCS testen opnår et gennemsnit på niveau med – eller lidt højere end – de danske, ser man på dette område en ret stor forskel på de danske og finske elever i dansk favør. Også Norge og Sverige ligger med højere gennemsnit end Finland.

Tabel 2.6

Åbne opgaver, andel elever med to rigtige svar per opgave

Opgave nr.:	1	2	3	4	5	6	Gnsn.
Danmark	37,8	10,9	38,6	30,6	80,5	42,4	40,1
Taiwan (Taipei)	27,3	11,9	34,6	12,7	67,7	42,2	32,7
Polen	31,7	8,3	36,1	12	47,1	33,3	28,1
Sydkorea	41,8	10	32,1	0,3	51,8	28,2	27,4
New Zealand	25,2	7,6	34,0	10,5	57,0	27,7	27,0
Slovakiet	33,8	x	12,6	9,5	51,6	24,5	26,4
Irland	28,1	4,6	34,2	11,2	36,0	23,8	23,0
Sverige	21,8	4,6	x	10,7	47,7	23,7	21,7
England	14,8	8	22,7	14,5	50,0	12,1	20,4
Estland	x	10,4	16,8	14	48,8	32,1	20,4
Tjekkiet	18,9	0,8	20,8	10,5	45,9	23,9	20,1
Rusland	25,1	22,2	30,9	10,1	11,8	18,5	19,8
Bulgarien	24,5	4,1	22,0	8,3	38,0	19,6	19,4
Norge	18,3	4	12,3	10,9	43,7	24,0	18,9
Gennemsnit	19,5	6	18,9	8,4	38,0	21,5	18,7
Italien	23,3	6,2	21,1	4,8	26,4	23,4	17,5
Chile	20,6	2,9	9,1	4	47,4	20,8	17,5
Colombia	15,9	7	16,6	7,2	38,1	18,5	17,2
Finland	13,4	2,3	11,0	9,6	43,0	20,6	16,7
Schweiz	8,8	1,9	14,5	5,8	47,1	21,5	16,6
Slovenien	17,9	2,8	14,6	5,7	38,4	20,2	16,6
Belgien (flamsk)	19,1	2,8	14,3	9,2	41,1	12,9	16,6
Litauen	16,8	2,1	19,4	6,1	26,4	28,1	16,5
Liechtenstein	5,9	3,5	8,9	2,4	58,4	19,5	16,4
Mexico	23,4	12,1	18,3	6,7	11,7	23,6	16,0
Østrig	19,8	8,9	21,8	6,8	21,7	15,5	15,8
Luxembourg	x	1,1	x	3,4	36,4	21,1	15,5
Spanien	15,2	2,5	15,0	7,1	33,2	17,0	15,0
Malta	20,1	5,7	x	x	x	x	12,9
Cypern	9,8	5,5	8,9	4,3	24,4	19,7	12,1
Thailand	10,6	7,4	16,9	10,3	12,9	6,7	10,8
Grækenland	15,4	3,6	5,7	5,5	11,9	11,6	9,0
Paraguay	6,9	2,6	10,3	5,3	14,8	9,6	8,3
Guatemala	14,9	1,3	2,3	1,3	11,7	12,4	7,3
Holland og Hong Kong overholder ikke alle tekniske standarder							
Holland	4,2	3,4	8,2	10,6	31,6	12,1	11,7
Hong Kong	14,1	10,4	x	2,7	x	x	9,1

x = ingen tilgængelige data

Tabellen er sorteret efter kolonne 8 med gennemsnitsresultat

Som antydnet kan svarprocenterne også opgøres efter det mere simple forhold, om en elev har svaret rigtigt eller forkert (= mindst 1 rigtigt svar). Resultatet for den opgørelsesmåde ses i tabel 2.7. Som det fremgår af tabellen, giver beregningsmåden anledning til nogle forskydninger. Danmarks placering er uforandret, men nu med flere lande forholdsvis tæt på. Norge har en større andel rigtige end Sverige, hvilket er ret bemærkelsesværdigt, da de norske elever er et år yngre end de svenske (og danske/finske). Finland har fortsat det laveste gennemsnit i Norden, hvilket igen forekommer at være det mest bemærkelsesværdige i Norden.

Tabel 2.7
Åbne opgaver, andel elever med mindst et rigtigt svar per opgave

Opgave nr.:	1	2	3	4	5	6	Gnsn.
Danmark	82,6	57,1	87,1	73,6	83,3	88,2	78,7
Rusland	78,8	85,7	85,8	58,3	67,1	75,1	75,1
Taiwan (Taipei)	75,6	58,3	84,8	56,6	78,8	85,1	73,2
Polen	82,5	50,2	84,1	55	53,7	81,2	67,8
New Zealand	69,3	45,4	76,7	62	66,7	78,3	66,4
Slovakiet	83	x	58,4	50,4	64,4	74,6	66,2
Irland	79,2	42,8	81,7	59,4	43,6	83,4	65,0
Norge	70,9	55,7	62,4	61,5	55,8	81,7	64,7
England	59,3	54,4	70	66,4	64,4	65,9	63,4
Estland	x	49	67,7	58,1	58,8	80,6	62,8
Sverige	72,8	47,2	x	59,4	50,7	82,2	62,5
Sydkorea	86,3	54,9	81,7	3,3	57,8	87,5	61,9
Spanien	68,4	39,5	78,3	58,1	45,8	80,3	61,7
Gennemsnit	66,1	44,1	67,5	48,1	48,6	73	57,9
Italien	74,9	46,8	72,2	39,2	32,7	77,9	57,3
Belgien (flamsk)	62,9	51	61	54,9	44	67,4	56,9
Mexico	66,3	67,5	65,4	37,2	30,3	72,2	56,5
Tjekkiet	73,3	15,7	69,5	52,8	49	76,6	56,2
Slovenien	69	37,6	67,7	51,1	39,5	71,5	56,1
Bulgarien	71,6	37,8	68,8	47,1	42,7	67,3	55,9
Liechtenstein	42,2	40,6	61,6	42,4	61,3	81,7	55,0
Litauen	67,4	31,8	76,3	45,4	29,3	80	55,0
Finland	59,9	35,5	62	49,7	46,7	70,5	54,1
Thailand	56,5	48,7	75,6	49,6	48,5	45,1	54,0
Schweiz	54,1	30,2	64,1	40,7	50,6	80,1	53,3
Colombia	57,5	42,8	57,5	40,6	50,8	68,4	52,9
Chile	70,2	31,7	53,1	34,5	52,4	68,6	51,8
Østrig	57,9	46,2	68,5	32,4	38,5	66,2	51,6
Cypern	58,5	37,3	51,8	42,3	36,4	70,8	49,5
Malta	59,3	34,4	x	x	x	x	46,9
Luxembourg	x	25,8	x	36,4	41,7	80,7	46,2
Paraguay	48	29,1	55,4	47,3	26,7	48,8	42,6
Grækenland	54,3	27,1	39,4	49,2	15,2	54,9	40,0
Guatemala	65,2	18	32,6	29,3	21	53	36,5
Holland og Hong Kong overholder ikke alle tekniske standarder							
Holland	36,8	50,7	68,9	56,5	57	63,7	55,6
Hong Kong	69,3	73,4	x	33,7	x	x	58,8

x = ingen tilgængelige data

Tabellen er sorteret efter kolonne 8 med gennemsnitsresultat

Rusland og New Zealand placerer sig klart højere end forventet ud fra deres samlede testresultater, mens Sydkorea ud fra denne opgørelsesmåde placerer sig dårligere end forventet. Der er dog en række lande med ret ens gennemsnit, så Sydkoreas fald er ikke så markant, som det umiddelbart kan tage sig ud. Det kan bemærkes, at også Hong Kong opnår ret dårlige resultater set i forhold til resultaterne på andre opgaver (i Hong Kong har eleverne dog kun besvaret halvdelen af disse opgaver). Blandt det bemærkelsesværdige er også, at Colombias elever besvarer disse opgaver relativt godt. Colombia ligger højere placeret end eksempelvis fem europæiske lande. Samlet set kan det vurderes, at de åbne spørgsmål – med deres øgede krav til selvstændige svar – giver anledning til forskelligartede konsekvenser. På mange måder er placeringen af lande ret lig placeringerne efter testens andre dimensioner, men nogle af de lande, der ligger med de højeste gennemsnit på den samlede test, især Finland, Sydkorea og Hong Kong, klarer sig lidt dårligere, end man kunne forvente. Taiwan klarer sig uforandret godt. Umiddelbart er det svært at give entydige forklaringer.

4. Kognitive dimensioner

Selv om det kun sjældent er muligt at definere en opgave som én helt bestemt type af opgave ud fra dens krav til kognitive processer, når opgaven skal besvares, så er det ikke desto mindre muligt at beskrive opgavetyperne lidt nærmere (med henblik på at give en udvidelse af IEAs begreb om "analyse og ræsonnement" i tabel 2.1 ovenfor). En opdeling kan dog kun være en art analytisk opdeling, da man aldrig kan være helt sikker på, at en elev benytter én og én bestemt kognitiv færdighed til at løse en opgave. Også her har opdelingen det dobbelte formål at illustrere testen kompleksitet og at vise resultater efter den alternative opdeling. I en generel karakteristik af testens opgaver kan man sige, at opgaverne vedrører elevernes evner til:

- * *At forstå begreber og at kunne bruge begreber om demokrati og samfundsliv*
- * *At kunne fortolke informationer i et politisk og demokratisk perspektiv*
- * *At kunne forstå politiske og demokratiske begreber i sammenhæng med hinanden*
- * *At kunne forstå begrundelsen for en politisk handling eller en lov*
- * *At kunne finde det bedste argument for eller imod en given politisk handling*
- * *At forstå og finde generelle politiske principper bag konkrete politiske handlinger*
- * *At forstå og udpege konkrete konsekvenser af politiske eller demokratiske principper*
- * *At vurdere fordele og/eller ulemper ved politiske beslutninger eller synspunkter*
- * *At forstå det demokratiske system og derved også at forstå trusler imod demokratiet*
- * *At kunne foreslå løsninger på politiske problemer*
- * *At kunne analysere informationer og vurdere forskellige løsninger på et givet problem*
- * *At kunne formulere hypoteser om udfaldet af en politisk situation, konflikt eller handling*
- * *At se en politisk sag fra flere perspektiver*
- * *At forstå politiske motiver for en given politisk handling, en ny lov eller en beslutning*
- * *At kunne se og vurdere en sag eller konflikt i hverdagslivet som demokratisk problematik*

Pointen med at give disse eksempler er ikke, at der er tale om en række isolerede og enkeltvis identificerbare færdigheder. Pointen er snarere den omvendte, at fordi den faglige viden om bestemte temaer hele tiden omsættes og benyttes i og med processer som de her nævnte, så er testens genstand snarere en art mere almen demokratisk forståelse og dømmekraft, der netop

ikke kan reduceres til de isolerede færdigheder eller til bestemte veldefinerede fagligheder. I besvarelsen af opgaverne handler det om samspillet mellem kundskaber og færdigheder, som således kan siges at være det, eleverne vurderes på. Det er samtidig en vigtig pointe, at disse kundskaber og færdigheder konsekvent relaterer sig til demokratiske eller politiske situationer, problemer og scenarier. Det indebærer nemlig, at der i forbindelse med mange opgaver også er en mere eller mindre implicit dimension, der vedrører forskellige demokratiske værdier og holdninger og handlinger. Ofte er opgaverne formuleret på en sådan måde, at det rigtige svar, netop fordi det ikke er faktisk i form af paratviden, nødvendiggør respondentens vurderinger af, hvilke handlinger eller beslutninger, der i et demokratisk perspektiv (og i en given forelagt situation) er de rigtigste, bedste eller mest relevante (de "mest demokratiske").

Med andre ord er diskussionen om kundskaber og færdigheder ofte altid allerede involveret i en mere normativ diskussion om demokratiske værdier og holdninger og om former for politisk deltagelse. De sidstnævnte aspekter (værdier, holdninger, deltagelse, engagement, interesse) undersøges grundigere og mere konkret i andre dele af ICCS end i testen (se de senere kapitler i denne rapport), men det er værd at bemærke, at kundskaber og færdigheder i testen på mange måder er uløseligt sammenflettede med handlinger, holdninger, værdier og meninger. Når man taler om demokratisk viden, hænger denne sammen med en almen dannelse og dømmekraft. Disse bemærkninger skal ikke forstås sådan, at eleverne via testen vurderes normativt efter, om de har de "rigtige" holdninger og værdier eller ej. Opgaverne i ICCS forholder sig til mange forskellige typer af situationer og typer af tekst, der ikke repræsenterer én bestemt opfattelse af demokrati. Med udviklingen fra den noget mere faglige (faktuelle) test i CIVED 1999 til den noget mere bredt anlagte test i ICCS 2009 kan man dog sige, at den grundlæggende (implicitte som eksplicitte) tanke bag ICCS testen er, at de unges demokratiforståelse må (bør) inkludere kundskaber og færdigheder, der både knytter sig til idealer om repræsentativt demokrati og til idealer om deltagerdemokrati.

På baggrund af den kompleksitet er det helt relevant, at IEA definerer stort set alle de nye opgaver i ICCS testen som tilhørende typen "analyse og ræsonnement". Da det imidlertid er en meget bred definition, skal der i det følgende afsnit foretages en alternativ underinddeling på baggrund af en vurdering af, hvad det nærmere er for en type af analyse eller ræsonnement, der fordres i en opgave. Det har givet anledning til en underopdeling, der består af tre hovedtyper af politisk/demokratiske kognitive færdigheder i testopgaverne:

A. Sammenhænge (16 opgaver)

- * At kunne forstå sammenhænge mellem en politisk handling og dens mulige effekt
- * At kunne se sammenhænge mellem en lov og dens mulige virkning
- * At kunne genkende generelle politiske principper bag mere konkrete eksempler om politik og demokrati
- * At kunne finde konkrete konsekvenser for en borger af almene demokratiske principper

B. Argumentation (15 opgaver)

- * At kunne finde det bedste argument for eller imod en given politisk handling
- * At kunne forstå den demokratiske begrundelse for, argumentet bag, en politisk handling
- * At kunne identificere de politiske motiver for en lov eller en beslutning
- * At kunne færdiggøre en påbegyndt politisk argumentation

C. Analyse (16 opgaver)

- * At kunne analysere et politisk budskab og forstå dets begreber og mening
- * At kunne analysere en politisk situation eller handling
- * At kunne definere hvad der er demokratisk, eller hvad der er retfærdigt
- * At kunne bruge begreber om demokrati og samfundsliv til at forstå en tekst
- * At kunne fortolke informationer i et politisk og demokratisk perspektiv

Med henblik på at kunne lave så præcise undergrupper som muligt er det kun de tydeligste eksempler på disse opgavetyper, der er medtaget i inddelingen. De resterende opgaver drejer sig typisk om at forstå det demokratiske system (som system) eller om at forstå vigtigheden af et eller andet konkret aspekt af demokratiske samfund. Et par spørgsmål vedrører evnen til at skelne mellem deskriptive og normative udsagn. De åbne spørgsmål er ikke inkluderet i denne opdeling, da de ovenfor er defineret som en selvstændig gruppe. Som tidligere omtalt kan man dog sige, at de åbne opgaver, med deres krav til eleverne om at analysere, forstå og forklare en sag fra to forskellige sider, udgør en særlig kognitiv undergruppe.

Heller ikke med denne opdeling i kognitive underdimensioner findes afgørende nye forskelle mellem de deltagende lande. Tværtimod er der tale om bemærkelsesværdigt ens resultater, hvilket dog også er at forvente. Danmarks forskel til de internationale gennemsnit er stort set identisk på de tre dimensioner. Det skal givetvis ses i lyset af, at selv om disse forskellige kognitive dimensioner lader sig identificere i opgaverne, så har opdelingen alligevel en vis analytisk og teoretisk karakter. I praksis er dimensionerne vanskelige at adskille entydigt fra hinanden, da elevernes vej til deres svar kan (og vil) inkludere andre former for tænkning end de kategorier, der er anvendt til inddelingen her. Under alle omstændigheder er det primære formål med inddelingen dog også at give en alternativ illustration af testens opbygning for at uddybe IEAs inddeling.

Resultaterne af opdelingen vises i tabel 2.8 på næste side.

Tabel 2.8

ICCS test, resultater efter kognitiv underinddeling

Sammenhænge		Argumentation		Analyse	
Finland	82,8	Finland	71,9	Finland	76,1
Danmark	78,1	Danmark	70,9	Sydkorea	75,2
Sydkorea	76,0	Taiwan (Taipei)	69,3	Danmark	73,6
Taiwan (Taipei)	74,4	Sydkorea	68,6	Taiwan (Taipei)	72,0
Schweiz	77,8	Slovakiet	64,6	Sverige	71,8
Sverige	75,4	Italien	64,2	Liechtenstein	71,3
Liechtenstein	75,2	Litauen	63,9	Schweiz	70,2
Italien	73,4	Norge	63,8	Slovakiet	69,6
Irland	75,2	Schweiz	63,4	Estland	69,1
Estland	70,7	Estland	63,2	Polen	68,4
Slovakiet	69,0	Liechtenstein	63,1	Italien	67,8
Polen	70,4	Sverige	62,8	Slovenien	67,6
Norge	70,1	Polen	62,8	Irland	67,5
England	72,1	Slovenien	62,2	Norge	67,4
Slovenien	68,9	Irland	62,0	Belgien (flamsk)	66,2
Belgien (flamsk)	70,5	Tjekkiet	61,9	England	66,0
Tjekkiet	71,2	Belgien (flamsk)	61,4	New Zealand	65,6
New Zealand	70,2	England	61,3	Spanien	64,4
Litauen	66,7	Rusland	60,7	Tjekkiet	64,2
Østrig	70,0	New Zealand	60,0	Litauen	64,2
Gennemsnit	66,6	Gennemsnit	58,7	Rusland	63,7
Spanien	66,6	Østrig	57,9	Østrig	63,6
Rusland	62,6	Malta	57,2	Gennemsnit	63,0
Malta	66,6	Spanien	56,3	Malta	62,6
Chile	64,6	Chile	56,0	Chile	60,4
Letland	65,1	Letland	55,8	Grækenland	59,4
Grækenland	63,3	Bulgarien	55,2	Luxembourg	58,6
Luxembourg	65,9	Grækenland	53,5	Letland	58,4
Bulgarien	59,6	Luxembourg	51,7	Colombia	58,2
Colombia	61,3	Thailand	50,6	Bulgarien	57,3
Cypern	58,4	Colombia	49,6	Cypern	54,6
Guatemala	57,5	Cypern	49,6	Thailand	52,1
Mexico	56,5	Guatemala	49,4	Paraguay	50,9
Paraguay	52,8	Indonesien	46,4	Guatemala	50,5
Thailand	46,1	Paraguay	46,1	Mexico	50,1
Indonesien	47,6	Mexico	45,6	Indonesien	47,2
Den Dom Rep.	43,4	Den Dom Rep.	36,0	Den Dom Rep.	37,9
Holland og Hong Kong overholder ikke alle tekniske standarder					
Holland	66,7	Holland	58,1	Holland	62,5
Hong Kong	69,2	Kong	69,4	Hong Kong	70,5

Opsummering

Det er bemærkelsesværdigt, at de danske elever i ICCS placerer sig i den lille gruppe af lande, der har de absolut højeste testgennemsnit. De danske elever opnår særdeles gode resultater på alle de undergrupper af opgaver, det er muligt at identificere i ICCS. På alle temaer og alle kognitive områder ligger Danmark typisk 12-15 procentpoint højere end det internationale gennemsnit.

De forskellige underinddelinger er primært anvendt til at vise testens omfang og konstruktion, men kan i et testteoretisk perspektiv også opfattes som en form for test af testen. Selv når man bryder testen ned i dele, som man kunne forvente ville give forskellige resultater i forskellige lande, er landenes relative resultater uhyre ens. Når delene af testen generelt viser det samme som testen som helhed, får man et yderligere belæg for, at testen som helhed er meget nøjagtig og troværdig.

Eftersom Finland i mange andre internationale undersøgelser har opnået særdeles gode resultater – og også gør det i ICCS – er det interessant, at Danmark og Finland opnår identiske gennemsnit. På den baggrund er det også forventeligt, at de danske og finske resultater generelt udviser mange lighedstræk i ICCS. I forhold til testresultaterne kan man dog bemærke nogle forskelle. De finske elever klarer sig lidt bedre end de danske vedrørende de opgaver, der i størst grad kræver faktisk viden. Det ses tydeligst på eksemplet med genbrugte opgaver fra IEA CIVED 1999 undersøgelsen, hvor Finland gennemsnitligt ligger 5 procentpoint over Danmark. På forskellige faglige temaer har Danmark og Finland næsten ens resultater (Finland ligger højest på fire og Danmark højest på to af de seks anførte temaer i tabel 2.4). På opdelingen af testen efter spørgsmålenes kognitive undergruppe ligger Finland konsekvent en lille smule højere end Danmark på de tre undersøgte dimensioner. De danske elever klarer sig betydeligt bedre end de finske, når det gælder de åbne opgaver, hvor elevernes selv skal formulere svarene på skrift. Uden disse opgaver i testen ville Finland givetvis have opnået det højeste gennemsnit af alle lande. Omvendt ville Danmark med flere af denne type opgaver have opnået det højeste gennemsnit.

Resultaterne fra de åbne spørgsmål peger i retning af, at de kan betragtes som en lidt mere selvstændig gruppe af opgaver med specielle egenskaber, idet nogle lande på den type af opgaver klarer sig enten relativt dårligere eller relativt bedre end forventet. Det mest påfaldende eksempel er, at Finland klarer sig betydeligt dårligere på den opgavetype end forventet. Både Danmark, Norge og Sverige opnår højere gennemsnit end Finland på de åbne opgaver. Også Sydkorea klarer sig lidt dårligere end ventet på dette område, mens andre lande omvendt klarer sig bedre end ventet.

Eftersom det særegne ved disse opgaver primært er, at eleverne selv skal formulere svaret – og for at få maksimumpoint skal kunne nuancere svaret ved at give to forskellige rigtige svar – er det interessant, at de danske elever opnår så gode resultater på netop de spørgsmål. Af rapporten med internationale hovedresultater (Bruun 2010a) fremgår det, at Danmark adskiller sig fra Finland ved at have en større andel meget dygtige elever, mens Finland har en mindre andel af mindre dygtige elever. Den forskel fremkommer blandt andet på grund af de danske

elevers relativt set gode besvarelser af de åbne spørgsmål, der generelt er nogle af testens sværeste opgaver.

I det totale billede af testresultater skal det nævnes, at alle de nordiske lande opnår særdeles gode resultater. I forhold til det generelle internationale billede, fremstår forskellene imellem de nordiske lande således som forholdsvis beskedne. Hvis man tager i betragtning, at de norske elever gennemsnitligt er et år yngre end de danske, finske og svenske elever, er de norske resultater på niveau med resultaterne i de øvrige nordiske lande.

Det kan bemærkes, at ICCS testens resultater rækker ud over det specifikt samfundsfaglige element, hvilket gør resultaterne så meget desto mere bemærkelsesværdige. Det mest oplagte i den forbindelse er, at testresultaterne for de åbne opgavers vedkommende har en vis sammenhæng med elevernes formåen til skriftlig fremstilling. Set ud fra et demokratisk perspektiv (ytringsfrihed, deltagelse via skriftlig kommunikation) er det meget positivt, at de danske elever opnår så gode resultater i selv at ytre sig på skrift, selv om det som sagt ikke er den skriftlige fremstilling som sådan, de vurderes på. Det er også oplagt, at resultaterne indirekte siger noget om elevernes læseevne. Alle opgaverne i ICCS er (helt eller delvist) formuleret som tekst og oftest har de også karakter af analyse af tekst. Opgaverne kan med andre ord ikke besvares rigtigt, hvis eleverne ikke kan læse og forstå dem. ICCS testens opgaver med demokratisk og politisk indhold udgør ikke det letteste læsestof. Også ud fra den synsvinkel er det således særdeles positivt, at de danske elever opnår disse gode resultater.

Som nævnt er det generelt væsentligt at være opmærksom på, at ICCS testen er en integreret del af undersøgelsen som helhed. Testen af kundskaber og færdigheder kan ikke adskilles fra andre undersøgte temaer i ICCS, såsom elevernes politiske handlinger, værdier og identitet. Det at vide og forstå en række relevante ting om politiske handlinger, værdier og identitet kan nemlig ses som grundlaget for selv at handle, udtrykke værdier og udvikle identitet. Og det at kunne analysere politiske handlinger, værdier og identitet, kan ses som en forudsætning for også at kunne forholde sig kritisk og reflektivt i forhold til sine egne handlinger, værdier og identitet.

Disse sammenhænge mellem forskellige aspekter af ICCS kan også stå som en forklaring på, hvorfor det ofte er vanskeligt at definere, hvad de enkelte konkrete opgaver i ICCS specifikt vedrører. Det hænger sammen med, at der i alle opgaver i større eller mindre grad indgår aspekter af flere af ovennævnte dimensioner. Viden er aldrig kun faktuel viden, og de kognitive færdigheder aldrig kun kognitive. Viden, værdier, handlinger og færdigheder er forskellige sider af samme sag. På baggrund af de danske testresultater kan det foreløbig siges, at de danske elever ser ud til at stå relativt godt rustede til at udfolde, og til at forholde sig til, deres demokratiske og politiske praksis.

Kapitel 3, Borgere

Kapitel 3, Borgere

I Danmark har opfattelsen af borgeren altid spillet en vigtig rolle. Der har været mange – ofte delte – holdninger til, hvad man skal forstå ved den gode borger. Borgerbegrebet kan da også betyde mange forskellige ting, hvilket har givet og stadig giver anledning til diskussion. Fælles for de mange definitioner er dog, at de er nært knyttet til de konventioner, rettigheder og idealer, som demokratiske samfund bygger på. I nyere tid hænger opfattelserne af borgeren også sammen med det demokratiske fællesskab. Demokratiet forudsætter en selvstændig borger, som ikke alene handler ud fra sin egne interesser, men ligeledes respekterer, deltager og engagerer sig i fællesskabet. Idealet om den demokratiske borger bygger på forestillinger om, at der med den enkeltes frie og lige rettigheder følger en række pligter med. Det er blandt andet i diskussionen af disse pligter, at de forskellige opfattelser af den demokratiske borger giver sig til kende.

I undersøgelsen af de danske 8. klasseelevers holdninger til borgeren er en række af demokratiets afgørende pligter fordelt på to temaer. Det første tema omtales i det følgende som "den traditionelle borger" og det andet tema som "den sociale borger". Denne fordeling gør det muligt at få en mere nuanceret forståelse af elevernes opfattelser af den gode borger. Hvor det første tema fokuserer på den oplyste borgers tilslutning til det nationale demokrati (knyttet til forestillinger om repræsentativt demokrati), så belyser det andet tema borgerens deltagelse i aktiviteter af lokal og/eller global betydning (knyttet til forestillinger om deltagerdemokrati). De to aspekter af borgeren er således forskellige, men de hænger dog også sammen, da de gensidigt understøtter hinanden. De traditionelle pligter i det repræsentative demokrati forudsætter de sociale pligter og omvendt. Disse aspekter af borgerens virke tilbyder tilsammen en udlægning af elevernes opfattelse af den demokratiske borger.

Dette kapitel belyser elevernes principielle holdninger til borgeren. I undersøgelsen spørges der derfor bredt og generelt til forestillingen om den gode borger: "Hvor vigtigt er det at gøre følgende ting for at være en god borger?" Kapitlet dækker elevernes svar på i alt ti forskellige spørgsmål om den gode borger og falder i to hovedafsnit for de to temaer:

- 1) Den traditionelle borger
- 2) Den sociale borger

Det efterfølgende kapitel om *Deltagelse* viderefører analysen af borgerbegrebet, men nu med fokus på den enkelte elevs konkrete forventninger til sin egen deltagelse som borger.

1. Den traditionelle borger

I ICCS er den traditionelle (repræsentative) borger defineret ved at være en national statsborger, som primært vægter demokratiets anerkendte og traditionelle normer for borgeren højt. Den traditionelle borger er som hovedregel knyttet til samfundets og demokratiets formelle systemer. Derfor ser den traditionelle borger det som sin pligt at bidrage til de nationale valg og til at følge med i demokratiets videre udvikling via medier, sit kendskab til landets historie, politiske diskussioner og sit medlemskab i en politisk partiforening. Forudsætningen for dette er, at borgeren foretager sine valg på et oplyst grundlag og yderligere respekter de demokratiske beslutninger, som træffes.

I dette tema indgår 6 spørgsmål, som på forskellige måder belyser, i hvilken grad eleverne vurderer, at det er vigtigt at gøre følgende ting for at være en god voksen borger i denne traditionelle forstand:

Tabel 3.1
Den traditionelle borger

			<i>Meget vigtigt</i>	<i>Ret vigtigt</i>	<i>Ikke særlig vigtigt</i>	<i>Slet ikke vigtigt</i>
A	At stemme ved alle folketingsvalg		22,8	56,5	18,5	2,2
		Piger	21,1	58,8	18,9	1,1
		Drenge	24,7	53,9	18,1	3,2
B	At være medlem af et politisk parti		2,9	18,7	62,7	15,6
		Piger	2,3	18,4	64,9	14,4
		Drenge	3,6	19,1	60,4	16,9
C	At lære om sit lands historie		15,8	51,9	27,7	4,6
		Piger	16,4	56,2	24,3	3,1
		Drenge	15,2	47,1	31,3	6,4
D	At følge med i politik i aviser, radio, TV eller Internettet		21,8	55,6	19,9	2,6
		Piger	24,0	58,6	16,1	1,4
		Drenge	19,6	52,2	24,2	4,0
E	At udvise respekt for myndighederne		27,2	60,9	10,4	1,5
		Piger	28,2	61,7	9,5	0,6
		Drenge	26,2	60,1	11,3	2,4
F	At deltage i politiske diskussioner		3,1	22,4	64,6	9,9
		Piger	2,5	22,4	66,3	8,8
		Drenge	3,8	22,3	62,7	11,2

Elevernes holdninger til den traditionelle borger

Ser man samlet på svarfordelingerne for *meget vigtigt* og *ret vigtigt*, så identificerer de danske 8. klasseelever sig først og fremmest med den traditionelle (repræsentative) borger ud fra ønsket om: E) at udvise respekt for myndighederne (88,1 %), A) at stemme til folketingsvalg (79,3 %) og D) at følge med i politik ud fra diverse medier (77,4 %). Identifikationen med disse

tre tilgange må siges at være høj. Derimod forekommer tilslutningen til: B) at være medlem af et politisk parti og F) at deltage i politiske diskussioner, at være tilsvarende lav. Ser man samlet på *ikke særlig vigtigt* og *slet ikke vigtigt* på disse to spørgsmål, er procentfordelingerne henholdsvis 78,3 % og 74,5 %.

Tilslutningen til den traditionelle borger er således ikke helt entydig. Meget tyder på, at de danske 8. klasseelever er ambivalente med hensyn til dette borgerideal. Svarfordelingerne peger i retning af, at de danske elever både har en konventionel tilgang og en ikke konventionel tilgang til den traditionelle borger. Den konventionelle tilgang viser sig tydeligst på E) at udvise respekt for myndighederne, D) følge med i medierne og C) at lære sit lands historie. Den ikke konventionelle tilgang viser sig på elevernes forbeholdne indstilling i forhold til B) medlemskab af et politisk parti og F) deltagelse i politiske diskussioner. I dag kan man med en vis rimelighed diskutere, hvorvidt partipolitisk medlemskab, og for så vidt også deltagelse i politiske diskussioner, er særligt definerende for det aktuelle demokrati og den moderne borger. Igennem de sidste mange år har forskere og samfundsdebattører peget på, at de partipolitiske forskelle forsvinder i takt med at nye typer problemstillinger, som går på tværs af partiskellene, dukker op. Samtidig er det kun et lille mindretal af voksne borgere, der rent faktisk er medlemmer af et politisk parti.

Samlet set må man konkludere, at 8. klasseeleverne opfatter den traditionelle (repræsentative) borger som vigtig, men ikke som meget vigtig. Summeres de forskellige procentfordelinger for svarmulighederne *meget vigtigt* og *ret vigtigt* er det tydeligt, at den største andel af eleverne tilslutter sig hovedparten af temaets forskellige udsagn, med det er også iøjnefaldende, at den største andel af eleverne benytter svarmuligheden *ret vigtigt*. Meget få elever afviser vigtigheden af den traditionelle borger. Ser man isoleret på svarmuligheden *slet ikke vigtigt*, er procentandelen i de fleste tilfælde meget lille.

Pigers og drenges opfattelser

Dreng og piger er i undersøgelsen meget enige med hensyn til deres opfattelser af den traditionelle (repræsentative) borger. Nogle små variationer i de to køns fordelinger har en tendens til at udjævne sig: Hvis drengene har en lidt højere tilslutning end pigerne på *meget vigtigt*, så er pigernes tilslutning typisk tilsvarende højere på *Ret vigtigt*. Det samme gør sig gældende for tilslutningen på *ikke særlig vigtigt* og *slet ikke vigtigt*. Den eneste systematiske forskel er, at drenge på alle spørgsmålene har den højeste andel af *slet ikke vigtigt*, hvor begge køn dog generelt har meget lave procenttal. Pigerne værdsætter C) at lære om sit lands historie og D) at følge med i politik, lidt højere end drengene. På to elevspørgsmål (A og F) har drengene den højeste procentandel af både de mest positive og de mest negative svar. Samlet set er forskellene dog meget små og ubetydelige.

Nordisk og internationalt perspektiv

Sammenlignes de danske resultater med de internationale, er de danske elevers identifikation med den traditionelle borger systematisk under gennemsnittet. Når man undersøger procentfordelingerne nærmere, er det tydeligt, at det især er på B) at være medlem af et politisk parti og F) at deltage i politiske diskussioner, at Danmark ligger under det internationale gennemsnit. De høje procenttal for alle lande (gennemsnittet af alle lande) på svarmuligheden

meget vigtigt opnås først og fremmest i kraft af de ikke-europæiske landes meget høje tilslutning til den traditionelle repræsentative borger. I Europa opnår Italien, Cypern, Rusland og Polen de højeste procenttal på *meget vigtigt*.

Tabel 3.2
Den traditionelle borger (Norden og internationalt)

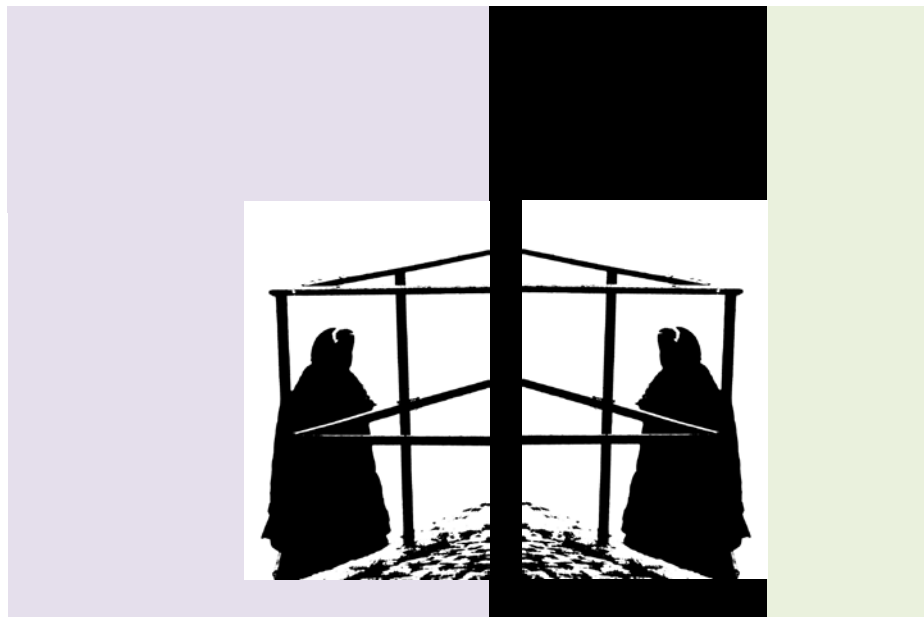
			<i>Meget vigtigt</i>	<i>Ret vigtigt</i>	<i>Ikke særlig vigtigt</i>	<i>Slet ikke vigtigt</i>
A	At stemme ved alle folketingsvalg	Alle lande	39,7	41,2	16,1	3,1
		Danmark	22,8	56,5	18,5	2,2
		Finland	16,2	56,9	23,5	3,3
		Norge	36,5	50,7	11,0	1,9
		Sverige	25,2	51,0	19,7	4,1
B	At være medlem af et politisk parti	Alle lande	9,0	24,0	52,3	14,7
		Danmark	2,9	18,7	62,7	15,6
		Finland	1,8	15,2	66,1	16,9
		Norge	9,5	30,5	51,7	8,3
		Sverige	3,9	18,2	57,6	20,3
C	At lære om sit lands historie	Alle lande	35,6	40,9	19,1	4,4
		Danmark	15,8	51,9	27,7	4,6
		Finland	13,3	49,3	31,8	5,6
		Norge	21,6	51,0	23,3	4,1
		Sverige	8,9	35,7	42,0	13,4
D	At følge med i politik i aviser, radio, TV eller Internettet	Alle lande	25,8	47,2	22,5	4,6
		Danmark	21,8	55,6	19,9	2,6
		Finland	15,3	55,2	25,4	4,1
		Norge	27,7	51,9	17,5	2,9
		Sverige	15,4	46,7	30,5	7,4
E	At udvise respekt for myndighederne	Alle lande	29,0	48,4	17,7	4,9
		Danmark	27,2	60,9	10,4	1,5
		Finland	11,5	53,5	29,1	5,9
		Norge	33,2	52,5	10,8	3,5
		Sverige	24,7	55,9	14,5	4,9
F	At deltage i politiske diskussioner	Alle lande	10,9	31,5	46,0	11,6
		Danmark	3,1	22,4	64,6	9,9
		Finland	3,0	21,7	63,5	11,8
		Norge	11,1	39,1	42,7	7,1
		Sverige	5,5	27,8	54,5	12,2

Umiddelbart kan de danske elevers vurdering af A) at stemme ved folketingsvalg, forekomme lav, idet 22,8 % svarer *meget vigtigt*. Gennemsnittet for alle lande ligger her på 39,7 %. Dog tyder intet på, at de kommende generationer – i forhold til de nuværende og tidligere generationer – i mindre grad vil deltage i folketingsvalgene. Således er tilslutningen i *ret vigtigt* for de danske elever meget høj. Samlet set mener 79,3 % af de danske elever, at valgbehandlingen er vigtig, hvilket er på niveau med det internationale gennemsnit på 80,9 %. Tendensen i langt de fleste europæiske lande er, at eleverne i højere grad sætter kryds ud for *ret vigtigt* end *meget vigtigt*, hvilket tabellens procentfordelinger for de nordiske lande også indikerer. Tendensen er

omvendt i de fleste ikke-europæiske lande, hvor eleverne i langt højere grad vurderer, at det er *meget vigtigt* at stemme ved de nationale valg. Meget tyder på, at eleverne i de såkaldte gamle demokratier – herunder de danske elever – ikke i samme grad som i de nye demokratier opfatter valghandlingen som noget særligt, men snarere tager de nationale valg for givet. Generelt er det sådan, at eleverne i alle lande, såvel i nye som gamle demokratier, vurderer, at det er vigtigt at stemme til alle nationale valg.

I den nordiske sammenhæng ligger de norske elever på samtlige spørgsmål markant højere end både de danske, finske og svenske elever. De danske elever placerer sig relativt højt på C) at lære om sit lands historie, D) at følge med i politik i medierne og E) at udvise respekt for myndighederne. Sammenlignet med de andre nordiske lande er det på spørgsmålene B) og F), at de danske elever ligger relativt lavest. På begge de to spørgsmål ligger Finland endnu lavere. På næsten alle spørgsmål har Finland den mindste andel *meget vigtigt*.

På en international skala for alle landes resultater (se Bruun 2010a og appendiks A) er det bemærkelsesværdigt, at der er en forholdsvis stor spredning mellem de nordiske lande. Norge ligger over det internationale gennemsnit og suverænt højest i Norden, Danmark ligger lidt under det internationale gennemsnit, Sverige endnu lavere og næsten helt i bunden af skalaen ligger Finland. Danmark ligger på niveau med lande som New Zealand, Østrig, Schweiz og Liechtenstein. Kigger man isoleret på de europæiske lande, er de danske elever meget tæt på det europæiske gennemsnit.

2. Den sociale borger

Den sociale borger defineres i ICCS først og fremmest ved at være aktivt engageret i forskellige typer af sociale aktiviteter og bevægelser. Det er deltagelsen og det aktive livssyn, der kendetegner denne borgertype. Således er den sociale borger langt mere tilbøjelig til at involvere sig selv end den traditionelle borger, der defineres ved at efterleve demokratiets almindelige og formelle systemer. Den sociale borgers aktiviteter er ofte enkeltstående handlinger, som på forskellige måder går på tværs af de traditionelle klassestrukturer og partiernes formelle organisering, idet den almindelige forestilling om almen oplysning er erstattet med særlige interesseområder. Aktiviteterne er ikke nødvendigvis orienteret mod det nationale parlament eller det land, som borgeren bor og lever i. Den sociale borger engagerer sig i aktiviteter, der er rettet mod såvel lokale som globale problemstillinger: Lokalsamfundet, menneskerettigheder og miljøet.

At beskrive den sociale borger som et nyt alternativ til den traditionelle borger vil være at tillægge borgertypen for stor selvstændig værdi. Deltagelse i sociale aktiviteter og bevægelser, som er uafhængige af det formelle politiske system, er igennem de sidste 30-40 år blevet en helt almindelig del af den politiske og demokratiske proces. De to borgertyper er i dag to sider af samme sag, og derfor er det heller ikke muligt at lave en skarp skelnen imellem dem.

I temaet indgår fire spørgsmål, som viser, i hvilken grad eleverne mener, at det er vigtigt at gøre følgende ting for at være en god voksen borger:

Tabel 3.3
Den sociale borger

			<i>Meget vigtigt</i>	<i>Ret vigtigt</i>	<i>Ikke særlig vigtigt</i>	<i>Slet ikke vigtigt</i>
G	At deltage i fredelige protester mod love, der opfattes som uretfærdige	Piger Drenge	9,1	33,8	46,2	10,9
			7,7	36,0	46,6	9,7
			10,7	31,2	45,9	12,2
H	At deltage i aktiviteter til fordel for mennesker fra lokalsamfundet	Piger Drenge	8,8	47,4	38,6	5,2
			8,5	48,3	38,8	4,4
			9,2	46,5	38,3	6,0
I	At deltage i aktiviteter til fordel for menneskerettighederne	Piger Drenge	16,9	52,3	27,4	3,4
			17,1	55,2	25,2	2,5
			16,7	49,3	29,6	4,4
J	At deltage i aktiviteter for at beskytte miljøet	Piger Drenge	23,8	52,9	20,0	3,3
			24,3	55,9	17,9	1,8
			23,3	49,4	22,2	5,1

Elevernes holdninger til den sociale borger

Generelt er der blandt de danske elever en lille, men dog samtidig tydelig, identifikation med den sociale borger. Med undtagelse af deltagelse i fredelige protester mod uretfærdige love, er de fleste elever positivt stemte over for både deltagelse i lokalsamfundet, aktiviteter til fordel for menneskerettigheder og særligt aktiviteter til fordel for miljøet. Der er en lille tendens til, at de danske elever er mere villige til at deltage i aktiviteter *for noget* end i aktiviteter *mod noget*. Således opnår I) at deltage i aktiviteter for menneskerettigheder og J) at deltage i aktiviteter for at beskytte miljøet, de højeste positive tilslutninger. På alle fire spørgsmål er der ret betydelige mindretal, som opfatter aktiviteterne som noget *ikke særlig vigtigt* eller *slet ikke vigtigt*. Det er for så vidt overraskende, at de danske elever i 8. klasse ikke i højere grad vurderer, at aktiv deltagelse i disse former for sociale bevægelser kendetegner den gode borger.

Sammenlignes procentfordelingerne med resultaterne for den traditionelle borger, er det umiddelbare indtryk et fald i tilslutningen. Det skyldes, at nogle af spørgsmålene om den traditionelle borger opnår den højeste tilslutning. Det er imidlertid vanskeligt at sammenligne elevernes generelle holdninger til de to borgertyper, fordi procentfordelingerne både inden for de seks spørgsmål om den traditionelle borger og inden for de fire spørgsmål om den sociale borger er temmelig forskellige. Eleverne er således mindre positive i forhold til den sociale borger, hvis man sammenligner med de spørgsmål, hvor eleverne vurderer den traditionelle borger højest (respekt for myndigheder, valgdeltagelse, at følge med i medierne). Omvendt er eleverne klart mere positive i forhold til den sociale borger, hvis man sammenligner med de spørgsmål, hvor eleverne er mindst positive i forhold til den traditionelle borger (medlem af politisk parti og deltage i politiske diskussioner). På de to mest positive vurderinger af den sociale borger (miljø og menneskerettigheder) er svarfordelingerne på niveau med de mest positive holdninger til den traditionelle borger. Gennemsnitligt for alle spørgsmålene opfatter eleverne de to borgertyper som lige vigtige (på begge typer af borgere svarer cirka 60 % *meget vigtigt* eller *ret vigtigt*, mens cirka 40 % svarer *ikke særlig vigtigt* eller *slet ikke vigtigt*). På den baggrund må man samlet set sige, at de danske elever vurderer en kombination af forskellige delasppekter af de to borgertyper højest.

Pigers og drenges opfattelser

Ser man på de to køns svarfordelinger, finder man den samme tilbageholdne indstilling over for den sociale borger hos pigerne og drengene. Dette giver ikke anledning til at drage egentlige konklusioner med hensyn til kønsforskelle i opfattelserne. Tværtimod forekommer piger og drenge samlet set at have samme opfattelse af den sociale borger.

Nordisk og internationalt perspektiv

Sammenlignes alle lande specifikt på hvert af temaets fire spørgsmål, finder man, at de danske elever enten har den laveste eller næstlaveste svarprocent i kategorien *meget vigtigt*. Resultatet er markant, da Danmark ligger langt under det internationale gennemsnit på alle fire spørgsmål.

Også blandt de nordiske lande er det tydeligvis i Danmark, at der er mindst tilslutning til den sociale borger. Summen af *meget vigtigt* og *vigtigt* er i alle tilfælde mindst i Danmark og Finland. Sverige ligger ligeledes generelt under de internationale gennemsnit. Undtagelsen i Norden er Norge, hvor summen af *meget vigtigt* og *vigtigt* på alle fire spørgsmål ligger over det

internationale gennemsnit. Andelen af *meget vigtigt* er typisk mere end dobbelt så stor i Norge som i Danmark. Eleverne i alle de nordiske lande har dog nogenlunde den samme prioritering af de respektive spørgsmål. For eksempel opnår spørgsmålet om deltagelse i miljøbeskyttelse i alle de nordiske lande den højeste andel af *meget vigtigt*.

Tabel 3.4
Den sociale borger (Norden og internationalt)

			<i>Meget vigtigt</i>	<i>Ret vigtigt</i>	<i>Ikke særlig vigtigt</i>	<i>Slet ikke vigtigt</i>
G	At deltage i fredelige protester mod love, der opfattes som uretfærdige	Alle lande	24,5	38,2	28,4	8,9
		Danmark	9,1	33,8	46,2	10,9
		Finland	7,7	34,8	46,0	11,5
		Norge	23,0	47,0	24,3	5,7
		Sverige	17,0	41,9	32,4	8,8
H	At deltage i aktiviteter til fordel for mennesker fra lokalsamfundet	Alle lande	33,1	47,2	16,4	3,3
		Danmark	8,8	47,4	38,6	5,2
		Finland	18,4	57,4	20,8	3,4
		Norge	35,4	52,0	10,8	1,8
		Sverige	22,8	55,3	17,4	4,5
I	At deltage i aktiviteter til fordel for menneskerettighederne	Alle lande	38,1	44,3	14,7	3,0
		Danmark	16,9	52,3	27,4	3,4
		Finland	19,0	54,0	23,1	3,9
		Norge	39,0	47,6	11,5	1,9
		Sverige	24,7	50,8	19,8	4,7
J	At deltage i aktiviteter for at beskytte miljøet	Alle lande	43,1	40,6	13,1	3,2
		Danmark	23,8	52,9	20,0	3,3
		Finland	34,4	45,2	16,6	3,8
		Norge	46,5	43,0	8,3	2,2
		Sverige	36,5	44,1	14,9	4,5

For denne socialt aktive borgertype er der beregnet en skala for landenes resultater til brug for international sammenligning (se Bruun 2010a og appendiks A). Resultatet viser en klar overvægt af ikke-europæiske lande blandt de højst placerede lande. Umiddelbart efter følger en gruppe af især sydeuropæiske lande. De nordeuropæiske lande, som Danmark normalt sammenligner sig mest med, har et lavere gennemsnit end gennemsnittet for alle lande. Det peger i retning af, at nogle regioner og lande både har en tradition for og et større behov for aktiv deltagelse blandt sine borgere end andre. Således er det forventeligt, at det er lande som Guatemala, Colombia, Chile og Thailand, som scorer højest på disse spørgsmål, og at lande som Belgien, Finland, Schweiz, Liechtenstein og Danmark scorer lavest. Det kan dog ikke forklare, hvorfor de danske elever ligger absolut nederst på skalaen. Danmark ligger hele 6 skalapoint under det totale gennemsnit og 4,5 skalapoint under det europæiske gennemsnit. Hvor de danske elever

er meget tæt på det europæiske gennemsnit på den traditionelle borger, placerer de danske elever sig med andre ord anderledes lavt på den sociale borger. Det interessante ved de nordiske resultater er ikke mindst, at de fordeler sig over et spektrum fra lidt over det internationale gennemsnit i Norge til Danmarks placering med absolut mindst tilslutning til den sociale borger.

Resultatet for den sociale borger kan ikke tolkes som en indifferent eller asocial indstilling over for fællesskabet. Et ekstra spørgsmål i forbindelse med undersøgelsen af elevernes opfattelse af borgeren indikerer således, at de danske elever har stor respekt for fællesskabets grundpræmisser. Til spørgsmålet om, hvor vigtigt det er, at voksne borgere overholder loven, svarer 62,1 %, at det er *meget vigtigt* og 32,1 %, at det er *ret vigtigt* (tilsammen 92,2 %). Dette placerer de danske elever blandt de højest scorende lande og over det internationale gennemsnit.

I 1999 gennemførte IEA et tilsvarende studie af 14-årige (CIVED). Her viste resultatet også, at de danske elever på spørgsmål om den sociale borger placerede sig relativt lavt, men dog ikke helt så lavt som i denne undersøgelse fra 2009. Meget tyder på, at de danske elever i dag som tidligere generelt er forbeholdne over for et aktivt livssyn og over for aktiv deltagelse i sociale bevægelser.

Tema: Om samspillet mellem den traditionelle borger og den sociale borger

Da det er sådan, at man som borger kan prioritere forskelligt i valget imellem en traditionel (passiv) deltagelse og en social (aktiv) deltagelse, skal det i det følgende vises, hvorledes elevernes resultater kan beskrives i forhold til kombinationen af de to borgertyper. Som vist kombinerer de danske elever aspekter af den traditionelle og den sociale borger, når man ser på de kendetegn på en god voksen borger, som eleverne opfatter som de vigtigste. Noget tilsvarende ses i de internationale resultater.

Ved at inddele eleverne i grupperne 1 til 4 efter faldende grad af tilslutning til hver af de to borgertyper (se tabel 3.5) kan man beskrive det totale mønster af de danske elevers opfattelser. Gruppe 1 og 2 i tabellen ligger over det internationale gennemsnit, mens gruppe 3 og 4 ligger under. Ser man på fordelingen af elever, er den klart største gruppe karakteriseret ved, at eleverne er i gruppe 3 på begge borgertyper samtidig (i alt 1444 elever).

Hvis man inddeler eleverne i hovedgrupper, har 2683 elever en opfattelse af borgeren, hvor de ligger under det internationale gennemsnit på begge borgertyper. Omvendt har 424 elever en opfattelse af borgeren, hvor de ligger over det internationale gennemsnit på begge borgertyper. For disse i alt 3107 eleverne (72 %) gælder med andre ord, at der er en sammenhæng mellem borgertyperne i den forstand, at disse elever ligger *relativt* ens, hvad enten det er højt eller lavt, på begge typer samtidig. Det overordnede resultat er således, at hovedparten af eleverne ikke prioriterer den ene borgertype højere end den anden, når man ser det i forhold til de internationale gennemsnit. Langt den største gruppe af elever ligger enten lavere eller højere end de internationale gennemsnit på begge borgertyper samtidig.

Der er et ret stort mindretal på 1218 elever (28 %), der placerer sig relativt forskelligt på de to borgertyper. Der er 787 elever, der prioriterer den traditionelle borger højere end det internationale gennemsnit, men samtidig prioriterer den sociale borger lavere end det internationale gennemsnit. Omvendt er der 431 elever, der prioriterer den sociale borger højere end det internationale gennemsnit, men samtidig prioriterer den traditionelle borger lavere end det internationale gennemsnit. For i alt 1218 elever gælder således, at de er tilbøjelige til at foretrække den ene type af borger frem for den anden. Disse elever vurderer altså de to borgertyper relativt forskelligt. Det er dog meget få elever, der kombinerer ydergrupperne 1 og 4. Det er med andre ord få elever, der prioriterer fuldstændig entydigt imellem borgertyperne.

Der er som sagt 424 danske elever (9,8 %), der for begge borgertypers vedkommende samtidig er over det internationale gennemsnit. Det tilsvarende tal i de andre nordiske lande er for Finland 10,6 %, Norge 32,5 % og Sverige 15 %. Generelt lægger de nordiske landes elever relativt lille vægt på disse kombinerede kendetegn ved den gode voksne borger, men den norske afvigelse er markant.

Tabel 3.5
Forholdet mellem traditionel og social borger

Hovedgrupper

	Gruppe	Social borger	
		1+2	3+4
Traditionel borger	1+2	424 (10 %)	787 (18 %)
	3+4	431 (10 %)	2683 (62 %)

Undergrupper

	Gruppe	Social borger				Total
		1	2	3	4	
Traditionel borger	1	67	43	54	14	178
		1,5 %	1,0 %	1,2 %	0,3 %	4,1 %
	2	84	230	568	151	1033
		1,9 %	5,3 %	13,1 %	3,5 %	23,9 %
	3	77	297	1444	759	2577
		1,8 %	6,9 %	33,4 %	17,5 %	59,6 %
	4	11	46	191	289	537
		0,3 %	1,1 %	4,4 %	6,7 %	12,4 %
	Total	239	616	2257	1213	4325
		5,5 %	14,2 %	52,2 %	28,0 %	100,0 %

Gruppeinddeling:

- 1: 60 > skalapoint
- 2: 50-59 skalapoint
- 3: 40-49 skalapoint
- 4: < 40 skalapoint

Tabellerne viser antal elever og procent af total.

Note: Gennemsnittet 50 betyder ikke helt det samme på de to skalaer, da værdien 50 refererer til det internationale gennemsnit, der defineres som 50 på begge skalaer - uanset elevernes faktiske svar. Det er således elevernes placering i forhold til de to internationale gennemsnit, der fremgår. De 10 points intervaller på skalaen er valgt til gruppering, da de modsvarer en standardafvigelse.

Det er bemærkelsesværdigt, at så stor en andel af de danske elever scorer så relativt lavt på begge typer af borgere. Det peger på, at mange elever generelt ikke opfatter det som særlig vigtigt, at borgerne lever op til bestemte ting for at være gode borgere. Specielt ikke, når man (som her) ser resultaterne i forhold til de internationale gennemsnit. Desuden illustrerer det, at store andele af eleverne har en forholdsvis ensartet tendens i deres opfattelser af borgeren. Der er dog samtidig en vis variation af mindretal med forskellig profil. Det kan bemærkes, at elevernes svarfordelinger ikke kan aflæses som udtryk for en form for ukendskab til de undersøgte borgertyper. Det står især klart, hvis man anskuer svarene i lyset af de danske elevers særdeles gode resultater, når det gælder kundskaber og færdigheder (se kapitel 2). Den kontekst peger nemlig på, at eleverne generelt har en god viden om, at de borgeridealer (pligter og handlinger), der i undersøgelsen knyttes til henholdsvis den traditionelle og den sociale borger, er almindelige karakteristika for en god borger i et demokratisk samfund. Med andre ord er der grund til at antage, at elevernes relativt afvisende svar er udtryk for en konkret og bevidst stillingtagen.

Opsummering

Ser man på de danske elevers procentfordelinger på spørgsmålene om den traditionelle og den sociale borger, afgiver mere end 2/3 af eleverne positive svar (*meget vigtigt, ret vigtigt*) på fire af seks spørgsmål om den traditionelle borger, og mere end 2/3 af eleverne afgiver positive svar på to af fire spørgsmål om den sociale borger. Kun på tre af de ti spørgsmål om disse typer af borgere ses under 50 % positive svar. Det er værd at bemærke, at langt den største andel af svarene falder i kategorien *ret vigtigt*. Ud fra disse resultater kan det konkluderes, at de danske elever opfatter de forskellige borgertyper som vigtige, men kun i beskedent omfang som meget vigtige.

Generelt må man konkludere, at de danske elever i den internationale vurdering kun i relativt lille grad identificerer sig med det borgerideal, som den traditionelle (repræsentative) borger og den sociale borger tilsammen repræsenterer. Særligt identifikationen med den sociale borger er meget lav, når der sammenlignes med andre lande.

De nordiske landes resultater peger både i retning af ligheder og forskelle. Umiddelbart er det mest iøjnefaldende, at Norge skiller sig ud med de højeste resultater på begge typer af borgere. Der er også bemærkelsesværdigt, at der er forskel på de nordiske lande, når man ser på elevernes relative vurderinger af de to borgertyper i den internationale sammenligning på skalaer. Eleverne i Norge placerer sig relativt ens på de to borgertyper i den internationale sammenligning (med den traditionelle borger nævnt først: 51 og 51 skalapoint). Eleverne i Finland og Sverige placerer sig relativt højest på den sociale borger (Finland: 45 og 46 skalapoint, Sverige: 46 og 48 skalapoint). Det er kun i Danmark, at eleverne placerer sig relativt højest på den traditionelle borger, hvilket endda er med en ganske stor forskel (48 og 44 skalapoint). Den relativt store spredning mellem de nordiske lande peger på, at der er forskellige opfattelser af borgeren i omløb selv blandt lande, som typisk ligner hinanden. Det er interessant, at de danske elever lægger relativt mest vægt på den traditionelle borger. Det kan være værd at bemærke, at *alle* skalaresultater i Danmark, Finland og Sverige er under de internationale gennemsnit. Nogle af de interne forskelle i Norden fortøner sig med andre ord lidt, hvis man ser på resultaterne i det samlede internationale billede.

Afslutningsvis kan det bemærkes, at der er nogle markante prioriteringer blandt de danske elever på et par spørgsmål, der går på tværs af de to borgertyper. Udover en høj villighed til at stemme ved folketingsvalgene, nærer de danske elever en særlig stor respekt for myndighederne. Dette bekræftes ligeledes af undersøgelsens ekstra spørgsmål med hensyn til at overholde loven, der er det klart vigtigste kendetegn på en god borger ifølge de danske elever. Som det generelt er fremgået, peger resultaterne på, at eleverne primært værdsætter den lovlige og ret traditionelle borger, mens elevernes positive vurderinger ofte falder, når et spørgsmål handler om borgerens personlige og aktive deltagelse. Derfor skal der ses nærmere på temaet om politisk deltagelse i det næste kapitel.

Kapitel 4, Deltagelse

Kapitel 4, Deltagelse

Normalt betragtes politisk deltagelse som et demokratisk gode. Uden borgernes vilje til aktivt at handle og tage stilling vil det være svært, hvis ikke umuligt, at opretholde et politisk system og et demokrati, som bygger på frie valg, selvstændige foreninger, uafhængige medier og offentlige diskussioner. Det er imidlertid ikke altid så enkelt at afgøre, hvad den gode demokratiske deltagelse består i. En af de centrale udfordringer er, hvordan man som borger vælger at prioritere blandt demokratiets mange mulige deltagelsesformer. Prioriteringen handler blandt andet om balancen mellem på den ene side, hvad den gode borger ideelt burde gøre, og på den anden side den enkeltes konkrete vurdering af, hvordan han eller hun som borger rent faktisk kan og vil deltage. Det vil sige, hvad man som borger forventer af sig selv. Det er særligt det sidste, den enkelte elevs forventninger til sin konkrete deltagelse, som her kommer i fokus.

En anden type udfordringer, som ligeledes undersøges i dette kapitel, vedrører karakteren af deltagelse og aktivitetsniveauet. Selv om aktiv deltagelse generelt betragtes som et gode, kan visse sociale og politiske aktiviteter være irrelevante eller slå om i en ensidig aktivisme. I begge tilfælde risikerer den aktive deltagelse at prioritere værdier, som snævert privilegerer bestemte livssyn og udelukker andre, eller, hvilket er et af kapitlets specifikke temaer, som er ulovlige. Med en vis rimelighed kan den almindelige antagelse om deltagelse som et gode udfordres med spørgsmålet: Er det altid godt at deltage? En vigtig del af holdningen til og vurderingen af den aktive deltagelse vedrører således det forhold, at aktiviteten kan være unødvendig og derfor bør nedtones eller måske helt undgås - netop af demokratiske grunde. Dette spørgsmål bliver særligt aktuelt på baggrund af de danske elevers resultater.

I dette kapitel er det således elevernes holdninger til forskellige former for deltagelse og vurderinger af deres egne fremtidige deltagelse i det politiske og sociale liv, som undersøges. Det er dog ikke uden videre muligt for elever i 8. klasse at deltage i samfundets, demokratiets og det politiske livs almindelige aktiviteter. I det hele taget må det siges at være begrænset, hvor meget en 14-årig pige eller dreng kan gøre sin indflydelse gældende i samfundet, ikke mindst sammenlignet med voksne og myndige borgere. Derfor fokuseres der her på de resultater, som kan belyse elevernes forventninger om fremtidig deltagelse som ung eller voksen.

Kapitlets resultater vedrører i alt fire temaer:

- 1) Valgdeltagelse
- 2) Organiseret politisk deltagelse
- 3) Lovlige protestaktiviteter
- 4) Ulovlig aktivisme

Disse temaer kan betragtes som en uddybning af det forrige kapitel om borgertyper, men nu med særligt fokus på borgerens deltagelse. Hvor det forrige kapitel belyste elevernes principielle opfattelser af den gode borger med spørgsmålene om, hvor vigtigt det generelt er at gøre bestemte ting for at være en god borger, så fokuserer dette kapitel på den enkelte elevs egne og konkrete forventninger til sin deltagelse. Spørgsmålene om deltagelse er således formuleret

med udgangspunkt i elevens forhold til sig selv: "Vil du i fremtiden bruge nogle af følgende måder at protestere på?" og "Hvad tror du, at du vil deltage i, når du bliver voksen?"

Dette kapitel beskriver og analyserer elevernes forventninger i forhold til forskellige måder at deltage på. Hensigten er at få et mere detaljeret billede af elevernes forventninger til sig selv i forhold til deres fremtidige deltagelse i det politiske og sociale liv. I et bredere perspektiv er spørgsmålet således også, hvilke af de fire deltagelsesformer, der prioriteres op eller ned af denne generation.

I den samlede ICCS 2009 undersøgelse indgår også andre temaer, der på forskellig måde vedrører politisk deltagelse. Det skyldes første og fremmest 'deltagelsens' afgørende betydning for demokratiet, det politiske system og de moderne samfund som helhed. Det forekommer ofte, at de samme latinamerikanske lande og visse asiatiske lande placerer sig højt på netop de internationale skalaer, hvor der indgår elementer af aktiv deltagelse. Man kunne måske forvente, at også de nordiske elever ville valorisere aktiv deltagelse meget positivt, men resultaterne i dette og forrige kapitel viser, at eleverne i de nordiske lande – og særligt de danske elever – ikke deler de positive forestillinger om deltagelse i samme grad som i mange lande.

Som ICCS testen har vist, er de nordiske elevers evner til at forstå, analysere, fortolke og forklare det at være borger i et demokratisk samfund særdeles gode. På den ene side er de danske og nordiske elever blandt de dygtigste internationalt, men på den anden side udviser de en tydelig skepsis, når det handler om aktiv deltagelse. I forlængelse heraf melder der sig en række udfordringer i forhold til at forstå og fortolke de samfund og elever, der i mindre grad vægter de aspekter ved det sociale, politiske og demokratiske liv, der direkte involverer den enkeltes deltagelse. Som antydning kan et spørgsmål være, om en højere grad af deltagelse altid er at foretrække frem for en lavere grad. Et andet spørgsmål kan være, om de unge bevidst fravælger de traditionelle politiske deltagelsesformer til fordel for andre aktiviteter, som ICCS ikke undersøger.

1. Valgdeltagelse

I de repræsentative demokratier er valgdeltagelsen altafgørende for parlamentets legitimitet og politikernes mulighed for at beslutte og lovgive på fællesskabets vegne. Lav valgdeltagelse skaber usikkerhed om de politiske beslutninger, og en lav valgdeltagelse kan endvidere så tvivl om samfundets sammenhængskraft. En høj valgdeltagelse vil derimod styrke de demokratiske processer og institutioner. Høj valgdeltagelse er samtidig en garanti for, at så mange af samfundets forskellige grupper som muligt er repræsenteret i de politiske beslutningsprocesser.

Det ses ofte, at gruppen af unge vælgere har en lavere valgdeltagelse end de ældre borgere. Det er en afgørende grund til at være særlig opmærksom på de unges holdninger til valg og på de unges vurdering af deres egen fremtidige valgdeltagelse. Det kan udvikle sig til et demokratisk problem, hvis en opvoksende generation mere eller mindre står uden for demokratisk og parlamentarisk indflydelse. En sådan manglende repræsentation kan nemlig give en yderligere følelse af, at valgdeltagelse er uden betydning.

Valgdeltagelsen er ikke alene afgørende for det politiske system og fællesskabets demokratiske processer, den er også en af de vigtigste og mest anerkendte måder at gøre sin indflydelse – og sine protester – gældende på. I det forrige kapitel, *Borgere*, var der en analyse af elevernes vurdering af valgdeltagelsen med fokus på elevernes principielle og normbestemte opfattelse af den gode borgers stemmeafgivelse. I dette afsnit spørges der specifikt til elevernes egne og konkrete forventninger til netop deres valgdeltagelse.

I dette tema indgår tre spørgsmål: Om kommunalvalg, om folketingsvalg, og i hvilken grad eleverne forventer at skaffe sig information, før deres stemme afgives:

Tabel 4.1
Valgdeltagelse

			<i>Det vil jeg givetvis</i>	<i>Det vil jeg nok</i>	<i>Det vil jeg nok ikke</i>	<i>Det vil jeg givetvis ikke</i>
A	Stemme ved kommunevalg		34,6	45,4	14,5	5,4
		Piger	37,1	45,9	13,4	3,7
		Drenge	32,0	44,8	15,7	7,4
B	Stemme ved folketingsvalg		48,7	40,1	7,2	4,0
		Piger	50,5	40,8	6,0	2,8
		Drenge	47,0	39,1	8,6	5,4
C	Skaffe informationer om de opstillede politikere, før jeg stemmer		25,0	44,7	23,6	6,7
		Piger	25,2	46,8	23,2	4,8
		Drenge	24,8	42,4	24,0	8,8

Elevernes holdninger til valgdeltagelse

Ser man på de danske elevers forventede valgdeltagelse, kan man hurtigt konstatere, at de ønsker og forventer at deltage. Den højeste tilslutning på 88,8 % findes ved B) at stemme ved

folketingsvalg. Resultatet må siges at være endda meget højt. Den næsthøjeste tilslutning får elevspørgsmål A) at stemme ved kommunevalg, hvor 80 % *givetvis vil* eller *nok vil* stemme, mens 69,7 % af eleverne vil C) skaffe informationer om politikerne, før de stemmer. Denne prioritering må siges at være forventelig, ligesom de høje procenttal er det. Tager man udgangspunkt i resultaterne for 8. klasse, tyder meget på, at de næste generationer af vælgere allerede er klar til at gøre deres indflydelse gældende ved stemmeurnerne.

Skal der udpeges en svaghed ved de danske resultater, er det i forhold til graden af tilslutning til valgdeltagelse. Til trods for den generelt høje tilslutning, kan der spores en vis tøvende indstilling blandt de danske elever. Tilslutningen til den næsthøjeste grad af enighed, *det vil jeg nok*, er generelt stor blandt eleverne, og i to af tilfældene A) at stemme til kommunevalg, og C) at skaffe information om politikerne, er procenttallet i denne svarkategori endda større end i den mest positive kategori, *det vil jeg givetvis*. En mulig forklaring kan være, at mange danske elever i høj grad tager valgdeltagelse for givet, og netop derfor vurderer, at der nok er grund til at stemme ved de politiske valg, om end det ikke kræver den særlige opmærksomhed, som den mest positive svarkategori udtrykker.

Et bemærkelsesværdigt resultat er, at de danske elevers tilslutning til valgdeltagelse som generel holdning og som princip er stor, jævnfør forrige kapitel om *Borgere* (spørgsmål A, den traditionelle borger), hvor 79,3 % af eleverne mente, at det enten var *meget vigtigt* eller *ret vigtigt* at stemme ved alle valg. Udvides spørgsmålet til også at gælde dette kapitels tema, det vil sige den enkelte elevs forventning til sig selv, så stiger procentandelen med næsten 10 procentpoint (til 88,8 %, se spørgsmål B ovenfor). Noget tyder således på, at de danske elever i meget høj grad ønsker at deltage i de nationale valg ved at afgive deres stemme, men at de ikke nødvendigvis gør det af principielle grunde og som et led i den nationale idealforestilling om den gode borger. De danske elever ønsker kort sagt også at stemme af individuelle og biografiske grunde.

Kigger man specifikt på forholdet mellem etnisk baggrund og valgdeltagelse, viser resultaterne et forventeligt fald i tilslutningen *fra I)* gruppen af elever, der er født i Danmark, og hvor mindst en af forældrene ligeledes er født i landet, *over II)* gruppen af elever, som er født i Danmark, men hvor begge forældre er fra et andet land *til III)* gruppen af elever, som ikke selv er født i landet, ligesom deres forældre heller ikke er det. Faldet gælder for såvel deltagelsen ved de kommunale valg som ved de nationale valg. Det bør altid tages alvorligt, når der kan konstateres et fald i holdningen til valgdeltagelsen, som er proportionalt med graden af den enkelte elevs tilknytning til landet, men i dette tilfælde er der umiddelbart intet alarmerende ved resultatet. Ser man på de mest positive svarmuligheder, er faldet på 5-10 procentpoint mellem gruppe I og II og igen et yderligere fald på 5-10 procentpoint mellem gruppe II og III. Både med hensyn til de nationale og kommunale valg er tilslutningen i gruppe III på omkring 75 %. Dette procenttal for elever, der ikke er født i Danmark, må i sig selv siges at være højt, og det ligger over mange andre landes nationale gennemsnit. Der skal tages forbehold for, at ICCS undersøgelsen ikke som udgangspunkt er designet til at vise forskellene mellem de etniske gruppers valgdeltagelse. Derfor vil der være nogen usikkerhed med hensyn til disse procentfordelinger.

Pigers og drenges opfattelser

Blandt de danske elever finder man her ikke store forskelle mellem kønnene. Andelen af positive svar er generelt høj for begge køn, hvilket især ses på de to spørgsmål om valgdeltagelse. Der er dog en tendens til, at pigerne er lidt mere tilbøjelige til at stemme ved både de nationale og kommunale valg end drengene. Den største forskel finder man på spørgsmål: A) at stemme ved kommunevalg. Ved valgene til kommunalbestyrelserne kræver det typisk lidt mere for den enkelte vælger at mobilisere sig. Det kan være baggrunden for, at der for begge køns vedkommende sker et fald i villigheden til at deltage fra folketingsvalg til kommunalvalg. Det er interessant at bemærke, at dette fald rammer drenge en anelse mere end pigerne.

Nordisk og internationalt perspektiv

Internationalt er der i alle deltagerlandene en meget høj tilslutning til valgdeltagelsen. Det gælder især i Guatemala og Indonesien, hvor mere end 60 % af eleverne *givetvis* vil stemme ved nationale valg. I yderligere ti lande, især en række latinamerikanske, er tallet på over 50 %.

At disse landes elever svarer på denne måde, betyder ikke nødvendigvis, at de i sidste ende vil stemme mere end andre befolkninger, og at for eksempel de danske, finske og svenske elever i mindre grad vil stemme. Når man undersøger procentfordelingerne, fremgår det således, at andelen af skandinaviske elever, som giver udtryk for, at de *nok ikke* eller *givetvis ikke* vil deltage, ikke er større end det, der ses i de lande, der har de største andele af elever, der *givetvis* vil stemme ved de forskellige valg: Guatemala, Italien, Thailand, Colombia, Mexico og Indonesien. Tværtimod har de skandinaviske elever nogenlunde de samme fordelinger på de to mest skeptiske svarmuligheder, som eleverne fra disse lande. Modstanden over for den politiske deltagelse er med andre ikke mere markant blandt de skandinaviske elever. Forskellen mellem disse lande består ikke i, hvorvidt eleverne ønsker at stemme eller ej, men snarere i elevernes attitude over for valgdeltagelsen. Eleverne fra de øverst placerede lande er generelt mere resolute i deres tilkendegivelser og holdninger og vælger i højere grad den mest positive svarmulighed: *Givetvis*. I Danmark, Sverige og Finland er tilslutningen til den politiske deltagelse høj, men man finder samtidig en tøvende indstilling blandt eleverne, idet der er en relativt høj procentandel, som *nok vil* stemme.

Det norske resultat er interessant i denne sammenhæng. Af de nordiske lande har Norge klart den største andel af elever, der *givetvis* vil stemme. På den anden side er Norge imidlertid også det nordiske land, der har den største gruppe af elever, som enten *nok ikke* eller *givetvis ikke* vil stemme til de nationale valg i Norge. De norske elever er kort sagt lidt mere delte i forhold til, om de ønsker at deltage i valghandlingerne eller ej. Det er med andre ord på denne lidt komplekse måde, at de norske elever skiller sig ud blandt de nordiske elever.

På en international skala for disse spørgsmål (se Bruun 2010a og appendiks i denne rapport) opnår Guatemala, Italien, Thailand og Colombia de højeste gennemsnit med 54-55 skalapoint. Det er markant højere end det internationale gennemsnit på 50. Norge ligger med 52 skalapoint over det internationale gennemsnit og klart højere end de andre nordiske lande. I Europa er Norge kun overgået af Italien. Danmark, Finland og Sverige ligger alle under gennemsnittet med 49 point, hvilket er meget tæt på det europæiske gennemsnit.

Det er interessant, at der i de lande, hvor eleverne ligger højt på den internationale skala for valgdeltagelse, i mange tilfælde ikke er høje valgdeltagelsesprocenter ved landenes faktiske valg. Valgdeltagelsen er typisk betydeligt lavere end i Danmark for eksempel. Der er med andre ord ofte en relativt stor forskel mellem elevernes forventede valgdeltagelse og befolkningernes faktiske valgdeltagelse. Med andre ord er der en større interesse blandt unge end voksne i de lande for at benytte den demokratiske stemmeret. Det er dog ikke kun blandt de øverst placerede lande, man finder denne optimistiske indstilling blandt eleverne.

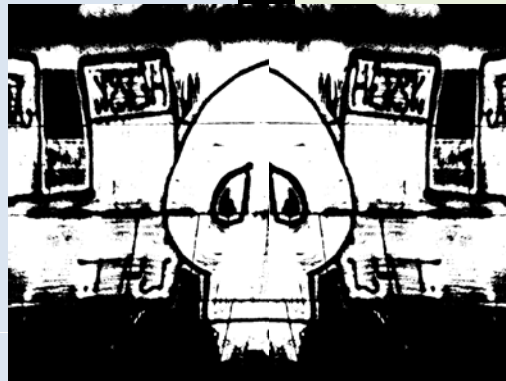
Omvendt findes også en række lande, hvor elevernes svar stemmer godt overens med de faktiske valgdeltagelsesprocenter. Bland de højt placerede lande gælder det for eksempel for Italien og Indonesien, som traditionelt har høje stemmeprocenter ved de nationale valg (på over 80 %). De 88,8 % af de danske elever, som forventer at stemme ved folketingsvalgene, svarer godt til den faktiske valgdeltagelse blandt de stemmeberigtige borgere i Danmark. En tilsvarende overensstemmelse ses i Finland og Sverige.

Tabel 4.2
Valgdeltagelse (Norden og internationalt)

			<i>Det vil jeg givetvis</i>	<i>Det vil jeg nok</i>	<i>Det vil jeg nok ikke</i>	<i>Det vil jeg givetvis ikke</i>
A	Stemme ved kommunevalg	Alle lande	43,2	38,6	12,0	6,2
		Danmark	34,6	45,4	14,5	5,4
		Finland	34,8	50,6	11,6	3,0
		Norge	53,9	31,2	9,4	5,5
		Sverige	31,1	49,7	13,9	5,3
B	Stemme ved folketingsvalg	Alle lande	43,3	37,5	12,9	6,2
		Danmark	48,7	40,1	7,2	4,0
		Finland	37,3	47,3	12,1	3,3
		Norge	52,8	30,5	10,9	5,8
		Sverige	38,3	46,9	10,1	4,7
C	Skaffe informationer om de opstillede politikere, før jeg stemmer	Alle lande	37,5	38,3	17,0	7,2
		Danmark	25,0	44,7	23,6	6,7
		Finland	26,1	49,8	19,1	5,0
		Norge	42,5	37,3	13,8	6,4
		Sverige	31,0	44,6	17,9	6,4

Der gemmer sig nogle nuancer af valgdeltagelsen, som man ikke umiddelbart får med, når man isoleret kigger på tabellen ovenfor. Man kan uddybe og nuancere tabellen ved at sammenholde den med de tidligere resultater om elevernes principielle opfattelse af den gode borger som valgdeltager. En krydstabulering af spørgsmål B) at stemme ved folketingsvalg, om den enkelte elevs forhold til sin egen valgdeltagelse (ovenfor) og spørgsmål A) at stemme ved alle folketingsvalg, om elevens principielle opfattelse af den traditionelle borgers valgdeltagelse

(kapitel 1, Den traditionelle borger), viser en række interessante nordiske nuancer. Blandt de svenske, finske og danske elever er der *ikke* altid eller *nødvendigvis* en direkte sammenhæng mellem den enkelt elevs eget og konkrete ønske om at stemme og så elevens holdning til princippet om at deltage i valg. Hele 15,5 % af de danske elever vurderer, at de *nok/givetvis* vil stemme til de nationale valg, men mener samtidig, at det *ikke er særligt vigtigt* eller *slet ikke vigtigt* at stemme for at være en god voksen borger. Man kan forklare dette umiddelbart paradoksale resultat ved at sige, at 15,5 % af de danske elever forventer at stemme ud fra deres eget ønske og egen overbevisning snarere end ud fra en principiel norm om valgdeltagelse. Man finder samme tendens i Sverige og Finland, hvorimod denne særlige gruppe af elever er væsentlig mindre i Norge. Den er kun på 7,1 %. På dette punkt skiller Danmark, Sverige og Finland sig ud fra den brede gruppe af deltagerlande, i Norge finder man her samme tendens som i det brede internationale perspektiv.

2. Organiseret politisk deltagelse

Udover valgdeltagelsen består en vigtig del af den almindelige politiske deltagelse i en række organiserede aktiviteter, som for eksempel vedrører det at være medlem af partipolitiske foreninger og af faglige foreninger. I dag ligger interessen for at være medlem af et politisk parti på et lavt niveau. Det fremstilles og diskuteres ofte som en ny tendens til trods for, at det ikke er tilfældet. Siden 1950'erne har der været et stort fald i medlemstallet blandt de politiske partier, men fra slutningen af 90'erne bremsede faldet radikalt op. Siden da er medlemstallet kun faldet lidt, og det har i de seneste år været stabilt. På mange måder er fagforeningernes status og rolle i dag sat under et tilsvarende pres, om end udviklingen ikke har været helt så hård ved fagforeningernes medlemstal. Danmark må stadig betragtes som et land, der er karakteriseret ved at have en stærk faglig organisering. Således kan resultaterne i dette afsnit med fordel diskuteres i forhold til spørgsmål om, hvorvidt de traditionelle politiske deltagelsesformer i dag erstattes eller allerede er erstattet med nye og andre former for deltagelse. Det belyses blandt andet i dette kapitels kommende temaer (se afsnit 3 om lovlige protestaktiviteter og afsnit 4 om ulovlige protestaktiviteter).

Et andet vigtigt moment ved den traditionelle politiske deltagelse handler om, hvorvidt den enkelte borger selv ønsker at stille op til valg eller at hjælpe en politiker og et parti under en valgkamp. Her, som på spørgsmålene om medlemskab i politiske partier og fagforeninger, er der blandt unge ikke tradition for at deltage. Det er generelt svært for de helt unge at identificere sig med valgkampe, politiske partier og fagforeninger.

Der indgår fire spørgsmål i undersøgelsen, som handler om elevernes forventede deltagelse som voksen i aktiviteter, der knytter sig til samfundets traditionelle politiske organiseringsformer:

Tabel 4.3
Organiseret politisk deltagelse

			<i>Det vil jeg givetvis</i>	<i>Det vil jeg nok</i>	<i>Det vil jeg nok ikke</i>	<i>Det vil jeg givetvis ikke</i>
D	Hjælpe en opstillet politiker eller et parti under en valgkampagne	Piger	4,3	21,6	59,3	14,9
		Drenge	3,7	21,5	62,5	12,2
			4,9	21,6	55,6	17,9
E	Melde mig ind i et politisk parti	Piger	4,8	13,6	53,4	28,2
		Drenge	4,3	13,9	53,9	27,8
			5,4	13,2	52,7	28,7
F	Melde mig ind i en fagforening	Piger	18,9	40,9	28,3	11,8
		Drenge	17,8	43,4	27,8	11,0
			20,1	38,3	28,7	12,8
G	Stille op til kommunalvalg	Piger	2,1	7,5	55,3	35,1
		Drenge	1,6	7,4	57,1	33,9
			2,6	7,6	53,1	36,6

Elevernes holdninger til organiseret politisk deltagelse

Helt i modsætning til elevernes store forventning til deres valgdeltagelse, har de stort set ingen eller kun en meget lille forestilling om, at de som voksne vil deltage i aktiviteter, der knytter sig til det politiske systems organiserede deltagelsesformer. 90,4 % af de danske elever vurderer, at de *nok ikke vil* eller *givetvis ikke vil* stille op til kommunalvalg, og 81,6 % forventer ikke at melde sig ind i et parti. Lidt færre, men stadig langt den største andel på 74,2 %, forventer heller ikke at hjælpe en opstillet politiker eller et parti under en valgkampagne. På disse tre spørgsmål (G, E og D) må det konstateres, at interessen blandt de danske elever er meget lille.

Det betyder ikke, at eleverne er helt afvisende. Man kan få et meget præcist billede af elevernes holdninger til de partipolitiske foreninger, hvis elevernes vurdering af deres fremtidige medlemskab af et parti (spørgsmål E ovenfor) sammenlignes med deres principielle holdninger til borgeren som medlem af et politisk parti fra forrige kapitel (spørgsmål B, den traditionelle borger). Rent faktisk er det kun 8,3 % af eleverne, som helt afviser at deltage på dette niveau, det vil sige *givetvis ikke* selv vil være medlem af et politisk parti og samtidig mener, at det *slet ikke er vigtigt* med hensyn til at være en god borger. Denne krydstabulering viser, at der er en fin overensstemmelse mellem elevernes vurderinger af deres egne forventninger og deres principielle syn på voksne borgere i relation til de partipolitiske foreninger. Igen må det dog konkluderes, at langt de fleste ikke mener, at det partipolitiske medlemskab spiller en afgørende rolle. Hverken i forhold til deres fremtidige engagement eller principielt. Det mest interessante resultat i dette tema er, at de danske elever er ret positivt stemt over for fagforeningerne og i stort omfang forventer selv at blive medlem. Som undtagelsen blandt temaets fire spørgsmål vurderer 59,8 % af eleverne, at de *givetvis* eller *nok* vil melde sig ind i en fagforening. Ser man på graden af tilslutning, er det tydeligt, at eleverne ikke tilslutter sig uden forbehold. Den største andel af eleverne vælger svarmuligheden *det vil jeg nok*, og den næststørste andel vælger den noget mere skeptiske kategori *det vil jeg nok ikke*. Første som tredje mulighed vælger eleverne den mest positive kategori, *det vil jeg givetvis*, hvor andelen er 18,9 %. I en tid, hvor fagforeningernes rolle og status i samfundet konstant udfordres, så forekommer den relativt store tilslutning at være et bemærkelsesværdigt resultat. Man bør endvidere holde sig for øje, at fagforeningernes forskellige funktioner i samfundet og for det enkelte medlem ligger fjernt fra en 14-årigs hverdag, så i det lys forekommer det at være en bemærkelsesværdig høj tilslutning.

Pigers og drenges opfattelser

Med hensyn til fordelingen på køn er der ikke noget usædvanligt at bemærke her. De to køn giver udtryk for samme grad af villighed til organiseret deltagelse. De fleste forskelle er så små, at de må betragtes som tilfældige statistiske udsving. Man kan svagt fornemme, at drenge er mere klare i deres udmeldinger, da de både er mere klart for og mere klart imod, sammenlignet med pigerne. Det er dog ikke særegent for dette tema. Det ses også på andre områder af ICCS, at drengene har en lidt større spredning i svarene end pigerne.

Nordisk og internationalt perspektiv

I den internationale kontekst bliver særkendet for de danske elevers forventede deltagelse i det organiserede politiske arbejde desto tydeligere. Kigger man specifikt på procentfordelingerne for hvert enkelt spørgsmål i de enkelte lande, placerer de danske elever sig gennemgående blandt de lande, hvor eleverne har de mest skeptiske og kritiske vurderinger. Denne gruppe af lande

omfatter Estland, Polen, Slovakiet, Finland, Taiwan, Sydkorea, Tjekkiet og Belgien. På to af spørgsmålene placerer de danske elever sig særlig lavt, nemlig når det kommer til D) at hjælpe en opstillet politiker eller et parti under en valgkamp og G) at stille op til kommunalvalg. Sammenlignet med alle undersøgelsens 38 lande identificerer de danske elever sig kun i en meget lille grad med disse to deltagelsesformer. Noget lignende gælder med hensyn til E) at melde sig ind i et politisk parti, hvor eleverne dog er knap så afvisende. På dette spørgsmål ligger Danmark højere end Norge, Sverige og Finland, men stadig et godt stykke under det internationale gennemsnit. Når Danmark alligevel samlet set ligger over det europæiske gennemsnit, skyldes det først og fremmest de danske elevers tilslutning til F) at melde sig ind i en fagforening. På dette spørgsmål bliver de danske elever kun overgået af eleverne i Den Dominikanske Republik. Den store europæiske gruppe af lande, som Danmark normalt sammenlignes med, har væsentligt lavere tilslutning. Også i den internationale sammenligning kan det konkluderes, at dette resultat er bemærkelsesværdigt.

Ser man specifikt på de nordiske forhold, kan man se af tabel 4.4, at de nordiske elever generelt ikke viser den store interesse for det organiserede politiske arbejde. Særligt de finske elever kendetegnes ved deres store skepsis. Ikke alene ligger de finske elever på samtlige spørgsmål under Danmark, Sverige og Norge, men de placerer sig også i bunden, når man sammenligner med gennemsnittet for alle lande. Sverige og Norge placerer sig relativt jævnt på samtlige spørgsmål, lidt under gennemsnittet for alle lande. Danmark skiller sig ud på spørgsmålet om at være medlem af en fagforening og til dels på spørgsmålet om at melde sig ind i et politisk parti.

Tabel 4.4

Organiseret politisk deltagelse (Norden og internationalt)

			<i>Det vil jeg givetvis</i>	<i>Det vil jeg nok</i>	<i>Det vil jeg nok ikke</i>	<i>Det vil jeg givetvis ikke</i>
D	Hjælpe en opstillet politiker eller et parti under en valgkampagne	Alle lande	11,3	29,7	43,1	15,9
		Danmark	4,3	21,6	59,3	14,9
		Finland	1,6	11,0	69,6	17,8
		Norge	11,4	32,3	44,4	11,9
		Sverige	5,9	25,7	57,1	11,4
E	Melde mig ind i et politisk parti	Alle lande	8,4	17,9	44,6	29,1
		Danmark	4,8	13,6	53,4	28,2
		Finland	2,2	9,7	61,5	26,6
		Norge	4,3	14,8	52,5	28,4
		Sverige	3,6	13,7	57,4	25,3
F	Melde mig ind i en fagforening	Alle lande	7,7	22,9	45,2	24,2
		Danmark	18,9	40,9	28,3	11,8
		Finland	2,8	26,3	57,6	13,3
		Norge	5,8	23,0	49,5	21,8
		Sverige	5,0	23,3	51,9	19,7
G	Stille op til kommunalvalg	Alle lande	8,4	17,8	42,6	31,3
		Danmark	2,1	7,5	55,3	35,1
		Finland	1,4	5,2	55,0	38,3
		Norge	4,5	8,7	50,5	36,3
		Sverige	5,0	17,6	53,4	24,0

3. Lovlige protestaktiviteter

Der er mange måder at protestere på, hvis man er uenig i politiske beslutninger, med erhvervslivets prioriteringer eller på andre måder er uenig i håndteringerne af konkrete sager. Viljen til at protestere er generelt ikke særlig stor i Danmark. Der tegner sig dog et ret klart billede af, at de danske elever i 8. klasse langt hellere vil protestere lovligt end ulovligt. Helt overordnet viser det sig på den måde, at lidt under hver anden af de danske elever overvejer at protestere på lovlige måder, mens kun hver elvte elev vil deltage i ulovlige protester (se afsnit 4).

At gøre sin indflydelse gældende ved at deltage i lovlige protester dækker i undersøgelsen over en bred vifte af såvel konventionelle som ukonventionelle aktiviteter. Aktiviteterne spænder fra almindelige og anerkendte former som at skrive læsebrev, kontakte politikere og deltage i fredelige demonstrationer til mere alternative aktivitetsformer som at deltage i indsamlinger af underskrifter, at agere som politisk forbruger og at udtrykke sine holdninger via T-shirts eller badges. Disse protestaktiviteter kan både udføres af unge og af voksne. Derfor er spørgsmålene i dette tema formuleret i forhold til den enkelte elevs fremtid.

I dette tema indgår seks spørgsmål, som belyser graden af elevernes vilje til i fremtiden at bruge nogle af følgende lovlige måder at protestere på:

Tabel 4.5
Lovlige protestaktiviteter

			<i>Det vil jeg givetvis</i>	<i>Det vil jeg nok</i>	<i>Det vil jeg nok ikke</i>	<i>Det vil jeg givetvis ikke</i>
A	Skrive et læserbrev til en avis	Piger	8,2	35,8	44,0	11,9
		Drenge	10,1	40,7	41,4	7,8
B	Gå med en badge eller T-shirt	Piger	6,1	30,5	46,9	16,5
		Drenge	12,1	32,4	39,8	15,7
C	Kontakte en politiker	Piger	15,0	34,0	37,3	13,7
		Drenge	9,0	30,5	42,5	18,1
D	Deltage i en fredelig demonstration	Piger	3,8	20,2	56,8	19,1
		Drenge	3,5	19,8	58,9	17,8
E	Indsamle underskrifter	Piger	4,2	20,7	54,5	20,7
		Drenge	13,7	41,7	32,7	11,9
F	Holde op med at købe visse varer	Piger	15,7	46,1	29,7	8,6
		Drenge	11,6	36,8	36,0	15,6
		Piger	9,2	34,5	42,9	13,4
		Drenge	11,6	38,7	40,9	8,8
		Piger	6,7	30,0	44,8	18,6
		Drenge	9,9	31,8	42,7	15,6
		Piger	11,8	37,6	40,4	10,3
		Drenge	7,7	25,3	45,4	21,6

Elevernes holdninger til lovlige protestaktiviteter

Som udgangspunkt viser resultaterne meget klart, at de danske elever foretrækker svarkategorierne *nok* og *nok ikke*. I de fleste tilfælde finder man den laveste tilslutning på den mest positive svarmulighed, jeg *vil givetvis* deltage. Det er kun på D) deltagelse i fredelige demonstrationer, at den største andel af eleverne svarer, at de *givetvis* eller *nok* vil gøre dette, nemlig 55,4 % af eleverne. På de øvrige spørgsmål er hovedparten af eleverne mere forbeholdne. Lægger man de to mest skeptiske svarkategorier sammen, viser det sig på de fleste spørgsmål, at omkring 56 % af eleverne ikke vil benytte de angivne måder at protestere på i fremtiden. Den skeptiske indstilling er således udbredt, men på ingen måde radikal. Langt de fleste elever vurderer, at de *nok ikke* vil (største andel) eller *nok vil* (næststørste andel) deltage.

På et par af spørgsmålene er elevernes samlede indstilling mere forbeholden. På spørgsmål C) at kontakte en valgt politiker, svarer 75,9 % af eleverne, at de *nok ikke* eller *givetvis ikke* vil gøre dette. Det er forventeligt, at dette spørgsmål opnår den laveste tilslutning, dels fordi afstanden mellem unge skoleelever og valgte politikere er stor, dels fordi aktiviteten umiddelbart er den mest krævende. Internationalt får denne aktivitet ligeledes den mindste tilslutning. Derimod er det mere bemærkelsesværdigt, at viljen til at agere som politisk forbruger opnår den næstmindste tilslutning. På spørgsmål F) at holde op med at købe visse varer, forventer 58,3 %, at de *nok ikke* eller *givetvis ikke* vil lade deres holdninger og protester afspejle sig i deres almindelige forbrug.

Pigers og drenges opfattelser

Resultaterne for fordelingen på køn er interessante. Det viser sig, at der er en stor forskel på pigernes og drengenes forventninger til deres deltagelse i lovlige protestaktiviteter. Kun på C) at kontakte en politiker, følges pigerne og drengene relativt jævnt ad, men det er også det spørgsmål, som for begge køn får den mindste tilslutning. Ser man bort fra dette spørgsmål, er det gennemsnitligt over halvdelen af pigerne, 52,2 %, som *givetvis vil* eller *nok vil* deltage i lovlige protestaktiviteter, mens kun 38,8 % af drengene forventer at deltage. Med undtagelse af spørgsmål C, så er tendensen helt gennemgående, at pigerne fremstår som de mest handlekraftige. Man kan dog ikke konkludere, at de danske piger sætter den aktive deltagelse og det aktive livssyn højt. Pigernes procentvise tilslutning i svarmuligheden *det vil jeg givetvis* er stadig lav. Kun på D) at deltage i fredelige demonstrationer, viser den samlede tilslutning på de to mest positive svarkategorier en forholdsvis høj, men stadig ikke meget høj, tilslutning, nemlig 61,8 %.

I det foregående afsnit om organiseret politisk deltagelse havde piger og drenge meget ens vurderinger. På den baggrund kan det overraske, at der på dette område om lovlige protestformer viser sig en kønsforskelle med piger som de klart mest aktive. Det giver en indikation af, at forskellige aspekter af politisk deltagelse i forskellig grad appellerer til de to køn.

Nordisk og internationalt perspektiv

Også på dette område er det lande som Den Dominikanske Republik, Colombia, Chile, Mexico og Guatemala, der trækker gennemsnittet for alle lande op. I disse lande er andelen af elever, der *givetvis* vil protestere lovligt mange gange større end i Danmark. Det gælder for alle de undersøgte protestformer. I den internationale sammenligning må man således konstatere, at

de danske elevers forventninger til at tage lovlige protestformer i brug er lav. Særligt når det kommer til: A) at skrive læserbreve, C) at kontakte en politiker, E) at indsamle underskrifter og F) ikke at købe visse varer, ligger de danske elever meget lavt. Som man kan se af tabellen, er det på spørgsmål D) at deltage i en fredelig demonstration, at de danske elever kommer tættest på det internationale gennemsnit.

I forhold til de andre nordiske elever er det ligeledes på spørgsmål D, at de danske elever for alvor adskiller sig som mere aktive. Hvis de danske elever skal deltage i lovlige protestaktiviteter, foretrækker de altså at deltage i fredelige demonstrationer. Dertil kommer, at de danske elever også i lidt højere grad end de norske og svenske elever forventer at indsamle underskrifter (spørgsmål E). På spørgsmål A om læserbreve og på spørgsmål F om politisk forbrug ligger Finland med de mest positive holdninger af de nordiske lande. Generelt må man konstatere, at de danske elever også ligger lavt i den nordiske sammenligning.

Hvis man ser på den internationale skala for disse spørgsmål (Bruun 2010a og appendiks A), så er det samlede internationale gennemsnit 50, mens det europæiske gennemsnit er lidt lavere på 49. De nordiske lande er alle under det internationale gennemsnit og placeret nogenlunde samme sted på skalaen. Der er dog nogle små indbyrdes variationer. Af de nordiske lande ligger Finland øverst, på det europæiske gennemsnit 49, efterfulgt af Sverige, Norge og Danmark (48, 48, 47). Den danske placering er meget tæt på den internationale skalas bund. Kun Belgien, Polen og Sydkorea ligger under Danmark.

Internationalt er der gennemsnitligt næsten ingen forskel på pigers og drenges resultater. Den danske kønsforskel på tre skalapoint, med piger som de mest aktive, er blandt de højeste i undersøgelsen. Det er dog ikke kun et dansk fænomen. Også i de andre nordiske lande er pigerne mest aktive. Kønsforskellen i Finland er på niveau med den danske.

Tabel 4.6
Lovlige protestaktiviteter (Norden og internationalt)

			<i>Det vil jeg givetvis</i>	<i>Det vil jeg nok</i>	<i>Det vil jeg nok <u>ikke</u></i>	<i>Det vil jeg givetvis <u>ikke</u></i>
A	Skrive et læserbrev til en avis	Alle lande	17,0	39,2	32,7	11,1
		Danmark	8,2	35,8	44,0	11,9
		Finland	18,8	43,4	32,7	5,1
		Norge	13,9	30,2	43,2	12,8
		Sverige	10,8	39,4	41,0	8,8
B	Gå med en badge eller T-shirt	Alle lande	16,1	34,1	34,8	15,0
		Danmark	12,1	32,4	39,8	15,7
		Finland	16,7	38,9	34,9	9,5
		Norge	17,9	35,9	34,9	11,3
		Sverige	15,3	38,7	35,1	10,9
C	Kontakte en politiker	Alle lande	10,5	27,5	43,5	18,5
		Danmark	3,8	20,2	56,8	19,1
		Finland	3,9	19,6	58,6	17,9
		Norge	6,3	22,7	53,6	17,3
		Sverige	4,2	15,2	60,6	20,0
D	Deltage i en fredelig demonstration	Alle lande	17,8	35,7	31,8	14,7
		Danmark	13,7	41,7	32,7	11,9
		Finland	8,3	27,8	47,1	16,8
		Norge	11,2	32,1	40,1	16,6
		Sverige	7,1	24,0	51,9	17,1
E	Indsamle underskrifter	Alle lande	19,9	37,4	30,4	12,3
		Danmark	9,2	34,5	42,9	13,4
		Finland	10,8	35,3	41,4	12,5
		Norge	8,4	27,3	48,1	16,1
		Sverige	7,9	31,4	45,1	15,5
F	Holde op med at købe visse varer	Alle lande	17,3	38,2	31,4	13,1
		Danmark	9,9	31,8	42,7	15,6
		Finland	23,4	41,8	26,6	8,1
		Norge	14,4	36,1	35,1	14,4
		Sverige	19,9	42,1	27,0	11,0

4. Ulovlige protestaktiviteter

En anden måde at give sin utilfredshed til kende på er ved at deltage i ulovlige aktiviteter såsom at lave graffiti, blokere trafikken eller besætte bygninger. Det afgørende for de ulovlige aktiviteter er, at aktøren bevidst går udover samfundets anerkendte og legitime protestformer med henblik på at udtrykke sine holdninger og værdier. De ulovlige protestformer har den principielle fordel, at borgere kan komme til orde uden at skulle igennem det konventionelle system, som protesten eventuelt retter sig imod. Vedrørende nogle former for ulovlig deltagelse er der en ret stor sandsynlighed for, at unge kan og vil deltage i disse typer af aktiviteter. Omvendt er de ulovlige aktiviteter langt mere kontroversielle, også blandt børn og unge. Således viser de internationale resultater i undersøgelsen, at elevernes tilslutning til de kontroversielle og ulovlige aktiver er markant mindre end til de legitime og lovlige aktiviteter.

Der indgår 3 spørgsmål i undersøgelsen med hensyn til elevernes forventede brug af ulovlige protestformer:

Tabel 4.7

Ulovlig aktivisme

			<i>Det vil jeg givetvis</i>	<i>Det vil jeg nok</i>	<i>Det vil jeg nok ikke</i>	<i>Det vil jeg givetvis ikke</i>
G	Spraymale politiske slagord på mure	Piger	4,3	6,9	39,8	49,0
		Drenge	2,0	4,9	37,7	55,4
H	Blokere trafikken	Piger	6,9	9,1	42,0	42,1
		Drenge	3,3	4,9	38,6	53,2
I	Besætte offentlige bygninger	Piger	1,2	3,3	35,9	59,5
		Drenge	5,5	6,6	41,5	46,3
		Piger	3,7	4,1	35,4	56,8
		Drenge	1,9	3,5	33,5	61,2
			5,6	4,9	37,3	52,1

Elevernes holdninger til ulovlige protestaktiviteter

Med hensyn til de ulovlige protestaktiviteter finder man en markant holdning hos eleverne. Blandt de danske elever er der en bred enighed om, at man ikke ønsker at deltage i denne type af aktiviteter. Rent faktisk er elevernes vurderinger så markante på de tre spørgsmål, at op imod eller over 90 % af eleverne enten *nok ikke vil* eller *givetvis ikke vil* benytte dem. Det er kun, som tabellen viser, mellem 3,3 % og 4,3 % af eleverne, som mener, at de i fremtiden *givetvis vil* protestere på en ukonventionel og ulovlig måde. De danske elever har ikke alene respekt for myndighederne og vil overholde lovene, hvilket forrige kapitel redegjorde for, de ønsker heller ikke at bryde loven med henblik på at få de budskaber igennem, som efter deres mening er rigtige. Resultaternes markante karakter understreges af, at den mest negative svarmulighed,

det vil jeg givetvis ikke, på alle spørgsmålene er større end den næstmest negative, det vil jeg nok ikke.

Pigers og drenges opfattelser

Der er en lidt større andel af drenge end piger, som kan forestille sig at deltage i ulovlige protestaktiver i fremtiden. Ligeledes er der en større andel piger end drenge, som *givetvis ikke vil* deltage. Forskellen er lidt forventelig, fordi en aktivitet som spraymaling af graffiti er kendt som mere udbredt blandt drenge. Desuden er der andre eksempler i undersøgelsen på, at drengene har en lidt mere proaktiv holdning end pigerne. Omvendt kan det bemærkes, at kønsforskellen på de lovlige protestaktiviteter havde pigerne som de mest aktive. Under alle omstændigheder er det drengene, som hæver de danske elevers samlede gennemsnit. Dette er dog så lidt, at det ikke ændrer ved det samlede billede af, at begge køn har en meget kritisk indstilling over for ulovlige protestaktiviteter.

Nordisk og internationalt perspektiv

I det brede internationale perspektiv må man konstatere, at eleverne fra alle lande i altovervejende grad tager afstand fra brugen af ulovlige protestformer. Fordelingerne med hensyn til elevernes vurdering af de disse spørgsmål udspiller sig således stort set kun mellem forskellige grader af afstandtagen. Også i international sammenligning skiller det danske resultat sig ud som en meget høj afstandtagen.

Tabel 4.8
Ulovlig aktivisme (Norden og internationalt)

			<i>Det vil jeg givetvis</i>	<i>Det vil jeg nok</i>	<i>Det vil jeg nok ikke</i>	<i>Det vil jeg givetvis ikke</i>
G	Spraymale politiske slagord på mure	Alle lande	10,9	15,4	34,5	39,2
		Danmark	4,3	6,9	39,8	49,0
		Finland	7,8	15,3	41,5	35,4
		Norge	6,5	10,5	38,2	44,8
		Sverige	6,2	8,7	36,6	48,6
H	Blokere trafikken	Alle lande	7,9	11,8	35,5	44,8
		Danmark	3,3	4,9	38,6	53,2
		Finland	6,5	10,4	38,9	44,2
		Norge	4,0	7,6	37,3	51,0
		Sverige	5,3	7,0	38,8	48,9
I	Besætte offentlige bygninger	Alle lande	7,8	11,4	33,9	47,0
		Danmark	3,7	4,1	35,4	56,8
		Finland	5,6	8,3	35,1	51,1
		Norge	3,6	5,4	32,6	58,4
		Sverige	3,8	5,1	37,9	53,1

Generelt udviser de nordiske elever en særdeles kritisk indstilling over for forestillingen om at protestere med brug af ulovlige midler. Ser man lidt nærmere på de nordiske resultater, viser det sig, at de danske elever samlet tager lidt mere afstand fra ulovlige aktiviteter end deres nordiske kammerater. På den internationale skala for disse spørgsmål (se Bruun 2010a og appendiks A) placerer Sverige, Norge og Danmark sig under det internationale gennemsnit og side om side i bunden af skalaen. På dette område er Finland den nordiske undtagelse. De finske elever er også meget forbeholdne, men er placeret midt på skalaen, tæt på det internationale gennemsnit. Kun Taiwan ligger lavere end Danmark. Det danske resultat er kort sagt på alle punkter markant lavt.

Ser man på kønsforskellen internationalt, er det i alle lande (kun med undtagelse af Sydkorea) sådan, at drenge i højere grad end piger forventer at deltage i ulovlige aktiviteter.

Opsummering

Borgernes aktive deltagelse i samfundet og borgernes vilje til at gøre deres indflydelse gældende er uden tvivl en af demokratiets helt afgørende forudsætninger. Laver man et bredt udsnit af undersøgelsens resultater på disse og lignende temaer, står det klart, at den aktive deltagelse i samfundet har meget forskellige udtryk internationalt. Vi ved fra det foregående kapitel om den sociale borger, som netop er en aktiv borger, at det er eleverne fra en række ikke-europæiske lande, der leverer den største tilslutning til denne borgertypes forskellige deltagelsesformer, hvorimod de nordiske lande, og særligt Danmark, ligger under det internationale gennemsnit. I den samlede ICCS undersøgelse er der herudover en række andre temaer, som ligeledes belyser elevernes holdninger til, og faktiske deltagelse i, forskellige aktiviteter (frivilligt arbejde, deltagelse i foreninger og arbejde for bestemte sager). Samler man alle disse temaer, tegner der sig et meget klart billede af en række gennemgående regionale forskelle. De ikke-europæiske lande har som hovedregel den største tilslutning, Sydkorea og Taiwan kan dog afvige fra dette, de Syd-, Central- og Vesteuropæiske lande placerer sig i midten, mens de nordiske lande samlet set har den mindste interesse for deltagelse. Landene beholder ofte i store træk deres indbyrdes relative placering på de forskellige temaer.

Er det specifikt valgdeltagelsen, der spørges til, ser det lidt anderledes ud. Her finder man relativt til de andre lande et større engagement blandt de nordiske elever. En interessant afvigelse i den nordiske kontekst er, at de finske elever har mere vilje til protestere såvel lovligt som ulovligt end deres nordiske kammerater. For de danske elever gælder det endvidere, at de holder fast i fagforeningernes rolle i samfundet. Altovervejende må man dog konstatere, at de nordiske elever, og først og fremmest de danske elever, kun har en ringe forventning til deres egen deltagelse.

Deltagelse og holdningen til deltagelse har tilsyneladende noget at gøre med de konkrete udfordringer, der aktuelt viser sig i forskellige samfund, og med de politiske og kulturelle kontekster, hvori deltagelsen forstås og motiveres. Det bemærkelsesværdige ved de nordiske elevers lave interesse for deltagelse er, at det kan ses i lyset af, at de generelt klarer sig godt på ICCS testen af kundskaber og færdigheder. De nordiske elever har med andre ord en relativt stor

viden og en god indsigt i det forhold, at deltagelse principielt er vigtigt for demokratiet, men alligevel er de relativt skeptiske over for deres egen deltagelse. Ikke mindst de danske elevers lave tilslutning udfordrer de traditionelle deltagelses- og protestformer, som temaerne i undersøgelsen fokuserer på. Vi ved fra det forrige kapitel om den traditionelle og den sociale borger, at de danske elever lægger relativt beskeden vægt på disse borgeridealer. Kombineres dette med deres gode forståelse for samfundets og demokratiets processer, melder der sig en række nye spørgsmål. Blandt andet vil det være interessant at spørge, om der blandt de nordiske unge gør sig helt andre deltagelses- og protestformer gældende, som undersøgelsen ikke er i stand til at indfange. I forlængelse heraf vil det være nærliggende at interesse sig for de unges brug af nye kommunikationsteknologier og sociale medier. Spørgsmålet er ikke mindst, om de unges forhold til de traditionelle deltagelsesmåder er et bevidst og aktivt fravalg. Det er kort sagt ikke entydigt, hvordan man skal forstå og fortolke ungdommen i de skandinaviske samfund, hvor de unge generationer tilsyneladende ikke valoriserer de aspekter ved det sociale, politiske og demokratiske liv, der involverer egen deltagelse, lige så højt som i andre dele af verden.

De nordiske elevers holdning til deltagelse kan blandt andet betragtes som en konsekvens af, at de skandinaviske velfærdsystemer ikke i samme grad som i mange andre lande kræver og forudsætter deltagelse. Her spiller som nævnt den politiske og kulturelle situation ind. Når de danske elevers relativt lave interesse for deltagelse og protestaktiviteter alligevel kan give anledning til bekymring, er det, fordi den moderne verden står over for en række nye og globale udfordringer, der overstiger velfærdsstaternes og de politiske systemers nuværende kapaciteter (klimaproblemer, sundhed, terror, finanskriser). I denne sammenhæng forekommer aktiv deltagelse, en kritisk offentlighed og den potentielle vilje til at protestere at blive afgørende. Med hensyn til de lovlige protestaktiviteter er det interessant at bemærke de danske pigers særlige position. Noget tyder på, at pigerne har lidt mere vilje til – dette viser sig også på andre af undersøgelsens temaer – at mobilisere sig, at protestere og at gøre deres indflydelse gældende.

Kapitel 5, Samfund

Kapitel 5, Samfund

I dette kapitel redegøres for elevernes opfattelser af deres land og samfund i bred forstand. Kapitlet undersøger elevernes holdning til deres eget land, herunder deres nationale identitet, samt elevernes grad af tillid til forskellige, især politiske, institutioner i samfundet. Desuden undersøges et tredje mere konkret tema i form af elevernes opfattelse af religionens betydning i samfundet.

Kapitlet er derfor opdelt i tre afsnit:

- 1) Opfattelse af eget land (national identitet)
- 2) Tillid til institutioner i samfundet
- 3) Opfattelse af religionens betydning i samfundet

Alle tre temaer kan siges at være klassiske undersøgelsesområder inden for demokratiforskning, hvor graden og karakteren af national identitet samt graden og karakteren af social tillid ofte er blevet betragtet som vigtige elementer i borgerens identitet som national statsborger og medborger. Disse temaer vedrører samfundets indre sammenhængskraft, idet spørgsmålet ikke mindst er, om borgerne har tillid til hinanden, til myndighederne, til landets institutioner og om de identificerer sig med nationen i mere abstrakt forstand i form af national identitet. Temaet om religion fokuserer på elevernes opfattelse af religionens betydning som samfundsmæssig institution, hvorved temaet om religion også uddyber temaet om tillid til institutioner, der især fokuserer på forskellige politiske institutioner. Temaet om religion vedrører ikke elevernes egen religiøsitet som sådan, men vedrører elevernes opfattelse af religionens placering i samfundslivet generelt.

Hvor kapitel 3 og 4 samlet set gav en beskrivelse af elevernes opfattelse af borgeren og dennes politiske deltagelse, så er hensigten med dette kapitel at se på elevernes mere overordnede opfattelse af det samfund, af det nationale og politiske system, de som borgere indgår i. Dette kapitel vedrører med andre ord elevernes opfattelse af og tillid til samfundssystemet. I det efterfølgende kapitel 6 ses på elevernes opfattelser af borgernes rettigheder i samfundssystemet.

1. Eget land, national identitet

Ikke mindst i løbet af det 20. århundrede har national identitet været betragtet som noget vigtigt for nationalstaternes indre sammenhæng. National identitet er ofte blevet set som et kendetegn på den gode borger, idet national identitet ofte er blevet forbundet med den type af borger, der ikke mindst på baggrund af et kendskab til sit lands historie bidrager til at opretholde og udvikle nationen. Det er en borgertype, der minder om den traditionelle og repræsentative borger fra kapitel 3.

National identitet er dog et ganske omdiskuteret og også kritiseret fænomen, da det ikke mindst i lyset af globalisering og europæisering ofte opfattes som et levn fra de klassiske nationalstaters fortid. Set i det lys kan national identitet opfattes som et fænomen, der er tendentielt blokerende for transnationale udviklingstendenser, herunder mere multikulturelle samfund, idet nationalfølelsen ofte karakteriseres som lukkende sig om sig selv og som potentielt hindrende for den globale økonomiske udvikling og kulturelle udveksling.

Man kan skelne mellem national identitet som en art patriotisme og national identitet som en art chauvinisme ud fra den betragtning, at en patriotisme (positiv identifikation med sit land) ikke nødvendigvis også er en chauvinisme (negativ opfattelse af andre nationer og nationaliteter). I det følgende opfattes national identitet som et overbegreb til disse to underliggende dimensioner af national identitet. Med andre ord opfattes national identitet her hverken som noget entydigt ønskværdig eller noget entydigt problematisk.

Det er blevet mere og mere almindeligt at påpege, at national identitet er en social konstruktion eller et imaginært (forestillet) fællesskab. Denne position placerer sig ofte i modsætning til de positioner, der opfatter nationen, nationale traditioner og værdier som overlevering og fælles kulturarv. I det følgende tages ikke stilling til de ideologiske og/eller teoretiske diskussioner og deres forskellige perspektiver på national identitet. De nævnes blot her, da resultaterne kan give anledning til meget forskellige udlægninger afhængigt af det politiske og/eller teoretiske ståsted, som de vurderes ud fra. Det vil være ganske forskelligt for forskellige politiske ideologier og for forskellige partipolitiske positioner, hvordan national identitet opfattes og valoriseres.

Temaet er blevet undersøgt ved at præsentere eleverne for i alt otte udsagn, som eleverne har erklæret sig mere eller indre enige eller uenige i. Seks af disse er traditionelle udsagn om national stolthed og om identifikation med nationen eller nationale symboler, mens de to sidste vedrører synet på landets politiske system henholdsvis landets respekt for miljøet. Man kan således sige, at udsagnene dækker to dimensioner af national identitet (kulturel og politisk identitet). ICCS omtaler officielt denne gruppe af udsagn som noget, der vedrører opfattelsen af *eget land* , men eftersom de traditionelle udsagn om national identitet er klart dominerende, omtaler vi her temaet under den dobbelte overskrift *Eget land, national identitet* .

Elevernes svar i forhold til disse otte udsagn fremgår af tabel 5.1. Tabellen er ordnet efter andelen af svar på den mest nationalt orienterede svarkategori. De to dimensioner af national identitet er markeret med forskellige farver.

Tabel 5.1

Eget land, national identitet

		<i>Meget enig</i>	<i>Enig</i>	<i>Uenig</i>	<i>Meget uenig</i>	
A	I Danmark bør vi være stolte over det, vi har opnået		35,2	56,0	7,2	1,7
		Piger	30,9	60,7	7,5	0,9
		Drenge	40,1	50,7	6,7	2,5
B	Jeg er stolt af at bo i Danmark		34,7	51,8	11,6	1,9
		Piger	30,4	56,1	12,1	1,5
		Drenge	39,7	46,9	11,0	2,4
C	Jeg har stor respekt for Danmark		34,1	55,2	8,7	2,0
		Piger	29,5	60,0	9,2	1,3
		Drenge	39,4	49,8	8,1	2,7
D	Generelt set er Danmark et bedre land at leve i end de fleste andre lande		31,6	49,8	15,2	3,4
		Piger	26,9	51,5	17,7	3,8
		Drenge	37,0	47,7	12,3	2,9
E	Jeg ville foretrække altid at bo i et andet land		5,2	13,1	51,2	30,5
		Piger	5,0	14,4	54,7	25,9
		Drenge	5,5	11,6	47,3	35,6
F	Det danske flag (Dannebrog) er vigtigt for mig		20,6	47,5	24,3	7,6
		Piger	16,8	51,1	25,8	6,3
		Drenge	24,9	43,5	22,6	9,0
G	Det politiske system i Danmark fungerer godt		14,6	70,2	13,1	2,0
		Piger	11,0	72,9	14,9	1,2
		Drenge	18,7	67,3	11,2	2,8
H	Danmark viser stor respekt for miljøet		12,1	48,9	34,5	4,6
		Piger	8,0	47,8	39,7	4,5
		Drenge	16,6	50,1	28,7	4,7

Tabellen er sorteret efter procentandel svar på den mest nationalt orienterede svarkategori

Elevernes holdning til eget land

Først og fremmest kan det bemærkes, at de to dimensioner af national identitet giver anledning til temmelig forskellige svarfordelinger.

Af de seks udsagn om traditionel national identitet opnår tre den højeste tilslutning blandt eleverne. Disse tre udsagn handler om stolthed over landets præstationer, stolthed over at bo i landet og om respekt for landet. Der er cirka 35 % *meget enige* og cirka 55 % *enige*, så i alt er cirka 90 % af eleverne mere eller mindre enige i de tre udsagn (A, B og C i tabel 5.1). Der er således en høj grad af identifikation med disse traditionelle udsagn om national identitet i Danmark.

Næsten samme svarfordeling ses på de to efterfølgende udsagn i tabellen (D og E), der handler om Danmark anskuet relativt til andre lande (enten udtrykt positivt i form af Danmark som generelt bedre land end andre eller udtrykt negativt som det at foretrække at bo i et andet land). På disse to udsagn er omkring 81 % enige (henholdsvis uenige).

Det eneste af de traditionelle udsagn, hvor svarfordelingen for alvor afviger, er på udsagnet om vigtigheden af flaget (Dannebrog). En betydeligt mindre andel af eleverne opfatter Dannebrog som meget vigtigt. Andelen af *meget enig* ligger på 20,6 %, hvor det tilsvarende tal er 34,7 % for den nationale stolthed. Det er interessant, da det undertiden fremhæves, at danskere har et særligt nært forhold til det nationale flag sammenlignet med andre lande (se for eksempel Jenkins 2011). Her fremtræder det imidlertid som det klart mindst vigtige af de traditionelle aspekter af national identitet.

Mindst enighed er der om de politiske aspekter af opfattelsen af eget land (G og H). Kun 14,6 % og 12,1 % er *meget enige* i, at det politiske system fungerer godt, henholdsvis at Danmark udviser stor respekt for miljøet. Specielt på udsagnet om miljø ses en stor gruppe på cirka 40 %, der er mere eller mindre uenige i udsagnet. Det kan bemærkes, at man ser de mest varierede svarfordelinger, når udsagnene handler om konkrete emner som flaget eller miljøpolitikken.

Pigers og drenges opfattelser

Der er en del gennemgående forskelle i pigers og drenges svarmønstre. Drengene har konsekvent den største andel af de mest positive (mest enige) svar i forhold til national identitet. Drengene har imidlertid også den største andel af de *mindst* positive. Opgør man svarene som *enig + meget enig* versus *uenig + meget uenig*, så har drenge og piger stort set samme fordeling. Drengene har med andre ord en større spredning i svarene end pigerne. Drengene har også en større spredning på andre aspekter af ICCS, så forskellen kan måske være udtryk for, at de to køn generelt har et forskelligt svarmønster. Under alle omstændigheder er der tale om, at drenge og piger forholder sig forskelligt, idet drenge er betydeligt mere tilbøjelige til at erklære sig *meget enige*. Det gælder både for de traditionelle udsagn og for de politiske udsagn.

Nordisk og internationalt perspektiv

I den internationale sammenligning er det sådan, at de danske elever udviser en mindre grad af national identitet end gennemsnittet af alle lande. Selv om klare flertal af de danske elever på de fleste udsagn bekræfter en større eller mindre grad af national stolthed og positiv opfattelse af nationen Danmark, så er det påfaldende, at den danske nationale identitet på næsten alle udsagn ligger betydeligt under det internationale gennemsnit, hvis man ser på andelen af elever, der er *meget enige*. Eneste undtagelse er udsagn D) generelt set er Danmark et bedre land at leve i end de fleste andre lande, hvor Danmark lige akkurat ligger over det internationale gennemsnit.

I den nordiske sammenligning er det meget påfaldende, at Norge og Finland på så godt som alle områder udviser den højeste nationale identitet i Norden. Danmark og Sverige har nogle næsten ens procentfordelinger, der ligger ganske markant under resultaterne i Norge og Finland. Det gælder især for de mere traditionelle aspekter af national identitet. Den traditionelle nationale identitet i form af positiv identifikation med eget land er klart tydeligst i Norge og Finland. Sverige har en lidt større andel af elever end Danmark med meget lille grad af national identitet. Af de nordiske lande har Sverige på alle udsagnene den største andel af elever, der er *meget enige*. Det vedrører ganske vist kun et lille mindretal af eleverne, men er en klar tendens. Selv om danske elever relativt til andre lande har en forholdsvis beskeden grad af national identitet, både internationalt og nordisk, så har meget få elever en meget lav national identitet.

Om man vil vurdere danske elevers nationale identitet som høj eller lav afhænger således af det perspektiv, som resultaterne ses i. Relativt er den danske nationale identitet lav, da Danmark generelt ligger lavt i forhold til de internationale gennemsnit.

Hvis man ser på den overordnede prioritering af de forskellige udsagn, ligner de danske resultater i højere grad de samlede internationale resultater. Både i Danmark og internationalt er de to udsagn om stolthed blandt de tre udsagn, som eleverne i mest udpræget grad er *meget enige* i (tabel 5.1 viser den danske rangorden, mens tabel 5.2 viser den internationale). De to politiske udsagn (om det politiske system og om miljø) er både i Danmark og internationalt de to udsagn, der giver mindst grad af positiv tilslutning. Det peger lidt i retning af, at national identitet og politisk identitet ikke er det samme fænomen i elevernes opfattelse, men snarere to forskellige fænomener. I procentandel ligger Danmark som sagt klart under det internationale gennemsnit, men der er altså en sammenlignelig prioritering. Den eneste egentlige undtagelse fra den fælles prioritering er udsagnet om det nationale flag, der internationalt er placeret som nummer 2 i en rangorden over elevernes andel af *meget enig*, mens flaget i Danmark er det mindst vigtige af de traditionelle aspekter af national identitet (nummer 6 i den danske rangorden).

Hvis man ser på den internationale skala for holdning til eget land (se Bruun 2010a og appendiks A), bekræftes ovenstående. Skalaen er beregnet på grundlag af samtlige udsagn med undtagelse af udsagnet om at foretrække et andet land. De højest scorende lande er Thailand, Indonesien og en række latinamerikanske lande. På den skala ligger Norge og Finland begge 2 point over det internationale gennemsnit, mens Danmark og Sverige ligger henholdsvis 1 og 2 point under.

Tabel 5.2

Eget land, national identitet (Norden og internationalt)

		<i>Meget enig</i>	<i>Enig</i>	<i>Uenig</i>	<i>Meget uenig</i>
Jeg er stolt af at bo i Danmark	Alle lande	48,1	38,7	10,4	2,7
	Danmark	34,7	51,8	11,6	1,9
	Finland	48,8	42,0	8,3	0,9
	Norge	50,5	41,7	6,4	1,4
	Sverige	40,1	46,7	10,4	2,8
Det danske flag (Dannebrog) er vigtigt for mig	Alle lande	47,4	37,5	11,4	3,8
	Danmark	20,6	47,5	24,3	7,6
	Finland	39,5	47,7	10,7	2,0
	Norge	34,4	47,9	14,4	3,3
	Sverige	23,2	40,0	27,4	9,4
I Danmark bør vi være stolte over det, vi har opnået	Alle lande	45,1	43,0	8,9	2,9
	Danmark	35,2	56,0	7,2	1,7
	Finland	44,3	49,9	4,6	1,2
	Norge	49,3	44,5	4,6	1,6
	Sverige	35,6	52,4	8,7	3,3
Jeg har stor respekt for Danmark	Alle lande	44,7	44,0	8,8	2,4
	Danmark	34,1	55,2	8,7	2,0
	Finland	35,2	51,5	11,5	1,7
	Norge	49,6	44,1	5,1	1,2
	Sverige	26,3	51,7	17,3	4,6
Jeg ville foretrække altid at bo i et andet land	Alle lande	9,9	15,5	41,8	32,8
	Danmark	5,2	13,1	51,2	30,5
	Finland	6,4	12,0	42,4	39,3
	Norge	8,9	15,5	42,0	33,6
	Sverige	8,4	15,3	42,5	33,8
Generelt set er Danmark et bedre land at leve i end de fleste andre lande	Alle lande	30,1	41,5	21,7	6,7
	Danmark	31,6	49,8	15,2	3,4
	Finland	45,3	42,5	10,3	1,9
	Norge	45,3	40,5	11,3	2,9
	Sverige	35,1	46,1	14,5	4,3
Danmark viser stor respekt for miljøet	Alle lande	18,1	41,8	31,2	8,9
	Danmark	12,1	48,9	34,5	4,6
	Finland	18,7	61,4	17,9	2,0
	Norge	20,2	47,9	27,1	4,8
	Sverige	16,0	50,4	27,9	5,7
Det politiske system i Danmark fungerer godt	Alle lande	13,8	52,1	26,7	7,4
	Danmark	14,6	70,2	13,1	2,0
	Finland	10,1	76,7	11,1	2,1
	Norge	18,8	67,2	11,8	2,2
	Sverige	13,7	71,5	11,5	3,2

Tabellen er sorteret efter procentandel svar på den mest nationalt orienterede svarkategori for 'alle lande'.

2. Tillid til institutioner

Tillid til offentlige institutioner af forskellig art og tillid mellem mennesker opfattes ofte som noget vigtigt i forhold til borgeres generelle opfattelse af hinanden og deres samfund. Det er således almindeligt at opfatte en udbredt tillid til samfundets institutioner som et kendetegn på et velfungerende samfund med en god "sammenhængskraft". Det er samtidig klart, at omfanget og karakteren af en generel tillid ikke nødvendigvis altid og på alle områder skal være så høj som absolut muligt. Tillid er godt, men blind tillid er ikke godt. Det fremhæves således ofte som et kendetegn på et velfungerende demokrati, at der er en løbende kritisk debat om mulige udemokratiske aspekter ved de samme offentlige institutioners praksis (i form af magtmisbrug, nepotisme, korrupsion, manipulation, lovovertrædelser, brud på konventioner etc.). Denne dobbelthed i vurderingen af tillid som et fundamentalt gode, der samtidig ikke er et entydigt gode, gør det vanskeligt at vurdere elevernes konkrete resultater. Generelt kan man sige, at høj tillid til samfundets institutioner er et demokratisk gode, hvis denne tillid er et udtryk for tillid til, at de offentlige institutioner netop fungerer demokratisk. Omvendt kan en ureflekeret tillid være problematisk.

Elevernes forhold til institutioner

Eleverne er blevet stillet en række spørgsmål, hvor de skal tilkendegive, hvor meget eller lidt de stoler på forskellige institutioner. I det følgende redegøres for elevernes svar vedrørende seks spørgsmål om henholdsvis Folketinget, regeringen, kommunalbestyrelsen, de politiske partier samt politi og domstole. Svarene ses i tabel 5.3. Tabellen er sorteret efter andelen af elever, der har svaret, at de *fuldstændig* stoler på institutionen.

Ser man først på de generelle tendenser, er det tydeligt, at eleverne i Danmark i høj grad foretrækker svarkategorien *ret meget*, der på alle spørgsmålene ligger i et interval mellem 50 % og 58 %. På fire af de seks institutioner er den næstmest benyttede svarkategori *lidt*, mens den i to tilfælde er *fuldstændig*. De to sidstnævnte er henholdsvis politi og domstole, der nyder højest tillid med 28 % og 25,1 % på svarkategorien *fuldstændig*. Man kan således sige, at tilliden generelt er højest i forhold til de udøvende og dømmende institutioner. Om samtlige institutioner gælder, at andelen af *slet ikke* er meget lille (typisk 4-5 %).

I forlængelse af ovenstående refleksion over kompleksiteten i fænomenet tillid, kan elevernes svar opfattes som ganske afbalancerede. Der er generelt en udbredt tillid, men det er samtidig tydeligt, at der hverken er en fuldstændig tillid eller en fuldstændig mangel på tillid.

Hvis man ser på de politiske institutioner, stoler eleverne generelt mindst på de politiske partier og på kommunen (kommunalbestyrelsen). Tilliden til regeringen og Folketinget er lidt højere. Tilliden er mindst til de politiske partier. I et perspektiv kan det siges at være problematisk at tilliden til de politiske partier ikke er større. Det kan således være tilfældet, hvis man mener, at det er vigtigt med mange medlemmer af politiske partier. Omvendt kan der argumenteres for, at for så vidt som de politiske partier anskues som de mest ideologiske (med de mest udprægede politiske egeninteresser) af de her undersøgte institutioner, så er det både forståeligt og ønskeligt, at eleverne ikke *fuldstændig* stoler på partierne, men også (i nogen grad) forholder sig

kritisk til dem. Kun en meget lille andel af eleverne mener, at man *slet ikke* kan stole på partierne.

Tabel 5.3
Tillid til institutioner

			<i>Fuldstændig</i>	<i>Ret meget</i>	<i>Lidt</i>	<i>Slet ikke</i>
A	Politiet		28,0	51,5	16,0	4,5
		Piger	27,0	55,0	15,3	2,6
		Drenge	29,3	47,4	16,8	6,5
B	Domstolene		25,1	53,7	17,6	3,5
		Piger	22,9	56,3	17,4	3,5
		Drenge	27,7	50,8	17,9	3,6
C	Regeringen		14,4	58,0	25,0	2,6
		Piger	11,2	60,2	26,4	2,1
		Drenge	18,0	55,5	23,4	3,1
D	Folketinget		12,6	53,5	29,2	4,7
		Piger	10,2	54,2	31,9	3,7
		Drenge	15,3	52,7	26,3	5,8
E	Kommunen		8,4	53,0	33,7	4,9
		Piger	6,1	54,2	35,7	4,0
		Drenge	11,0	51,6	31,6	5,7
F	Partierne		6,4	49,7	38,7	5,2
		Piger	4,3	49,8	41,5	4,4
		Drenge	8,6	49,7	35,5	6,2

Tabellen er sorteret efter andelen af *fuldstændig*

Pigers og drenges opfattelser

Ser man på pigers og drenges svarmønstre, falder det i øjnene, at drenge i lidt højere grad end piger benytter begge de to yderkategorier, *fuldstændig* og *slet ikke*, men at den overordnede fordeling efter køn er ens. Hvis man summerer *fuldstændig* + *ret meget* på den ene side og *lidt* + *slet ikke* på den anden side, får man næsten identiske fordelinger.

Nordisk og internationalt perspektiv

Helt overordnet ses (tabel 5.4), at de danske prioriteringer meget ligner de internationale, da der også internationalt er mest tillid til politi og domstole. Sammenlignet med de internationale gennemsnit er der i Danmark i højere grad *fuldstændig* tillid til politi og domstole, men i mindre grad *fuldstændig* tillid til regeringen, partierne, parlamentet og kommunen. Danmark ligger på alle områder over det internationale gennemsnit, hvis man ser på andelen af *ret meget* tillid. På alle spørgsmål er der i Danmark betydeligt mindre andele, der *slet ikke* har tillid. Hvis man ser på summen af *fuldstændig* + *ret meget* er tilliden i Danmark på alle spørgsmål på nær ét (kommunen) højere end det internationale gennemsnit.

Overordnet ligner de nordiske lande hinanden med gennemgående ens procentfordelinger og prioriteringer. I alle fire lande er den lavest scorende institution de politiske partier, der nyder klart mindst tillid. Der er dog nogle mindre, men systematiske afvigelser fra ligheden. For det første kan der peges på, at Sverige konsekvent har den største gruppe af elever, der *slet ikke* har tillid. Sverige ser ud til at have det største potentielle problem med en minoritet af elever med så godt som ingen tillid. Det er tydeligst vedrørende politiet, hvor andelen, der *slet ikke* har tillid, er dobbelt så stor i Sverige som i de andre nordiske lande. Dette kan ses i forlængelse af de tidligere resultater, hvor Sverige på spørgsmålene om national identitet havde det største mindretal af elever med meget lav national identitet.

Finland har på næsten alle områder den højeste procentandel elever med *ret meget* tillid, hvilket får Finland til at fremtræde med en anelse højere tillid ud fra en samlet vurdering. De norske elever svinger i deres vurderinger. Eksempelvis har de norske elever klart den højeste tillid til politiet, men den mindste grad af tillid til domstolene.

Når man ser på procentfordelingerne, har de nordiske lande gennemgående en højere andel elever med *ret meget* tillid, end der ses for det internationale gennemsnit. Internationalt er der typisk højere procentsatser både i den ene og anden ende af svarskalaen. De nordiske landes elever stoler i høj grad på samfundets institutioner, men de stoler kun i beskedent omfang *fuldstændig* på dem.

På en international skala for en samlet opgørelse af disse spørgsmål (se Bruun 2010a og Appendiks A) ligger de nordiske lande tæt på hinanden. Finland og Norge ligger på 53 point, mens Danmark og Sverige ligger på 52 point. De ens skalascores afspejler ensartetheden i procentfordelingerne, hvor de anførte forskelle som sagt er små. Alle de nordiske lande er over det internationale gennemsnit på 50 point på skalaen. Finland er placeret blandt de fem øverste lande.

Tabel 5.4

Tillid til institutioner (Norden og internationalt)

		<i>Fuldstændig</i>	<i>Ret meget</i>	<i>Lidt</i>	<i>Slet ikke</i>
Politiet	Alle lande	24,9	41,1	23,5	10,4
	Danmark	28,0	51,5	16,0	4,5
	Finland	33,8	51,1	11,0	4,1
	Norge	39,8	44,2	11,9	4,1
	Sverige	29,5	46,1	16,1	8,4
Domstolene	Alle lande	21,1	46,8	25,4	6,7
	Danmark	25,1	53,7	17,6	3,5
	Finland	15,4	66,0	15,3	3,2
	Norge	15,0	56,1	25,5	3,5
	Sverige	21,3	57,4	16,7	4,6
Regeringen	Alle lande	18,2	44,3	29,2	8,3
	Danmark	14,4	58,0	25,0	2,6
	Finland	14,7	67,7	14,9	2,7
	Norge	13,0	54,8	27,7	4,5
	Sverige	12,7	60,5	21,3	5,5
Kommunen	Alle lande	15,7	49,0	28,9	6,4
	Danmark	8,4	53,0	33,7	4,9
	Finland	11,2	65,4	20,3	3,1
	Norge	15,0	58,1	23,0	3,8
	Sverige	8,7	59,0	26,6	5,7
Parlamentet	Alle lande	13,5	41,4	33,0	12,2
	Danmark	12,6	53,5	29,2	4,7
	Finland	13,3	60,6	21,9	4,2
	Norge	18,9	50,6	24,7	5,7
	Sverige	15,0	56,7	22,3	6,0
Partierne	Alle lande	7,8	33,5	43,1	15,6
	Danmark	6,4	49,7	38,7	5,2
	Finland	5,6	55,3	33,5	5,6
	Norge	8,8	47,3	37,3	6,7
	Sverige	7,6	52,7	32,3	7,4

Tabellen er sorteret efter andelen af *fuldstændig* for 'alle lande'

3. Religion og samfund

Forholdet mellem religion og politik er et meget omdiskuteret emne. Hovedformålet med dette tema i ICCS er at undersøge elevernes holdning til religion som samfundsmæssigt fænomen, og ikke mindst deres holdninger til forholdet mellem religion og politik. I en vesteuropæisk generelt set sekulær horisont har religion i de senere år fået en fornyet negativ opmærksomhed på grund af religionens mulige betydning for udvikling af fundamentalisme og terrorisme med vidtrækkende politiske konsekvenser. Også i det almindelige hverdagsliv i forbindelse med immigrationspolitik og integrationsproblematikker er der opstået mange diskussioner om religionens betydning og placering i det offentlige rum. Denne diskussion knytter sig ikke mindst til den kendsgerning, at religion blandt nogle immigranter praktiseres med religiøse regler og praksisser (beklædning, ritualer, symboler, kønsroller), der i nogle henseender går på tværs af den principielle opdeling af religion og politik på den ene side og privat tro og offentligt liv på den anden side, som generelt kendetegner mange vestlige sekulære samfund. Det er derfor interessant at undersøge, hvorledes 14-årige opfatter religionens betydning i samfundet i forhold til det politiske systems betydning. Man må naturligvis forvente, at elevernes stillingtagen i høj grad afspejler specifikke nationale omstændigheder, da forskellige religioner praktiseres i forskelligt omfang på forskellig måde med forskellig status i de deltagende lande. Sammenligninger mellem lande skal derfor også ses i forhold til sådanne forskelle.

I ICCS er eleverne blevet bedt om at forholde sig til i alt seks udsagn om religion, hvoraf fem udsagn er benyttet til en international skala. Tre af disse udsagn omhandler forholdet mellem religion og politik (religiøse lederes magt i samfundet, vigtigheden af religion versus politik, religiøse regler versus samfundets love). To af disse udsagn omhandler religionens betydning som almene moralske leveregler (rigtige versus forkerte handlinger, hvordan folk behandler hinanden). Svarene præsenteres i tabel 5.5, hvor udsagnene A, B og C vedrører politik/religion, mens udsagnene D og E vedrører leveregler/ moral.

Elevernes opfattelse af religion og samfund

De danske elevers svar er generelt kendetegnet ved, at religion tillægges forholdsvis lav betydning. Der er imidlertid ret stor forskel på hvor lav betydning på de to typer af udsagn. To af de politiske udsagn skiller sig ud i Danmark ved at have markant størst andele af *meget uenige*. Det er for det første udsagn A, at religiøse leveregler er vigtigere end samfundets love, og for det andet udsagn B, at religiøse ledere burde have mere magt i samfundet. På de to udsagn er henholdsvis 43,4 % og 41,2 % af eleverne *meget uenige*. Det er bemærkelsesværdigt, at uenigheden i udsagnene er størst på de to udsagn, der klarest omhandler forholdet mellem politik og religion som to forskellige former for lovgivning eller magt. De to udsagn er formuleret, så de går ind for mere magt til religionen på bekostning af sekulære love og sekulær magt. I alt 88,1 % og 90,2 % er mere eller mindre uenige i de to udsagn. På de mere moralske udsagn om religion som noget, der handler om, hvad der er "rigtigt og forkert" (D) eller om, "hvordan folk behandler hinanden" (E), er uenigheden i udsagnene betydeligt mindre, men dog stadig stor (72,8 % og 59,7 %). Selv om eleverne tydeligvis skelner mellem politik og religion til fordel for politik, er det kun et mindretal på cirka 27 %, der er mere eller mindre enige i, at

religion ikke burde være relevant i den moderne verden. Generelt giver eleverne udtryk for meget sekulære holdninger, men de afskriver ikke religionens relevans.

Tabel 5.5
Religion og samfund

			<i>Meget enig</i>	<i>Enig</i>	<i>Uenig</i>	<i>Meget uenig</i>
A	Religiøse leveregler er vigtigere end samfundets love		2,5	9,5	44,7	43,4
		Piger	2,0	8,0	50,2	39,8
		Drenge	2,9	11,0	38,6	47,5
B	Religiøse ledere burde have mere magt i samfundet		1,3	8,4	49,0	41,2
		Piger	0,8	8,6	53,7	37,0
		Drenge	2,0	8,3	43,7	46,1
C	Religion er vigtigere for mig, end hvad der sker i dansk politik		6,8	17,2	46,5	29,5
		Piger	6,3	19,8	50,3	23,6
		Drenge	7,4	14,2	42,2	36,2
D	Religion hjælper mig med at afgøre, hvad der er rigtigt og forkert		5,2	22,0	43,1	29,7
		Piger	4,7	24,4	45,8	25,1
		Drenge	5,7	19,3	40,0	35,0
E	Religion bør have indflydelse på, hvordan folk behandler hinanden		5,7	34,5	35,0	24,7
		Piger	5,5	37,7	36,7	20,1
		Drenge	6,0	30,9	33,1	30,0
F	Religion burde ikke længere være relevant i den moderne verden		9,1	18,1	48,6	24,2
		Piger	4,8	18,4	53,6	23,2
		Drenge	14,1	17,9	43,0	25,1

Pigers og drenges opfattelser

Med hensyn til procentfordelinger opgjort efter køn falder det i øjnene, at drengene har en større spredning af svarene end pigerne. Andelen af drenge er på samtlige udsagn større i begge ender af svarskalaen. Tydeligst ses det på andelen af *meget uenig*, hvor der både på udsagn om religion versus politik (A, B, C) og på udsagn om religion som moralske leveregler (D, E) typisk er cirka 10 procentpoints forskel på drenge og piger. Da pigerne til gengæld typisk har en

nogenlunde tilsvarende større andel, der er *uenige*, er der ikke tale om, at drenge og piger har direkte forskellige holdninger.

Nordisk og internationalt perspektiv

Eleverne i de nordiske lande udviser – ikke uventet – en ganske stor *uenighed* i de forskellige udsagn om, at religion burde have større magt og betydning i samfundslivet. Generelt er der store ligheder mellem Danmark, Norge og Sverige. Se hertil tabel 5.6. De danske elevers sekulære indstilling viser sig imidlertid også i den nordiske sammenligning at være den mest markante. De danske elever er typisk både mest uenige i udsagn om større betydning eller magt til religion og mindst enige om samme udsagn. Forskellen ses tydeligst på andelen af *meget enige*, hvor Danmark på samtlige udsagn har den mindste andel i Norden.

De danske elever skelner i højere grad end de svenske og norske elever imellem de mere politiske udsagn og de udsagn, der knytter sig til moral/leveregler. De danske elever har således den markant højeste grad af uenighed på de udsagn, hvor forskellen på politisk magt og religiøs magt er i centrum. Det vil sige udsagnet om, at religiøse leveregler er vigtigere end samfundets love (43,4 %), og udsagnet om, at religiøse ledere burde have mere magt i samfundet (41,2 %). På de øvrige udsagn skiller Danmark sig ikke ud fra Norge og Sverige i helt samme grad. Det kan i øvrigt bemærkes, at både de 43,4 % og de 41,2 % *meget uenige* på de to udsagn er den tredjehøjeste andel, der ses på disse udsagn overhovedet i ICCS. Kun i Sydkorea og Tjekkiet er eleverne i endnu større omfang imod. På disse udsagn ligger Danmark med mere end dobbelt så store andele af kritiske elever som det internationale gennemsnit. Hvis man i stedet ser på andelen af *meget enige*, skiller Danmark sig lige så markant ud. I Danmark er 1,3 % af eleverne *meget enige* i, at religiøse ledere skal have mere magt. Det er den absolut laveste andel blandt alle lande. På det helt overordnede niveau ses i øvrigt, at de danske elever har stort set samme relative grad af uenighed som ses for alle lande. Således er disse to udsagn med størst uenighed i Danmark også de to udsagn, der giver anledning til mest uenighed internationalt. Tendensen er blot betydeligt stærkere i Danmark.

Til trods for at de danske elever fremtræder som nogle af de absolut mest sekulære, så fremtræder de danske elever ikke som særligt afvisende i forhold til religion. Der er betydeligt større andele af eleverne i Norge og Sverige, som mener, at religion ikke burde være relevant i den moderne verden, end i Danmark. I denne nordiske sammenligning kan man med andre ord sige, at de danske elever på den ene side fremtræder med en klarere skelnen mellem politik og religion, men samtidig med den mindste grad af afvisning af religion. Hvor 27,2 % af de danske elever er mere eller mindre enige i, at religion ikke er relevant i en moderne verden, er det i Sverige 43,6 % af eleverne. De danske elever ser således ud til i høj grad at acceptere og anerkende religion som alment fænomen i det moderne samfund for så vidt religion ikke får mere politisk magt.

På den internationale skala over landenes resultater vedrørende disse udsagn ses (Bruun 2010a og appendiks A), at Danmark ligger markant under det internationale gennemsnit. Det er kun Sydkorea og Tjekkiet, der har endnu lavere skalascore. Danmark ligger 2 skalapoint lavere end Norge og med samme skalascore som Sverige. På den internationale skala regnes dog kun med

hele afrundede skalapoint, hvilket i dette tilfælde tilslører, at Danmark ligger næsten 1 skalapoint lavere end Sverige (Danmark er rundet op, mens Sverige er rundet ned).

Tabel 5.6
Religion og samfund (Norden og internationalt)

		<i>Meget enig</i>	<i>Enig</i>	<i>Uenig</i>	<i>Meget uenig</i>
Religiøse ledere burde have mere magt i samfundet	Alle lande	9,3	24,8	44,0	21,8
	Danmark	1,3	8,4	49,0	41,2
	Norge	4,2	15,4	47,5	33,0
	Sverige	3,0	11,7	48,9	36,4
Religiøse leveregler er vigtigere end samfundets love	Alle lande	12,2	27,5	40,1	20,2
	Danmark	2,5	9,5	44,7	43,4
	Norge	6,3	16,8	47,3	29,6
	Sverige	3,9	16,1	47,9	32,1
Religion er vigtigere for mig, end hvad der sker i dansk politik	Alle lande	21,6	29,1	32,8	16,5
	Danmark	6,8	17,2	46,5	29,5
	Norge	10,7	18,8	42,4	28,1
	Sverige	9,4	18,2	42,8	29,5
Religion hjælper mig med at afgøre, hvad der er rigtigt og forkert	Alle lande	20,0	33,2	29,6	17,2
	Danmark	5,2	22,0	43,1	29,7
	Norge	10,9	25,6	35,3	28,1
	Sverige	7,4	20,2	40,9	31,5
Religion bør have indflydelse på, hvordan folk behandler hinanden	Alle lande	17,7	40,2	26,4	15,7
	Danmark	5,7	34,5	35,0	24,7
	Norge	10,5	38,1	30,3	21,0
	Sverige	7,9	30,2	35,7	26,3
Religion burde ikke længere være relevant i den moderne verden	Alle lande	11,4	21,8	40,0	26,8
	Danmark	9,1	18,1	48,6	24,2
	Norge	12,5	29,9	38,1	19,5
	Sverige	16,9	26,7	37,6	18,8

Finland inkluderede ikke dette tema ved gennemførelsen af ICCS 2009

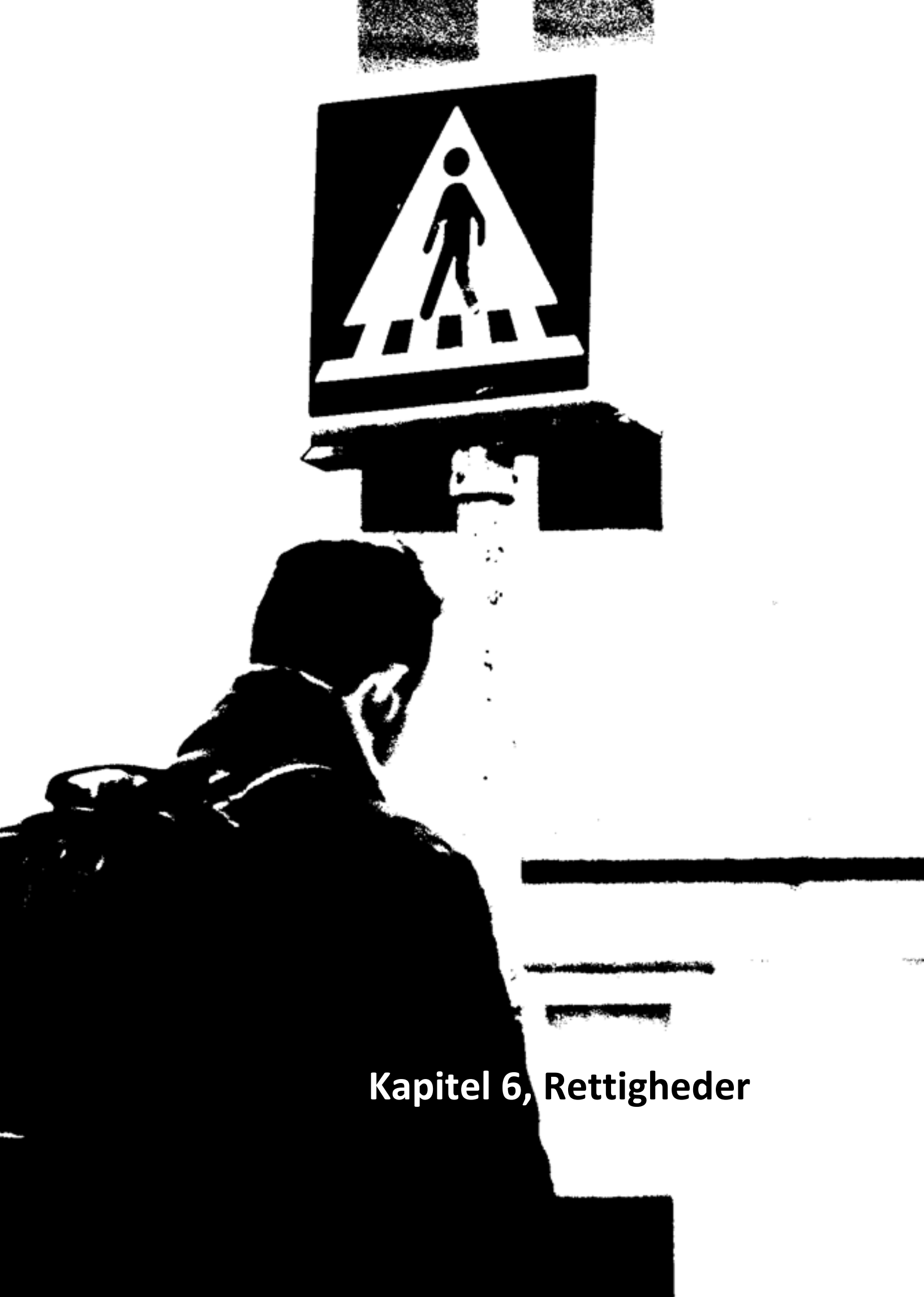
Opsummering

Vedrørende temaet om national identitet og opfattelsen af eget land er de danske elever gennemgående positive. Procentfordelingerne viser, at klare flertal af eleverne i en eller anden grad udtrykker enighed i de forskellige udsagn om national stolthed og andre aspekter af national identitet. Det er dog påfaldende, at den næstmest positive svarkategori er den mest benyttede. Der er således ingen tvivl om, at national identitet er et udbredt fænomen, men samtidig er den nationale identitet af begrænset styrke. Det viser sig også i den internationale sammenligning, hvor de danske elever på alle områder af national identitet ligger lidt under gennemsnittet. Det kan måske være en anelse overraskende, hvis det ses i forhold til en ret udbredt opfattelse i almindelig offentlig debat, at den nationale identitet er stærk i Danmark.

Vedrørende tillid til det politiske system og offentlige myndigheder er billedet lidt det samme. Der er en gennemgående ret høj tillid til institutioner i Danmark, som dog ikke giver sig udtryk i nogen form for meget høj tillid vurderet på procentniveau. Eleverne vælger nemlig også her oftest den næsthøjeste grad af tillid. Der er her lagt den udlægning til grund, at en sådan lidt forbeholden tillid generelt kan betragtes som et demokratisk gode, idet en vis kritisk distance til samfundets institutioner også er fornuftig. Internationalt indebærer resultaterne, at Danmark ligger relativt højt.

Vedrørende temaet om religion og samfund er de danske elevers sekulære indstilling iøjnefaldende. Elevernes svar støtter i høj grad en principiel adskillelse af religion og politik (stat). Der er et meget betydeligt flertal af eleverne, der lovmæssigt placerer samfundets love over religionen. Samtidig er der forholdsvis store mindretal af eleverne, der tilskriver religion en vis betydning i forhold til moral og levevis. Med andre ord kan man sige, at selv om eleverne grundlæggende fremtræder som meget sekulære, så er resultaterne også ganske nuancerede og ikke afvisende i forhold til religion. Det er meget markant, at de danske elever også internationalt fremtræder som meget sekulære i deres indstilling.

Som nævnt undervejs relaterer disse danske resultater sig til de internationale skalaer (Bruun 2010a og Appendiks A). På disse tre områder er det interessant, at de danske elever indtager tre forskellige positioner. På de overordnede skalarresultater kendetegnes de danske elevers opfattelse af samfundet på disse tre områder ved en relativt begrænset national identitet (1 point under gennemsnittet), en forholdsvis høj tillid til det politiske system (2 point over gennemsnittet) og ved en meget lav placering af religionen i samfundslivet (6 point under gennemsnittet). Vedrørende sidstnævnte forekommer det rimeligt at udtrykke det omvendt, nemlig som en meget høj grad af sekularisme (og dermed som 6 point over gennemsnittet).

Kapitel 6, Rettigheder

Kapitel 6, Rettigheder

I dette kapitel redegøres for elevernes opfattelser af borgernes rettigheder i samfundet. Kapitlet omhandler forskellige kategorier af borgeres rettigheder. Dette tema vedrører ikke kun borgernes principielle rettigheder, men omfatter også borgernes rettigheder i bredere forstand i form af ligestilling, pligter, muligheder og chancer i samfundslivet.

Kapitlet fokuserer især på elevernes opfattelse af grupper af borgeres og/eller mindretal af borgeres rettigheder i denne brede betydning af rettighedsbegrebet. Kapitlet består af tre afsnit:

- 1) Mænds og kvinders rettigheder
- 2) Etniske gruppers rettigheder
- 3) Immigranternes rettigheder

Temaerne vedrører generelt den velkendte demokratiske problematik om forskellige mindretals rettigheder og om mindretalsbeskyttelse, hvad enten disse mindretal er kønsmæssige, sproglige, etniske, religiøse eller andet. Relevante nøgleord og begreber i denne sammenhæng er diskrimination, rettigheder og pligter, tolerance mellem kulturer, social inklusion og social eksklusion og FN's menneskerettigheder.

Mænds og kvinders lige rettigheder i samfundet opfattes ofte som et område, hvor Danmark og de øvrige nordiske lande udmærker sig internationalt ved en lang tradition for relativt høj deltagelse af kvinder i politik, på arbejdsmarkedet og i det offentlige liv i det hele taget. Som sådan er der grundlag for en forventning om ret positive holdninger til ligestilling hos eleverne.

Når det gælder henholdsvis etniske gruppers rettigheder og immigranternes rettigheder, er udgangspunktet mere komplekst. Under denne generation af elevers opvækst har problematikker og debatter vedrørende indvandring og religiøse minoriteter været meget eksponerede politisk og mediemæssigt. Det gælder ikke mindst i forhold til debatter om integrationspolitik af relevans for skolen. Den danske kontekst for de to temaer er således især de seneste årtiers udlændingepolitik og integrationsdebatter. Det samme kan i større eller mindre grad siges at gøre sig gældende i andre nordiske og europæiske lande i ICCS, mens de politiske og sociale omstændigheder omkring etniske grupper og immigranter i for eksempel latinamerikanske lande er meget anderledes.

I ICCS er det tilstræbt at behandle disse temaer på en så almen måde, at de lokale og nationale forhold skal have så lidt indflydelse som muligt. Derfor lægges der vægt på, at eleverne primært tager stilling til principielle forhold om ligestilling og borgerrettigheder. Ikke desto mindre kan der være grund til at forvente, at elevernes resultater vil afspejle de forskellige politiske kontekster i forskellige lande og regioner af lande.

1. Mænds og kvinders rettigheder

I mange lande er det fortsat et velkendt træk, at en større andel mænd end kvinder er repræsenteret i for eksempel de nationale parlamenter og andre politiske organer. Det er også velkendt, at de to køn undertiden har forskellige muligheder for arbejde og uddannelse. En relativt høj grad af ligestilling mellem mænd og kvinder har i mange år været anset for et alment kendetegn for særligt de nordiske lande. Der er dog fortsat mange diskussioner om den fortsatte eksistens af visse uligheder. Selv om relativt mange kvinder er valgt til de nordiske parlamenter, og kvinder indtager mange andre betydningsfulde positioner i samfundet, er der også i de nordiske lande fortsat en kønsmæssigt skæv fordeling og rekruttering på forskellige områder af samfundslivet. Da de tidligere resultater i denne rapport både har vist ligheder og forskelle i de to køns besvarelser, er det naturligvis interessant og relevant at se på denne generations opfattelse af lighed mellem kønnene.

Elevernes holdning til lighed mellem kønnene undersøges i ICCS ved at præsentere eleverne for en række udsagn om mænds og kvinders forhold til henholdsvis politik (fire udsagn) og arbejde (to udsagn). Eleverne svarer ved at erklære sig mere eller mindre enige i udsagnene:

Tabel 6.1
Mænds og kvinders rettigheder

Politik og rettigheder			Meget enig	Enig	Uenig	Meget uenig
A	Kvinder skal holde sig ude af politik		2,0	2,4	23,0	72,6
		Piger	0,3	1,0	15,1	83,6
		Drenge	4,0	4,0	31,8	60,3
B	Mænd og kvinder skal på alle måder have de samme rettigheder		71,0	24,9	3,2	0,9
		Piger	80,6	17,6	1,5	0,2
		Drenge	60,4	32,8	5,1	1,6
C	Mænd og kvinder skal have samme muligheder for at deltage i landets styre		70,4	27,0	1,8	0,8
		Piger	79,5	19,9	0,4	0,2
		Drenge	60,3	34,8	3,4	1,5
D	Mænd er bedre kvalificerede til at være politiske ledere end kvinder		3,9	11,1	32,4	52,6
		Piger	0,5	5,6	28,7	65,2
		Drenge	7,8	17,3	36,4	38,5
Arbejde og løn						
E	Mænd og kvinder skal have samme løn, når de laver samme slags arbejde		71,3	21,9	4,4	2,4
		Piger	84,4	13,4	1,3	0,9
		Drenge	56,8	31,2	7,9	4,1
F	Når der ikke er mange ledige jobs, skal mænd have mere ret til et arbejde end kvinder		3,5	6,8	23,2	66,5
		Piger	2,0	2,8	15,4	79,9
		Drenge	5,2	11,4	31,8	51,6

Elevernes holdninger til ligestilling

Svarfordelingerne er generelt ens, hvad enten udsagnene handler om politik og rettigheder eller om arbejde og løn. Eleverne er gennemgående særdeles positive i forhold til kønslig ligestilling på alle disse områder. På fire af de seks udsagn (A, B, C og E) er omkring 95 % af eleverne *meget enige* eller *enige*. På disse fire udsagn er omkring 70 % af eleverne *meget enige*. For den samlede elevgruppe er andelen af elever, der er *meget uenige* i synspunkter for ligestilling meget lille.

På tre udsagn (B, C og E) udtrykkes en positiv holdning til ligeberettigelse via enighed i udsagn om fælles rettigheder for de køn ("mænd og kvinder skal have samme ..."), mens den på tre andre udsagn (A, D og F) udtrykkes via uenighed med udsagn, der på forskellig måde er formuleret som diskriminerende udsagn ved at fremhæve mænds muligheder eller kvalifikationer på bekostning af kvinders ("kvinder skal holde sig ude ..." eller lignende).

I hver af de to tematiske grupper (politik og arbejde) optræder der ét udsagn, hvor elevernes svarfordeling afviger fra de andre udsagn. I gruppen om politik er der således kun 52,6 % *meget uenige* i udsagnet om, at mænd er bedre kvalificerede til at være politiske ledere end kvinder (i alt 85 % er enten *meget uenige* eller *uenige*). I gruppen om arbejde er 66,5 % *meget uenige* i udsagnet om, at, når der ikke er mange ledige jobs, skal mænd have mere ret til et arbejde end kvinder (i alt 89,7 % er enten *meget uenige* eller *uenige*). Der er i begge tilfælde tale om udsagn, hvor man udtrykker den største enighed i ligestilling ved at erklære sig uenig i udsagnet. Der er således en lille tendens til, at eleverne i højere grad er enige, når udsagnene er formuleret som principielle udsagn om lige rettigheder til begge køn.

Pigers og drenges opfattelser

Der optræder en del ganske store variationer i svarmønstret for henholdsvis piger og drenge. Langt størstedelen af variationen vedrører en forskellig brug af de to positive svarkategorier. Begge køn har den største andel svar på *meget enig* på alle udsagnene, men i varierende omfang. Hvor piger systematisk har størst andel, der *meget enigt* (respektive *meget uenigt* på udsagn A, D og F) går ind for ligestilling, har drenge lige så systematisk den største andel, der *enigt* (respektive *uenigt* på udsagn A, D og F) går ind for ligestilling. Denne forskel kan ses i lyset af, at netop disse tre udsagn er formuleret som diskriminerende imod kvinder, hvilket kan motivere pigerne til at tage kraftigere afstand end drenge.

Den største kønsforskel i procentpoint optræder på udsagnet D) mænd er bedre kvalificerede til at være politiske ledere end kvinder, hvor 25,1 % af drengene er enten *enige* eller *meget enige* mod 6,1 % af pigerne (65,2 % af pigerne er *meget uenige* mod 38,5 % af drengene). Det er således et betydeligt større mindretal af drenge end af piger, der opfatter mænd som bedre kvalificerede til at være politikere. Det er bemærkelsesværdigt, at drenge og piger svarer så forskelligt på dette udsagn. Selv om man ser den største kønsforskel i procentpoint på dette udsagn, har piger og drenge dog den samme overordnede prioritering, da det for begge køn er det udsagn, hvor svarfordelingen er mest spredt. Det er også på dette udsagn, at man finder det største mindretal af piger, der går imod det umiddelbart mest ligestillingsorienterede svar. Det hænger formodentlig sammen med, at udsagnet adskiller sig fra de øvrige. Dette udsagn vedrører en forskel i mænds og kvinders kvalifikationer, hvor de andre udsagn handler om mænds og kvinders muligheder eller rettigheder. Hvis man erklærer sig enig i, at mænd har

bedre kvalifikationer til at være politikere, er det ikke nødvendigvis et udtryk for en holdning til de to køn. Et sådant svar kan være et udtryk for en vurdering af forskelle i mænds og kvinders uddannelsesmæssige kvalifikationer af relevans for politisk arbejde. Under alle omstændigheder skal drengenes svar ses i lyset af, at 92,1 % af drengene på udsagn A ikke mener, at kvinder skal holde sig ude af politik.

Det er på de to udsagn om løn og retten til arbejde (E og F), at man i øvrigt ser de største mindretal af drenge, der er uenige i ligeberettigelse. Således er 12 % af drengene uenige i ligeløn, og 16,6 % af drengene mener, at mænd skal have mere ret til et arbejde end kvinder, hvis der er mangel på arbejde. Selv om både drenge og piger i vidt omfang principielt går ind for ligestilling (B og C), er der i givne konkrete situationer på arbejdsmarkedet (E og F) en lidt større variation af holdninger. For mindretal af især drenge er der tale om en accept af en vis forskelsbehandling til fordel for mænd, eksempelvis i form af en fortrinsret til arbejde.

Nordisk og internationalt perspektiv

Alle de nordiske lande er på alle områder og alle udsagn over det internationale gennemsnit i andel af positive holdninger til ligestilling (se tabel 6.2). Svarmønstrene er temmelig ens i de fire nordiske lande, selv om Finland kendetegnes ved samlet at have en lidt mindre andel af *meget enige* (henholdsvis *meget uenige*) elever. Sverige kendetegnes omvendt ved en lidt større samlet andel af disse elever.

De nordiske landes elever er fælles om at distancere sig mest fra det internationale gennemsnit på de udsagn, hvor man udtrykker den største grad af positiv holdning til ligestilling ved at være *uenig*. Altså udsagn A, D og F i tabel 6.2. Det kan i den forbindelse tilføjes, at på udsagn F om forfordeling af kvinder i situationer med mangel på ledige jobs, da har de danske elever den absolut højeste andel af *meget uenig* blandt alle lande. Også på udsagn A, kvinder skal holde sig ude af politik, ligger de danske elever meget højt i andel af *meget uenig*. På de udsagn, hvor man skal erklære sig enig i et udsagn for at erklære sig enig i ligestilling, er de internationale gennemsnit typisk kun nogle få procentpoint under de nordiske.

I forlængelse af den tidligere diskussion om udsagn D, mænd er bedre kvalificerede til at være politiske ledere end kvinder, kan det bemærkes, at der internationalt er et betydeligt større mindretal end i Danmark, der er *enige* eller *meget enige*.

I den internationale rapport (Bruun 2010a og appendiks A) benyttes elevernes svar på disse seks udsagn til en samlet international skala. De små og få nordiske forskelle i procentfordelingerne viser sig også som små forskelle i skalacores i de nordiske lande, hvor man ser en samlet score på 55 i Sverige, 54 i Danmark og Norge og 53 i Finland. Alle lande er klart over det internationale gennemsnit på 50 skalapoint. I den samlede internationale sammenligning ligger alle fire nordiske lande uhyre tæt på hinanden.

Tabel 6.2
Mænds og kvinders rettigheder (Norden og internationalt)

Politik og rettigheder			Meget enig	Enig	Uenig	Meget uenig
A	Kvinder skal holde sig ude af politik	Alle lande	5,4	9,1	33,4	52,1
		Danmark	2,0	2,4	23,0	72,6
		Finland	1,8	3,8	33,4	60,9
		Norge	3,2	4,4	26,5	65,9
		Sverige	2,8	3,5	19,9	73,8
B	Mænd og kvinder skal på alle måder have de samme rettigheder	Alle lande	65,7	27,1	5,8	1,4
		Danmark	71,0	24,9	3,2	0,9
		Finland	69,0	26,7	3,4	0,9
		Norge	73,7	22,0	3,1	1,2
		Sverige	73,8	21,7	3,1	1,4
C	Mænd og kvinder skal have samme muligheder for at deltage i landets styre	Alle lande	67,8	27,5	3,2	1,5
		Danmark	70,4	27,0	1,8	0,8
		Finland	71,2	26,6	1,3	0,9
		Norge	74,2	22,2	2,3	1,3
		Sverige	78,2	18,6	1,4	1,8
D	Mænd er bedre kvalificerede til at være politiske ledere end kvinder	Alle lande	9,8	19,1	32,8	38,3
		Danmark	3,9	11,1	32,4	52,6
		Finland	4,9	13,4	33,5	48,1
		Norge	6,1	10,9	29,6	53,5
		Sverige	4,7	9,8	25,7	59,9
Arbejde og løn						
E	Mænd og kvinder skal have samme løn, når de laver samme slags arbejde	Alle lande	64,7	25,5	6,9	2,9
		Danmark	71,3	21,9	4,4	2,4
		Finland	67,4	26,1	4,8	1,7
		Norge	74,4	19,8	3,7	2,1
		Sverige	76,6	15,8	4,6	3,0
F	Når der ikke er mange ledige jobs, skal mænd have mere ret til et arbejde end kvinder	Alle lande	9,0	16,1	30,9	44,1
		Danmark	3,5	6,8	23,2	66,5
		Finland	3,0	8,3	28,3	60,4
		Norge	6,0	10,9	29,6	53,5
		Sverige	4,9	7,0	21,8	66,3

Tema: Nordiske og internationale kønsforskelle

I dette temaafsnit ses nærmere på kønsforskellene ved at se på de danske elevers kønsforskelle i lyset af de nordiske og internationale resultater (tabel 6.3).

Når man sammenligner de danske drenges og pigers resultater med de internationale gennemsnit, er det meget tydeligt, at det er på nogle bestemte udsagn, at de danske elever skiller sig mest ud. Forskellene viser sig klart tydeligst på de tre af de seks udsagn, der er formuleret, så de fremhæver mænds muligheder eller kvalifikationer på bekostning af kvinders (A, D, F i tabel 6.3). På de tre udsagn er forskellen mellem dansk gennemsnit og internationalt gennemsnit for piger på 20 procentpoint og for drenge på 17 procentpoint. På de øvrige udsagn er forskellen meget lille: For piger 7 procentpoint og for drenge er 2 procentpoint. Det gælder også for de andre nordiske lande, at de tydeligst adskiller sig fra de internationale gennemsnit på disse udsagn.

Ser man på indholdet i de udsagn kan man sige, at de i et lighedsperspektiv er de mest krævende, da eleverne i stedet for at acceptere almene lighedsideal, skal tage stilling til konkrete udsagn, der tilskriver mænd væsentligere roller end kvinder i forhold til politik, lederskab og arbejde. Eleverne skal desuden være opmærksomme på, at de skal erklære sig *uenige* for at udtrykke en positiv holdning til ligeberettigelse. Disse udsagn kræver opmærksomme læsere, så svarkategorien afstemmes rigtigt efter udsagnenes form og indhold. Det er således bemærkelsesværdigt, at det netop er på de udsagn, at de danske (og nordiske) elever skiller sig mest ud fra de internationale gennemsnit.

De nordiske landes elever har generelt en meget positiv indstilling til lighed mellem kønnene, men har samtidig en ret stor kønsforskel. Den gennemsnitlige forskel på de to køns andel af svar i den mest positive svarkategori (*meget enig* i forhold til ligestilling) er internationalt (for alle lande) på 20 procentpoint. Forskellen er imidlertid på 24 procentpoint i Danmark, 35 i Finland, 22 i Norge og 26 i Sverige. Kønsforskellen i Danmark, Norge og Sverige er med andre ord lidt højere end det internationale gennemsnit. I Finland er kønsforskellen betydeligt over det internationale gennemsnit. I alle lande med lavere kønsforskel end i Danmark ligger begge køn dog også med lavere tilslutning til ligeberettigelse end i Danmark.

I alle de nordiske lande ligger pigerne klart over det internationale gennemsnit på andelen af meget positive svar: Forskellen til det internationale gennemsnit for piger, der lyder på 66 % *meget enige*, er 13 procentpoint i Danmark, 14 i Finland, 10 i Norge og 18 i Sverige. I de nordiske lande ligger drengene også generelt over det internationale gennemsnit, nemlig 10 procentpoint i Danmark, 10 i Norge og 14 i Sverige, men det er kun 1 procentpoint i Finland. Det er således reelt kun pigerne, der ligger over det internationale gennemsnit i Finland, hvor det i de andre nordiske lande gælder for begge køn.

I Danmark, Norge og Sverige er forskellen imellem de nationale gennemsnit for de to køn og det samlede internationale gennemsnit for de to køn på næsten samme niveau for drenge og piger. I Finland er det pigerne, der både absolut og relativt bidrager klart mest til Finlands samlede gennemsnit. Svenske drenge og piger har de største andele af *meget enige* i Norden.

Tabel 6.3
Mænds og kvinders rettigheder (kønsopdelt)

(Norden og internationalt)

Politik og rettigheder			Meget enig	Enig	Uenig	Meget uenig			
A	Kvinder skal holde sig ude af politik	Alle lande	Piger	3,1	6,0	28,6	62,3		
			Drenge	7,7	12,4	38,1	41,8		
		Danmark	Piger	0,3	1,0	15,1	83,6		
			Drenge	4,0	4,0	31,8	60,3		
		Finland	Piger	0,2	0,6	21,0	78,2		
			Drenge	3,5	7,2	46,4	42,8		
		Norge	Piger	0,8	2,2	20,6	76,4		
			Drenge	5,7	6,7	32,7	54,9		
		Sverige	Piger	0,7	1,1	13,3	84,9		
			Drenge	5,0	5,8	26,5	62,7		
		B	Mænd og kvinder skal på alle måder have de samme rettigheder	Alle lande	Piger	74,3	21,3	3,9	0,5
					Drenge	57,2	32,9	7,6	2,3
				Danmark	Piger	80,6	17,6	1,5	0,2
					Drenge	60,4	32,8	5,1	1,6
Finland	Piger			83,3	15,4	1,2	0,1		
	Drenge			54,0	38,5	5,8	1,7		
Norge	Piger			82,5	15,7	1,4	0,4		
	Drenge			64,8	28,4	4,8	2,0		
Sverige	Piger			84,9	13,8	1,0	0,2		
	Drenge			62,8	29,5	5,2	2,5		
C	Mænd og kvinder skal have samme muligheder for at deltage i landets styre			Alle lande	Piger	75,7	21,9	1,9	0,5
					Drenge	60,0	33,1	4,4	2,5
				Danmark	Piger	79,5	19,9	0,4	0,2
					Drenge	60,3	34,8	3,4	1,5
		Finland	Piger	84,0	13,3	1,6	1,1		
			Drenge	63,1	25,8	6,1	5,1		
		Norge	Piger	83,2	15,3	1,0	0,6		
			Drenge	65,0	29,1	3,7	2,2		
		Sverige	Piger	89,3	10,0	0,2	0,5		
			Drenge	67,3	27,0	2,6	3,1		
		D	Mænd er bedre kvalificerede til at være politiske ledere end kvinder	Alle lande	Piger	4,7	13,0	31,5	50,7
					Drenge	14,9	25,2	34,1	25,8
				Danmark	Piger	0,5	5,6	28,7	65,2
					Drenge	7,8	17,3	36,4	38,5
Finland	Piger			0,6	4,2	26,9	68,3		
	Drenge			9,5	23,1	40,5	26,9		
Norge	Piger			2,3	6,3	24,1	67,2		
	Drenge			9,9	15,4	35,6	39,1		
Sverige	Piger			1,4	4,0	19,9	74,8		
	Drenge			8,0	15,5	31,6	44,9		
Arbejde og løn									
E	Mænd og kvinder skal have samme løn, når de laver samme slags arbejde			Alle lande	Piger	74,5	19,1	4,7	1,8
					Drenge	55,0	31,9	9,2	4,0
				Danmark	Piger	84,4	13,4	1,3	0,9
		Drenge	56,8		31,2	7,9	4,1		
		Finland	Piger	85,6	13,0	0,9	0,5		
			Drenge	48,2	39,9	8,8	3,0		
		Norge	Piger	85,3	12,0	1,6	1,1		
			Drenge	62,9	28,0	5,8	3,3		
		Sverige	Piger	90,6	7,4	1,1	0,8		
			Drenge	62,6	24,2	7,9	5,2		
		F	Når der ikke er mange ledige jobs, skal mænd have mere ret til et arbejde end kvinder	Alle lande	Piger	5,4	11,2	27,1	56,2
					Drenge	12,6	20,9	34,6	31,9
				Danmark	Piger	2,0	2,8	15,4	79,9
					Drenge	5,2	11,4	31,8	51,6
Finland	Piger			0,4	1,5	16,5	81,6		
	Drenge			5,7	15,4	40,7	38,2		
Norge	Piger			3,0	6,4	25,4	65,2		
	Drenge			9,2	15,6	34,0	41,2		
Sverige	Piger			2,5	2,8	13,8	80,9		
	Drenge			7,2	11,3	29,8	51,6		

Hvis man anlægger det synspunkt, at det afgørende i forhold til disse udsagn er enigheden i ligestilling, snarere end graden af enigheden i ligestilling, kan man sidestille alle svar, der er positive i forhold til ligestilling (det vil sige *enig* og *meget enig* på spørgsmål B, C og E samt *uenig* og *meget uenig* på spørgsmål A, D og F). Det er gjort i tabel 6.4 (kolonne 5). Med den beregning fremstår kønnene meget mere ens, fordi drengene generelt er mere tilbøjelige end piger til at erklære sig *enige/uenige*. For pigernes vedkommende er de nordiske landes gennemsnit af *meget enig + enig* Danmark 97 %, Finland 98 %, Norge 95 % og Sverige 97 %. For drengenes vedkommende er det også ret ens resultater med Danmark 88 %, Finland 84 %, Norge 86 % og Sverige 87 %. I alle lande ses en kønsforskel på omkring 10 procentpoint, men fortsat med den største forskel i Finland, nemlig 14 procentpoint.

Tabel 6.4

**Mænds og kvinders rettigheder (kønsopdelt, gennemsnit)
(Norden og internationalt)**

		<i>Meget enig</i>	Forskel på køn	<i>Meget enig + enig</i>	Forskel på køn
Alle lande	Piger	66	20	91	11
	Dreng	45		79	
Danmark	Piger	79	24	97	9
	Dreng	55		88	
Finland	Piger	80	35	98	14
	Dreng	46		84	
Norge	Piger	77	22	95	10
	Dreng	55		86	
Sverige	Piger	84	26	97	11
	Dreng	59		87	

Kategoriene *meget enig/enig* omfatter *meget uenig/uenig* fra omvendte spørgsmål (se teksten før tabellen)

Andelene af elever i kolonne 3 og 5 er anført i procent

Forskelle i kolonne 4 og 6 er anført i procentpoint

Beregninger er foretaget med decimaler. Derfor kan enkelte tal se forkerte ud.

På den internationale skala (Bruun 2010a og appendiks A) opnår de nordiske lande lidt forskellige resultater, hvis man fokuserer på kønsforskellen. I Danmark og Norge er der 7 skalapoints forskel, mens forskellen i Sverige er på 8 skalapoint og i Finland 10 skalapoint. Danske og svenske drenge er de mest positive i forhold til kønsmæssig ligestilling i Norden med samme skalascore på 51 (og af andre lande kun overgået af drenge i Taiwan og Spanien). De danske og svenske drenge ligger med andre ord højere end det totale gennemsnit for begge køn for alle ICCS lande (50). I Norge ligger drengene på 50 og i Finland på 48. De svenske piger opnår den højeste skalascore i Norden med 59 point, hvilket kun ses tilsvarende i Taiwan og Irland. Umiddelbart efter ligger de danske og finske piger ligger med skalascore 58 og de norske med 57. I forhold kønsforskellen er det bemærkelsesværdigt, at den finske kønsforskel på 10 skalapoint kun ses tilsvarende i Cypern.

2. Etniske gruppers rettigheder

ICCS undersøger også elevernes opfattelse af ligestilling af etniske grupper og etniske gruppers rettigheder, pligter og chancer. Undersøgelsen er tilrettelagt, så den vedrører elevernes opfattelse af alle eksisterende nationale etniske grupper. Med andre ord er en eventuel national etnisk majoritetsgruppe også inkluderet i definitionen af "etniske grupper".

I en dansk sammenhæng er det vanskeligt at adskille diskussionen om etniske gruppers rettigheder fra diskussionen om immigranternes rettigheder (se også næste afsnit om immigranter), da de største og mest velkendte etniske grupper i Danmark er mindretal af immigranter. I mange andre lande vil der derimod forekomme etniske befolkningsgrupper i den betydning, som udsagnene primært er tænkt i forhold til. Det vil sige etnisk gruppe forstået som en indfødt folkegruppe, hvis kultur og sprog ikke deles af den/de dominerende etniske grupper i det land, hvor den etniske gruppe lever. En etnisk gruppe har ikke sin egen stat, men kunne i princippet have det. I Norden er samerne et eksempel på en sådan etnisk gruppe.

Selv om definitionen af etniske grupper i ICCS inkluderer etniske danskere, er det rimeligt at formode, at mange danske elever vil opfatte "etniske grupper" som en betegnelse, der kun vedrører mere eller mindre veldefinerede befolkningsgrupper, der ikke er indfødt danske. Der kan derfor være grund til at antage, at udsagnene i Danmark (og i lande med lignende befolknings sammensætning) opfattes som udsagn om majoritetens forhold til mindretal af immigranter snarere end om forholdet mellem indfødte etniske grupper. Omvendt må det forventes, at udsagnene i lande med mere veldefinerede indfødte etniske grupper i højere grad opfattes på den måde, som er intenderet. Det er svært at afgøre, hvilken betydning sådanne forskelle har for elevernes svar. I forbindelse med de internationale sammenligninger er det under alle omstændigheder relevant at være opmærksom på, at der kan være stor forskel på antallet, arten og omfanget af etniske grupper i de forskellige lande.

Dette tema omfatter fem udsagn, hvor eleverne tager stilling til udsagn om etniske gruppers rettigheder med hensyn til henholdsvis *uddannelse, arbejde, undervisning i at respektere andre, opmuntring til politisk deltagelse og samme rettigheder og pligter for alle grupper*. Eleverne svarer ved at erklære sig mere eller mindre enige i udsagnene.

Elevernes holdninger til etniske gruppers rettigheder og pligter

I tabel 6.5 er de danske 8. klasseelevers svar ordnet efter andelen af *meget enige*. Det vil sige, at de udsagn, hvor størst andele af *meget enige* forekommer, er placeret øverst. Rangordenen udtrykker altså en faldende enighed. I tabellen er desuden anført procenter for henholdsvis piger og drenge.

Samlet set må eleverne siges at være særdeles positive i forhold til etnisk ligestilling. Som det fremgår, er der stort set lige store andele af *meget enige + enige* på de tre udsagn, der opnår højest tilslutning, idet cirka 92 % af eleverne tilslutter sig, at alle etniske grupper skal have samme chance for A) *uddannelse* og B) *arbejde* samt generelt have samme C) *rettigheder og pligter*.

Tabel 6.5
Etniske gruppers rettigheder

			<i>Meget enig</i>	<i>Enig</i>	<i>Uenig</i>	<i>Meget uenig</i>
A	Alle etniske grupper bør have samme chance for at få en god uddannelse i Danmark		44,8	47,8	5,2	2,3
		Piger	49,8	47,1	2,6	0,4
		Drenge	39,1	48,5	8,1	4,3
B	Alle etniske grupper bør have samme chance for at få et godt arbejde i Danmark		44,2	47,9	5,8	2,1
		Piger	49,1	47,2	3,3	0,4
		Drenge	38,5	48,9	8,7	4,0
C	Folk fra alle etniske grupper bør have de samme rettigheder og pligter		44,2	45,8	7,2	2,8
		Piger	48,9	45,8	4,5	0,8
		Drenge	38,9	45,8	10,1	5,2
D	Skoler bør undervise elever i at respektere folk fra alle etniske grupper		33,2	46,5	16,4	3,9
		Piger	38,2	47,8	12,5	1,5
		Drenge	27,6	45,1	20,8	6,6
E	Folk fra alle etniske grupper bør opmuntres til at stille op til politiske valg		18,6	47,9	28,1	5,4
		Piger	18,9	49,9	28,0	3,2
		Drenge	18,4	45,6	28,2	7,8

En lidt mindre andel (men stadig et stort flertal) på i alt cirka 80 % mener, at skolerne bør undervise i at respektere folk fra alle etniske grupper (udsagn C). Udsagnet kan ses i lyset af, at der internationalt i disse år er et stort fokus på vigtigheden af såkaldt multikulturel undervisning. Det er ikke mindst ud fra den tankegang, at etnisk og kulturel mangfoldighed i stigende grad kendetegner mange lande i en globaliseret verden. For fortalere af multikulturel undervisning og multikulturel forståelse bliver det set som afgørende at undervise i at respektere andre folk for at undgå andre fænomener som nationalisme, racisme, diskrimination og manglende interkulturel accept (se for eksempel Education Alliance Magazine, nr. 5, 2011).

Mindst tilslutning opnår et udsagn (E) om at opmuntre alle etniske grupper til at stille op til valg. Det er dog et betydeligt flertal på 66,5 %, der er enige eller meget enige. Det kan være vanskeligt at forklare nedgangen i tilslutning, når man sammenligner med de andre udsagn. Det er måske af betydning, at udsagnet har en lidt anden karakter end de øvrige. Man kan således forholde sig til udsagnet ved at spørge, om det er fornuftigt at opmuntre borgere til at stille op til et valg i kraft af deres etnicitet. Med andre ord kan man godt være uenig i, at folk fra alle etniske grupper skal opmuntres til at stille op til valg uden af den grund at være imod ligestilling af etniske

grupper. Udsagnet giver bedst mening i en kontekst, hvor det kan opfattes som vigtigt, at indfødte etniske grupper får en passende repræsentation i landets styre. I en dansk sammenhæng er det ret nærliggende at opfatte udsagnet på den måde, at det drejer sig om en opmuntring af immigranter. Det giver i givet fald udsagnet en anden drejning end tiltænkt (inkluderende alle). Det er også muligt, at den lidt lavere tilslutning skyldes, at der på dette udsagn er tale om en form for konkret fremme af folk fra alle etniske grupper, hvor flere af de øvrige udsagn blot tildeler alle etniske grupper de samme principielle chancer eller rettigheder.

Pigers og drenges opfattelser

Hvis man ser på kønsfordelingen på disse udsagn, er det tydeligt, at piger generelt udviser større positiv forståelse for lighed mellem etniske grupper end drenge. På de fire øverste udsagn i tabel 6.5 (A, B, C og D) er der omkring 10 procentpoint flere piger end drenge, der er *meget enige*, mens andelen af *enig* er næsten identisk for piger og drenge. Det betyder, at der på disse fire udsagn er cirka 10 procentpoint flere drenge, der er *uenige/meget uenige*. På udsagnet om at opmuntre (alle) etniske grupper til at stille op til valg har piger og drenge næsten den samme fordeling, selv om drenge også her har en større andel *meget uenige*.

Som påvist i forbindelse med kønsforskelle på andre temaer i rapporten, er det ret ofte sådan, at drenge er mere tilbøjelige end piger til at benytte den mest positive svarmulighed. Derfor fremtræder kønsforskellen ekstra markant, når det som her er pigerne, der på alle udsagn har de største andele af *meget enige*.

Social empati med andre mennesker forbindes ofte i højere grad med piger og kvinder end med drenge og mænd (af enten biologiske, psykologiske eller kulturelle grunde). Derfor kan det ikke som sådan siges at være meget overraskende, at der optræder denne kønsforskel.

Forskellen kan muligvis også hænge sammen med, at drenge og piger har forskellige erfaringer med etniske grupper (i betydningen immigrantelever) i skolen og i deres liv i øvrigt. Det er et kendt fænomen, at nogle drenge-immigranter undertiden har en anden adfærd i skolen end piger (Gilliam 2009). De forskellige svarfordelinger hos de to køn kan måske være et udtryk for, at relationerne blandt etniske grupper er anderledes blandt drenge end piger.

Nordisk og internationalt perspektiv

Som det fremgår af procentfordelingerne (i tabel 6.6), er de danske elever gennemgående en anelse mere forbeholdne end gennemsnittet af alle landes elever, idet Danmark generelt har lidt mindre andele af *meget enige* elever. På de fleste udsagn, især A, B og C, er det dog kun små afvigelser fra det internationale gennemsnit, idet de danske elever ofte har større andele af *enige* end internationalt. Den største afvigelse i procentpoint findes på udsagn D om at undervise i at respektere alle etniske grupper, hvor der internationalt er 48 % *meget enige* mod 33,2 % i Danmark. Internationalt opnår dette udsagn den næsthøjeste procent (hvis man ser på andelen af *meget enige*). Eleverne i Danmark er i betydeligt mindre omfang *meget enige* (og mere tilbøjelige end internationalt til at svare, at de er mere eller mindre *uenige*).

Tabel 6.6

Etniske gruppers rettigheder (Norden og internationalt)

			<i>Meget enig</i>	<i>Enig</i>	<i>Uenig</i>	<i>Meget uenig</i>
A	Alle etniske grupper bør have samme chance for at få en god uddannelse i Danmark	Alle lande	49,9	43,4	4,7	2,0
		Danmark	44,8	47,8	5,2	2,3
		Finland	35,5	57,2	5,4	1,9
		Norge	48,8	44,9	4,5	1,8
		Sverige	44,7	47,7	5,2	2,4
B	Alle etniske grupper bør have samme chance for at få et godt arbejde i Danmark	Alle lande	44,7	45,9	7,4	2,0
		Danmark	44,2	47,9	5,8	2,1
		Finland	34,6	56,7	7,0	1,8
		Norge	46,6	44,4	6,9	2,0
		Sverige	42,3	48,6	6,9	2,2
C	Folk fra alle etniske grupper bør have de samme rettigheder og pligter	Alle lande	46,7	43,2	7,2	2,9
		Danmark	44,2	45,8	7,2	2,8
		Finland	38,4	52,4	6,9	2,2
		Norge	50,2	40,1	7,1	2,5
		Sverige	54,9	37,3	4,6	3,2
D	Skoler bør undervise elever i at respektere folk fra alle etniske grupper	Alle lande	48,0	41,5	8,1	2,3
		Danmark	33,2	46,5	16,4	3,9
		Finland	31,2	49,9	15,8	3,1
		Norge	56,1	35,3	6,4	2,2
		Sverige	54,8	36,9	5,7	2,6
E	Folk fra alle etniske grupper bør opmuntres til at stille op til politiske valg	Alle lande	23,8	48,5	22,4	5,3
		Danmark	18,6	47,9	28,1	5,4
		Finland	17,2	52,7	26,0	4,1
		Norge	34,1	49,5	13,0	3,5
		Sverige	40,0	45,9	10,4	3,7

Procentfordelingerne viser, at der er megen nordisk variation på dette tema. Sammenlignes Danmark med Sverige er det iøjnefaldende, at danske og svenske elever på den ene side er stort set identiske i deres vurdering af etniske gruppers lige muligheder for uddannelse og arbejde, men på den anden side svarer meget forskelligt på de to udsagn om at undervise i respekt for etniske grupper og om at opmuntre etniske grupper til at stille op til valg. De svenske elever er betydeligt mere positive i forhold til de to sidstnævnte aktiviteter. Det er stort set den samme forskel, der gør sig gældende, hvis man sammenligner Danmark med Norge. Danske og norske elever har næsten ens opfattelser af etniske gruppers muligheder for arbejde og uddannelse, men forskellige opfattelser af udsagnene om at undervise i at respektere andre og at opmuntre alle etniske grupper til valgdeltagelse.

Procentfordelingerne giver et klart billede af, at de nordiske forskelle afhænger af udsagnenes indhold. Elevernes svar peger i retning af, at eleverne forholder sig forskelligt til to underdimensioner i udsagnene. Den ene dimension handler om de principielle muligheder og chancer for etniske grupper (og orienterer sig i retning af de etniske gruppers principielle lighed i forhold til disse rettigheder), mens den anden dimension handler om et opdragende element (at man i skolen skal undervises i (lære) at respektere andre, at man skal opdrage eller opmuntre alle til demokratisk deltagelse). Vedrørende de principielle forhold er danske elever af samme opfattelse som de norske og svenske. Vedrørende det opdragende element er de danske elever mindre enige end de norske og svenske. De finske elever ligner generelt de danske, men kendetegnes ved på alle udsagnene at have den mindste andel af *meget enige* (da de finske elever har den største andel af *enige*, udligner forskellen sig noget, hvis man kun skelner imellem enige og uenige).

Det er interessant, at der er disse forskelle i de nordiske elevers svarmønstre, men det er vanskeligt at forklare dem. Hvis man tager udgangspunkt i, at de nordiske elever stort set har den samme meget positive indstilling til etniske gruppers generelle chancer og rettigheder (på udsagn A, B og C), kan man overveje, om forskellene på udsagn D og E skyldes noget andet end holdningen til etniske grupper. På udsagn D er det eksempelvis muligt på den ene side at være positiv i forhold til et respektere etniske grupper, men på den anden side negativ i forhold til, at det er skolens opgave at opdrage til det. Hvis man erklærer sig uenig, kan det skyldes det sidste. På tilsvarende måde kan man på udsagn D godt være positiv i forhold til, at alle etniske grupper skal kunne deltage i demokratiets valghandlinger, men samtidig være modstander af, at borgerne skal opmuntres til det på grund af deres etniske baggrund. Hvis man erklærer sig uenig, kan det skyldes det sidste. Det er med andre ord muligt, at forskellene beror på nogle forskellige opfattelser af, hvor lidt eller meget skolen og samfundet skal opdrage på henholdsvis sine elever og borgere.

I den internationale rapport sammenlignes de 38 ICCS lande på en samlet skala for alle disse fem udsagn (Bruun 2010a og Appendiks A). På den internationale skala opnår Finland 48 point, Danmark 49 point, Norge 52 point og Sverige 52 point, hvor det internationale gennemsnit er 50 point. Danmark og Norge har på skalaen en kønsforskel på 3 point, hvor Sverige og Finland har en kønsforskel på 5 point. I denne forbindelse kan det fremhæves, at de svenske elever har den absolut højeste skalascore i hele Europa. I Norden er det med andre ord de svenske elevers høje placering på den internationale skala, der er det mest markante resultat. I forlængelse af den tidligere diskussion om de forskellige typer af udsagn, kan det bemærkes, at Danmark ville have opnået næsten samme værdi som Norge og Sverige, hvis skalaen alene havde inkluderet de principielle udsagn om etniske gruppers adgang til arbejde, uddannelse og almene rettigheder. I den samlede europæiske sammenhæng er de danske resultater gennemsnitlige

Det kan diskuteres, hvordan en dansk placering på 1 point under det internationale gennemsnit skal vurderes. På procentniveau er gennemsnitligt 84 % af de danske elever positive i forhold til etniske gruppers rettigheder, hvis man tager gennemsnittet for alle udsagnene. Når de danske elever trods dette høje procenttal ligger en smule under gennemsnittet på skalaen, hænger det sammen med generelt meget høje procenttal andre steder på alle udsagnene, hvor de danske elever som vist forholder sig mere differentieret til de forskellige udsagn.

3. Immigranternes rettigheder

Dette afsnit ser på elevernes holdninger til immigranternes rettigheder og muligheder. Det kan bemærkes, at ICCS med betegnelsen "immigranter" forsøger at undgå betegnelser, der på forskellige sprog og i forskellige sammenhænge kan have negative associationer (typisk i form af sproglige varianter af "indvandrere" eller "fremmede" eller lignende). I denne konkrete sammenhæng forsøges det med andre ord at lade immigrant stå som en neutral betegnelse. Det understreges også i en kort tekst i spørgeskemaet, at en immigrant kan være en hvilken som helst person, der flytter fra et land til et andet. Som sådan er der dog næppe tvivl om, at kategorien immigrant i en dansk sammenhæng ofte vil blive identificeret som lig med "indvandrer". I en dansk sammenhæng er det også rimeligt at antage, at elevernes opfattelser af henholdsvis etniske grupper (foregående afsnit) og immigranter (dette afsnit) vil være forholdsvis ens, da de to kategorier kan opfattes som mere eller mindre identiske. Etniske grupper vil formodentlig ofte blive opfattet som grupper af immigranter. Og omvendt vil immigranter formodentlig ofte blive betragtet som tilhørende en etnisk gruppe.

Under alle omstændigheder handler dette afsnit principielt om immigranter som enkeltpersoner, hvor det i det foregående afsnit handlede om etniske grupper (kulturer). Eleverne bliver forelagt i alt fem udsagn, som de skal forholde sig til ved at erklære sig *meget enige*, *enige*, *ueenige* eller *meget ueenige*. De fire af disse udsagn vedrører immigranternes muligheder og rettigheder (til eget sprog, til at stemme til valg, til egen livsstil, til almene rettigheder og til arbejde), mens det femte vedrører immigranternes børns muligheder (for at få en uddannelse).

Tre af udsagnene vedrører immigranternes rettigheder i forhold til deres nye land, mens to udsagn vedrører immigranternes ret til at bevare deres egen kultur. I det følgende beskrives de danske resultater derfor i to afsnit.

Elevernes holdninger til immigranter 1 (nye rettigheder i immigrantens nye land)

Hvis man ser på de udsagn, hvor eleverne i størst grad og omfang erklærer sig enige, skiller tre udsagn sig ud. Det er de tre, der omhandler immigranternes rettigheder i deres nye land (udsagn A, B og C i tabel 6.7). Den højeste tilslutning ses på et udsagn om immigranternes børns muligheder for uddannelse, hvor 45,4 % er *meget enige* og 48,6 % *enige*. Den næsthøjeste grad af enighed ses på et udsagn om, at immigranter skal have alle de samme rettigheder som alle andre, hvor 38,8 % er *meget enige* og 49,1 % er *enige*. På et udsagn om immigranternes stemmeret efter en årrækkes ophold er 32,8 % *meget enige* og 51,4 % *enige*. I forhold til disse udsagn er der i alt omkring 90 %, der er *meget enige* eller *enige*. Svarfordelingen på udsagnet om immigranternes børns mulighed for uddannelse svarer til fordelingen på det tilsvarende udsagn om etniske gruppers adgang til uddannelse i det foregående afsnit om etniske grupper. Det kan bemærkes, at tilslutningen til udsagnet om "alle de samme rettigheder" til immigranter er en smule lavere end på et lignende udsagn for etniske grupper. Der er dog også den forskel, at udsagnet i forbindelse med etniske grupper er defineret som etniske gruppers "samme rettigheder og pligter", hvor dette udsagn kun vedrører immigranternes rettigheder. Der er således lidt flere *meget enige*, når rettigheder og pligter formuleres som to sider af samme sag.

Tabel 6.7
Immigranter, 1

		<i>Meget enig</i>	<i>Enig</i>	<i>Uenig</i>	<i>Meget uenig</i>	
A	Immigranternes børn bør have de samme muligheder for uddannelse som andre børn i landet har		45,4	48,6	4,6	1,3
		Piger	51,6	46,1	2,0	0,4
		Drenge	38,5	51,4	7,6	2,5
		B	Immigranter bør have alle de samme rettigheder som alle andre i landet har		38,8	49,1
		Piger		42,2	50,6	6,6
		Drenge	35,0	47,3	13,1	4,6
C	Immigranter, som bor i et land i mange år, bør have mulighed for at stemme til valg		32,8	51,4	12,6	3,3
		Piger	34,8	52,1	11,3	1,8
		Drenge	30,5	50,6	14,0	4,9

Pigers og drenges opfattelser

Der er generelt en meget stor overvægt af positive svar for begge køn. Pigerne er dog endnu mere positive end drenge, hvilket især viser sig på andelen af *meget enig*, hvor pigerne ligger højest på alle tre udsagn. Desuden har pigerne mindst andel af *meget uenig* på alle udsagnene. Især på udsagnet om alle de samme rettigheder til immigranter er drenge mere forbeholdne end piger. Kønsforskellen er med andre ord tydelig, selv om hovedtendensen er, at langt hovedparten af både piger og drenge erklærer sig *meget enige* eller *enige*. Drengene har den højeste procentandel *enig* på alle tre udsagn. Hvis man tager summen af *meget enig + enig*, er der således ikke den store forskel på pigers og drenges opfattelser.

Elevernes holdninger til immigranter 2 (at bevare egen kultur i det nye land)

Andelen af positive svar er betydeligt lavere på de to udsagn om immigranternes mulighed for henholdsvis fortsat at tale eget sprog og for at bevare egen kultur (se tabel 6.8).

Vedrørende disse to udsagn kan man bemærke, at der er tale om andre typer af muligheder og rettigheder end i de tre tidligere omtalte udsagn. Der er nemlig tale om, at disse udsagn vedrører muligheden for at bevare sin egen (etniske) kultur snarere end om retten til at

indtræde i sit nye lands (politiske) kultur. Der er således dels en forskel i forhold til, om udsagnene vedrører egen kultur eller ny kultur, dels i forhold til, om der er tale om muligheder knyttet til etnicitet (sprog, livsstil) eller rettigheder af politisk art (stemmeret, rettigheder). Generelt ser eleverne tydeligvis positivt på begge typer af udsagn. Det er imidlertid samtidig tydeligt, at eleverne er noget mindre positive i forhold til immigranternes ret til at bevare egen kultur (sprog henholdsvis skikke og livsstil).

Især på det første af disse udsagn (D) ser man en anden svarfordeling end på de foregående udsagn, idet 11,9 % er *meget enige*, mens 48,2 % er *enige* i, at immigranter bør have mulighed for at fortsætte med at tale deres eget sprog. Andelen af positive svar overstiger fortsat andelen af negative. Med ret få *meget enige* og med et mindretal på over 40 % *uenige* eller *meget uenige*, er det dog tydeligvis et andet svarmønster end på de tidligere udsagn. På det andet udsagn, om immigranternes ret til at bevare livsstil og skikke, er der 21,3 % *meget enige*, mens 56,8 % er *enige*. Der er således et klart flertal for denne mulighed, men også et mindretal på 21,9 %, der er mere eller mindre uenige.

Samlet kan det konstateres, at eleverne i høj grad mener, at immigranter skal have samme politiske muligheder og mulighed for uddannelse som alle andre borgere. For så vidt angår retten til at bevare egne skikke og eget talte sprog, er tilslutningen noget lavere. Det hænger formodentlig sammen med, at det er mere komplicerede udsagn at forholde sig til. Selv om kulturel mangfoldighed ofte ses som et gode i sig selv, er der megen offentlig debat om temaer og problematikker af denne art. Ikke mindst på skoleområdet er der ofte diskussioner om (nogle) immigranternes kønsroller, religiøse praksisser og dansk som andetsprog. Og mere generelt udtrykt om assimilation versus integration af immigranter. Den lidt lavere tilslutning på disse udsagn afspejler formodentlig den opfattelse (omstændighed), at det ikke nødvendigvis i enhver konkret situation er hensigtsmæssigt for immigranter at bevare eget talte sprog eller egne skikke i deres nye land. Disse udsagn har således en lidt anden og mere flertydig karakter end udsagnene om politiske muligheder eller rettigheder, hvor retten eller muligheden er af principiel karakter.

Tabel 6.8
Immigranter, 2

			<i>Meget enig</i>	<i>Enig</i>	<i>Uenig</i>	<i>Meget uenig</i>
D	Immigranter bør have mulighed for at fortsætte med at tale deres eget sprog		11,9	48,2	30,2	9,7
		Piger	11,5	53,8	28,5	6,2
		Drenge	12,3	42,0	32,1	13,6
E	Immigranter bør have mulighed for at fortsætte med deres egne skikke og livsstil		21,3	56,8	16,9	5,0
		Piger	21,3	60,8	15,2	2,6
		Drenge	21,3	52,2	18,8	7,6

Pigers og drenges opfattelser

På de to udsagn om immigranternes sprog og livsstil er andelen af *meget enig* næsten ens for piger og drenge. Drengene har større andele af *uenige* og *meget uenige*, så drengene er samlet set lidt mere skeptiske end pigerne. På baggrund af de tidligere resultater for de to køns opfattelser af immigranter, kunne man forvente, at pigerne i større omfang end drenge ville være *meget enige* i forhold til disse mere sociale og kulturelle aspekter af immigranternes muligheder. På disse udsagn er pigerne imidlertid ikke mere tilbøjelige end drenge til at svare *meget enig*. Den overordnede fortolkning af disse svarmønstre er, at elever af begge køn skelner ganske meget (og ganske ens) imellem de politiske og de kulturelle aspekter af temaet. De to køn har samme overordnede prioritering af, hvad de er enige og uenige i. Forskellene i de to køns besvarelser optræder med andre ord inden for en generel lighed i de to køns svarmønstre.

Nordisk og internationalt perspektiv

På de tre udsagn om immigranternes principielle rettigheder (tabel 6.9, udsagn A, B og C) er de danske resultater meget lig de internationale. Omkring 90 % af eleverne i Danmark er enige i, at immigranter skal have de samme rettigheder og uddannelsesmæssige muligheder som andre borgere. Dette svarer til det internationale gennemsnitlige niveau. Danmark ligger lidt over det internationale gennemsnit på et udsagn og lidt under på to udsagn, hvis man ser på andelen af *meget enige*. I Norden har Sverige på alle tre udsagn den største andel af *meget enige*. I alle tre tilfælde har Norge den næststørste andel. Der er en tendens til, at de nordiske lande grupperer sig: Danmark og Finland har meget ens svarfordelinger og Norge og Sverige har meget ens svarfordelinger.

På de to udsagn om immigranternes mulighed for at bevare eget sprog og egne skikke (tabel 6.9, udsagn D og E), ligger Danmark og Finland under de internationale gennemsnit på andelen af *meget enig*. Norge og især Sverige har klart højere andele *meget enige* end Danmark og Finland. Af de nordiske lande ligger kun Sverige højere end det internationale gennemsnit. Også på de to udsagn er der således tydelige forskelle på de nordiske lande. Samtidig er det dog sådan, at eleverne i alle de nordiske lande er enige om den overordnede prioritering. I alle fire lande lægger eleverne for eksempel mest vægt på, at immigranternes børn kan få en uddannelse. Og i alle fire lande lægger eleverne mindst vægt på, at immigranter kan fortsætte med at tale eget sprog. På den baggrund kan man sige, at eleverne i alle fire lande har et svarmønster, hvor de skelner imellem de to dimensioner (de principielle rettigheder versus kulturelle muligheder), men at de to dimensioner træder tydeligere frem i Danmark og Finland end i Norge og Sverige.

Af de nordiske lande har Danmark interessant nok den *mindste* andel af *meget uenige* på næsten alle udsagn (eneste undtagelse er udsagnet om at bevare eget sprog). Selv om Danmark ikke i noget tilfælde har den største andel af *meget enige*, er det alligevel i Danmark, at man ser den klart mindste andel af *meget uenige*. Der er tale om lave procentandele i alle fire lande, men generelt er det i Norge og Sverige, at der er størst andele *meget uenige*. Det er i de to lande, hvor der er størst andele af elever med meget positive holdninger, at der også er de største andele af *meget uenige* elever. I Sverige ser man den største spredning af eleverne. I Danmark er eleverne mest tilbøjelige til at benytte svarmuligheden *enig*.

Tabel 6.9

Immigranternes rettigheder (Norden og internationalt)

Immigranter, 1			Meget enig	Enig	Uenig	Meget uenig
A	Immigranternes børn bør have de samme muligheder for uddannelse som andre børn i landet har	Alle lande	48,9	42,7	6,1	2,3
		Danmark	45,4	48,6	4,6	1,3
		Finland	43,4	47,2	6,3	3,0
		Norge	53,9	38,8	4,4	2,9
		Sverige	55,6	35,4	5,5	3,5
B	Immigranter bør have alle de samme rettigheder som alle andre i landet har	Alle lande	41,9	44,0	10,6	3,4
		Danmark	38,8	49,1	9,7	2,5
		Finland	39,1	47,4	10,4	3,1
		Norge	47,7	38,3	9,8	4,2
		Sverige	52,9	36,8	6,3	4,0
C	Immigranter, som bor i et land i mange år, bør have mulighed for at stemme til valg	Alle lande	31,7	47,1	16,7	4,5
		Danmark	32,8	51,4	12,6	3,3
		Finland	27,4	50,4	17,5	4,7
		Norge	38,0	43,1	14,0	4,9
		Sverige	41,9	41,8	11,9	4,5
Immigranter, 2						
D	Immigranter bør have mulighed for at fortsætte med at tale deres eget sprog	Alle lande	28,2	47,8	18,1	5,9
		Danmark	11,9	48,2	30,2	9,7
		Finland	14,6	52,1	26,4	6,9
		Norge	22,9	49,2	19,5	8,4
		Sverige	29,8	45,0	17,0	8,2
E	Immigranter bør have mulighed for at fortsætte med deres egne skikke og livsstil	Alle lande	30,0	48,9	15,8	5,3
		Danmark	21,3	56,8	16,9	5,0
		Finland	19,5	51,7	22,4	6,4
		Norge	29,7	45,7	16,7	7,9
		Sverige	31,9	44,9	15,8	7,4

Det er på udsagnet om immigranternes mulighed for at tale eget sprog, at Danmark tydeligst ligger under det internationale gennemsnit. De højeste andele af *meget enig* ses i Den Dominikanske Republik, Mexico, Guatemala og Paraguay, hvor mere end 50 % af eleverne er *meget enige*. De laveste andele ses i Danmark, Holland og Belgien, hvor 11-12 % af eleverne er *meget enige* (atten europæiske lande ligger under det internationale gennemsnit). Det er markant, at der i forskellige lande og regioner er meget forskellige opfattelser. Det må ses i lyset af, at det i de

respektive lande også er meget forskelligt, hvilke immigranter og hvilke sprogproblematikker, der er tale om.

Både i Danmark og internationalt er det sådan, at de dygtigste elever hælder mere i retning af at svare *enig* end at svare *meget enig* på udsagnet om immigranternes mulighed for at bevare eget sprog. Det kan peges i retning af, at de dygtigste elever er mere opmærksomme på, at der kan være såvel fordele som ulemper for immigranter ved at bevare eget sprog. Det kan også hænge sammen med, at de dygtige elever er mere opmærksomme på den generelle kontekst for udsagnet (immigranternes rettigheder og muligheder). Det er således muligt at betragte det som en potentiel forhindring for immigranternes muligheder, hvis de ikke kan tale dansk i relevante offentlige sammenhænge. Også selv om man i princippet går ind for immigranternes sproglige rettigheder. Under alle omstændigheder svarer de dygtigste elever mere forsigtigt.

Internationalt sammenlignes de 38 ICCS lande på en skala (Bruun 2010a og Appendiks A) for alle de fem udsagn om immigranter, der har været omtalt i det foregående. På denne skala opnår Danmark 48 point, Finland 48 point, Norge 50 point og Sverige 52 point, hvor det internationale gennemsnit er 50 point. Danmark har på skalaen en kønsforskel på 2 point, Norge 3 point, Sverige 4 point og Finland 5 point. I alle lande med pigerne som de mest positive. Det er med andre ord i Danmark, at der er størst lighed imellem de to køns opfattelser af immigranter. Danmarks afvigelse fra de internationale gennemsnit er som sagt størst på de to udsagn om at bevare eget sprog og egen livsstil. Der er på grund af de noget lavere andele af positive svar på de to udsagn, at Danmark og Finland begge placerer sig 2 point under det internationale gennemsnit.

Opsummering

Vedrørende de tre temaer om køn, etniske grupper og immigranter, er det på alle tre temaer sådan, at eleverne i meget høj grad er enige. Summen af *enige* og *meget enige* i Danmark er på flere udsagn fra alle temaer over 90 %.

Vedrørende ligestilling mellem køn er tilslutningen meget høj. På flere udsagn er andelen af *meget enige* over 70 %. Det er den tydeligste holdningsmæssige stillingtagen på noget område i ICCS blandt de danske elever. Ligestilling mellem køn anses i alle lande generelt som et gode. For at opnå den høje danske internationale placering (4 point over gennemsnittet på den internationale skala) kræves disse meget høje procentandele af elever, der i meget høj grad går ind for ligestilling. De danske elevers holdninger har store lighedstræk med de andre nordiske landes resultater på området.

Vedrørende etniske gruppers rettigheder er eleverne også meget positive. Anskuet i procenttal ses, at mindst 90 % af eleverne er enige i, at alle etniske grupper skal have samme chancer for uddannelse og arbejde og generelt have samme rettigheder og pligter som andre borgere. I europæisk sammenhæng er de danske elever gennemsnitlige. Danmark ligger samlet set lidt under det internationale gennemsnit (1 point under gennemsnittet). Danmarks placering skyldes først og fremmest, at de danske elever i højere grad end andre skelner imellem to typer af udsagn. På tre udsagn om etniske gruppers almene rettigheder er Danmark på internationalt niveau. På to udsagn om, hvorvidt skolen skal undervise i at respektere etniske grupper og om etniske grupper skal opmuntres til at stille op til valg, er tilslutningen lavere i Danmark end internationalt.

Vedrørende immigranternes rettigheder og muligheder er eleverne også meget positive. Især er der meget høj tilslutning til udsagn om immigranternes rettigheder til arbejde og uddannelse og til immigranternes generelle rettigheder. Eleverne benytter i større omfang svarkategorien *enig* end *meget enig*. Udsagn om immigranternes ret til at bevare egen kultur (skikke, sprog, livsstil) opnår noget mindre tilslutning (selv om det stadig er klare flertal, der er positive). Den lavere tilslutning på de udsagn er baggrunden for, at Danmark samlet ligger lidt under det internationale gennemsnit på skalaniveau (2 point under gennemsnittet). Det er generelt sådan, at eleverne i alle lande er meget positive. Landenes placeringer på den internationale skala beror derfor primært på elevernes *grad* af enighed. Det vil sige på, hvordan forholdet er mellem andelen af *meget enige* elever og *enige* elever.

Ovenstående resultater kan ses i lyset af de foregående kapitler, hvor nogle af de markante resultater er elevernes fokus på borgerens lovlighed og elevernes udpræget sekulære indstilling. Eleverne lægger relativt stor vægt på den traditionelle repræsentative borger og på samfundets politiske kultur, hvor der er en relativt høj grad af tillid til samfundets politiske institutioner. Denne forholdsvis traditionelle, repræsentative og sekulære profil understreges i dette kapitel, hvor eleverne ikke mindst lægger vægt på etniske gruppers og immigranternes formelle rettigheder og muligheder.

Kapitel 7, Skolen

Kapitel 7, Skolen

Skolen har en central placering i det demokratiske samfund, hvor den spiller en vigtig rolle i den enkelte elevs sociale, politiske og demokratiske dannelse. I skolen udfordres den viden og de holdninger, som eleverne har fra deres familie og lokalsamfund eller får via medier, reklamer og mode. Gennem faglig udvikling og tilegnelse af nye kundskaber lærer eleverne at tage stilling til samfundet på et nuanceret og oplyst grundlag. Dette er en af demokratiets grundpiller. Igennem de sidste 5 til 10 år har tilegnelsen af kundskaber i skolen og fagligheden fået stor opmærksomhed. Der har særligt været fokus på kernefag som dansk og matematik med henblik på at styrke elevernes videre uddannelse.

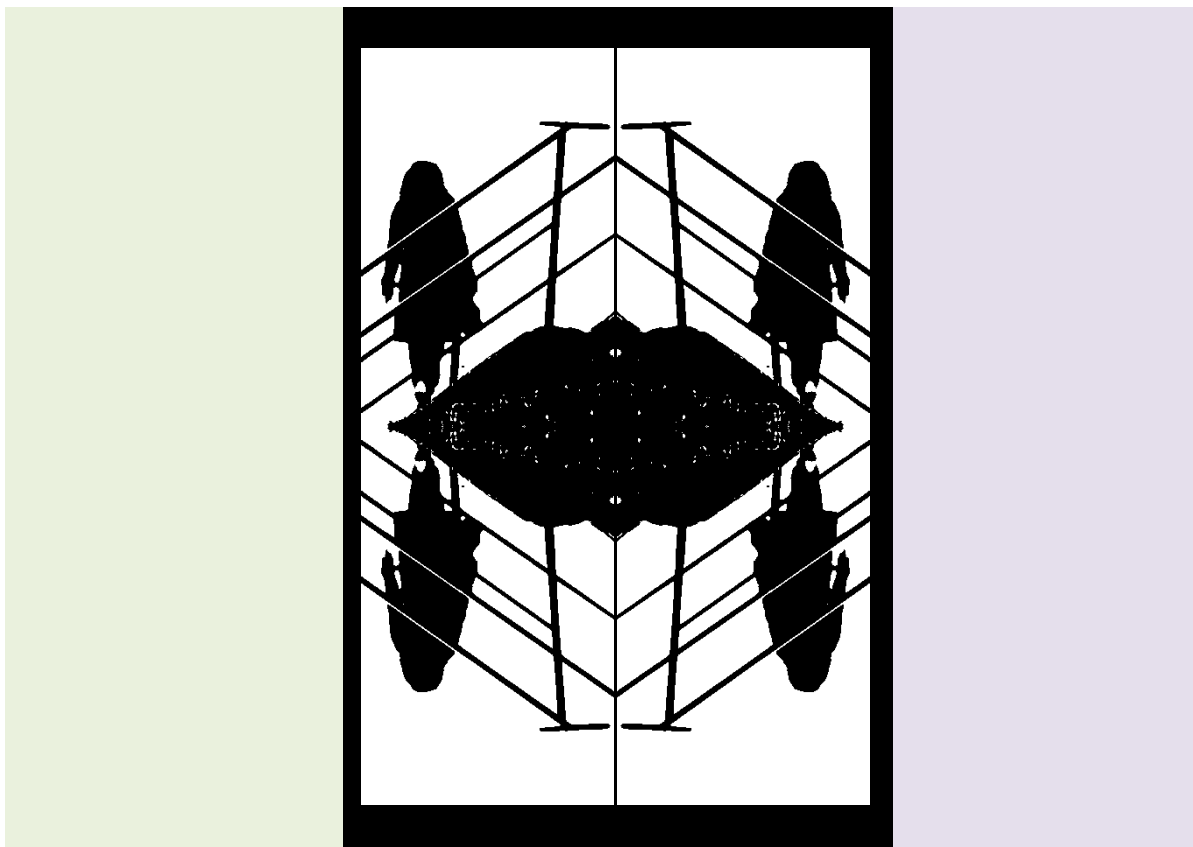
I den danske skole har man ikke et særskilt fag for alle de faglige områder, temaer, aktiviteter og værdier, der undersøges i ICCS (under den engelske samlebetegnelse Civic and Citizenship Education). Det fag, der ifølge skoleledere kommer tættest på, er samfundsfag, som er obligatorisk på 8. og 9. klassetrin. Undersøgelsen viser, at 84 % af skolelederne kan bekræfte, at denne type undervisning organiseres som samfundsfag i skolerne. Det er en ganske høj andel sammenlignet med andre lande. I Danmark er eleverne i 8. klasse (og 9. klasse) således sikret undervisning i samfundets sociale, politiske og demokratiske forhold. 92 % af de danske skoleledere vurderer, at denne type undervisning ikke kun vedrører samfundsfag, men er delt mellem de humanistiske og samfundsvidenskabelige fag. Spørger man lærerne om deres konkrete undervisning, og om deres opfattelse af de vigtigste formål med den demokratiforberegende undervisning, peger langt den største andel på, at formålet er at fremme elevernes kritiske og selvstændige tænkning, dernæst på at udvikle elevernes evner og færdigheder i at løse konflikter og at fremme viden om sociale, politiske og samfundsmæssige institutioner.

Elevernes læring og dannelse i skolen handler ikke kun om faglighed, kundskaber og undervisningen i demokrati. Skolen og skolekulturen udgør i sig selv en vigtig ramme og erfaringskontekst, hvor eleverne gør sig sociale, politiske og demokratiske erfaringer. I skolen bliver eleverne for alvor konfronteret med et socialt fællesskab, hvor de selv spiller en afgørende rolle, og hvor de har indflydelse. I skolen bliver de blandt andet mødt af en række krav og forventninger. Det sker overordnet i kraft af politiske reformer, lovgivning, økonomiske budgetter og den almindelige forvaltning. Det sker mere konkret i form af forventninger til deres individuelle, sociale og faglige kompetencer. I de seneste år har eksempelvis faglighed, kanoner, test, evalueringer og særligt det konkurrenceprægede perspektiv på skolen ("verdens bedste folkeskole") haft stor indflydelse på den erfaringskontekst og kultur, som skolen udgør for eleverne. En anden vigtig baggrund for skolen vedrører lokalsamfundet, hvor undersøgelsen viser, at skolerne og eleverne kun sjældent deltager i lokalsamfundets politiske eller sociale aktiviteter. Når de danske elever deltager i lokalsamfundet, begrænser det sig hovedsageligt til sport og kulturelle arrangementer (teater, musik, film). I mange andre lande er der et langt større og bredere engagement fra skolerne, blandt andet i aktiviteter for miljøet, menneskerettigheder, underprivilegerede mennesker, forskellige kampagner og inter- og multikulturelle aktiviteter.

Skolen og klassen fungerer som et særligt rum for elevernes udvikling af selvstændige og fælles holdninger til og meninger om fællesskabet. En af skolens vigtigste opgaver er derfor at skabe en demokratisk ramme for elevernes politiske dannelse. I folkeskolens formålsparagraf stk. 3 hedder det blandt andet: "Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati." Ligeledes fremhæver FN's konvention om barnets rettigheder, artikel 12 og 29, denne del af skolen virke. Dette er uden tvivl en af skolens mest komplekse opgaver. Opgaven afhænger i høj grad elevernes oplevelser af skolens og klassens demokratiske åbenhed. Derfor er det særligt vigtigt at være opmærksom på elevernes oplevelser af skolen og klassen – hvilket tit overses – når man diskuterer skolens sociale, politiske og demokratiske virke. To centrale temaer i denne forbindelse er dels, hvordan eleverne oplever klasserummet, dels, hvordan de oplever deres medbestemmelse i skolen. Kapitlet falder derfor i to afsnit, der omhandler elevernes opfattelser af henholdsvis:

- 1) Klasserumsklima
- 2) Medbestemmelse

Tilsammen giver disse to forskellige aspekter et indblik i den spændvidde, der udgør skolens kompleksitet og klassen som demokratisk erfaringskontekst.

1. Klasserumsklima

Klassen udgør en vigtig del af skolens sociale, politiske og demokratiske ramme. Som nævnt er det ikke kun undervisningens indhold eller faglige tilrettelæggelse, der er af betydning for den demokratiforberegende undervisning, men også klassens klima. Klasserummets formelle såvel som uformelle klima er i høj grad medvirkende. I ICCS defineres klasserummets klima ud fra forholdet mellem den enkelte elev, klassekammeraterne og læreren. Undersøgelsens resultater beskriver for det første, i hvilken grad lærerne er i stand til at stimulere eleverne til selvstændigt at give udtryk for deres egne meninger og til at skabe et åbent debatklime i klassen. En afgørende forudsætning er, at eleverne selv sætter tidens politiske begivenheder til diskussion. For det andet beskriver resultaterne elevernes vilje til og mulighed for at give udtryk for deres selvstændige holdninger og meninger, også når de fleste andre i klassen mener noget andet. Det tredje og sidste moment, som undersøgelsen ligger vægt på, er elevernes opfattelser af lærernes evne til at belyse en given sag fra forskellige vinkler. Resultaterne kan ikke sige noget om, hvor meget klasserummet rent faktisk påvirker eleverne, men resultaterne giver et billede af elevernes generelle oplevelse af klassen som et mere eller mindre åbent og stimulerende demokratisk miljø.

I dette tema indgår seks spørgsmål, som belyser, hvor ofte eleverne oplever et åbent klima i klassen med hensyn til politiske og sociale spørgsmål:

Tabel 7.1
Klasserumsklima

		Ofte	Somme tider	Sjældent	Aldrig
A	Lærere opmuntrer elever til selv at tage stilling	54,7	32,7	9,6	2,9
		Piger	56,6	33,5	7,9
	Drenge	52,6	31,8	11,6	4,0
B	Lærere opmuntrer elever til at sige deres mening	67,7	24,8	5,5	2,0
		Piger	71,6	23,2	4,4
	Drenge	63,4	26,5	6,8	3,3
C	Elever sætter tidens politiske begivenheder til diskussion i klassen	17,5	42,3	31,9	8,3
		Piger	17,7	43,9	32,2
	Drenge	17,3	40,5	31,6	10,6
D	Elever siger deres mening i klassen. Også når de fleste i klassen har en anden mening	49,1	38,1	11,0	1,9
		Piger	52,0	38,1	9,0
	Drenge	46,0	37,8	13,1	3,0
E	Lærere opmuntrer elever til at diskutere sager med andre, der har forskellige meninger	27,0	44,1	22,6	6,3
		Piger	27,8	47,0	20,5
	Drenge	26,0	40,8	25,0	8,3
F	Lærere fremlægger flere sider af en sag, når de forklarer om den i klassen	30,1	41,3	21,6	7,0
		Piger	30,7	42,5	21,9
	Drenge	29,4	39,9	21,3	9,4

Elevernes oplevelse af det demokratiske klima i klassen

På baggrund af resultaterne i tabel 7.1 kan det konstateres, at hovedparten af eleverne oplever, at klimaet i de danske klasser er – endog – meget åbent, rummeligt og debatstimulerende. Elevernes generelle opfattelse af klasserummet er meget positiv. Særligt lærernes vilje og evner til at opmuntre eleverne til A) selv at tage stilling og B) at give udtryk for deres meninger, vurderer eleverne meget højt. Alt tyder på, at lærerne i Danmark er særdeles gode til at skabe en åben og fri debatkultur i klassen.

Disse resultater kan ikke alene føres tilbage til lærerne. Resultaterne i dette tema peger på, at også eleverne, hver især og som gruppe, spiller en positiv rolle i forbindelse med klassens klima. Mange af de spørgsmål, som vedrører lærernes opgaver i og med klasserummet, afhænger i høj grad af elevernes engagement. Det er hovedsageligt samspillet mellem de enkelte elever, klassekammeraterne og lærerne, som er baggrunden for de meget positive opfattelser. I spørgsmål D spørges specifikt til elevernes opfattelser af hinanden med hensyn til, hvor ofte de siger deres mening, også når det går imod resten af klassen. Her viser procentfordelingen meget tydeligt, at eleverne også i den situation oplever klasserummet som meget åbent. Andelen af elever, som oplever, at klassekammeraterne hverken begrænser dem eller rummet, er på samme høje niveau som på de andre spørgsmål.

Den laveste positive tilslutning ses på spørgsmål C, der belyser, hvor ofte eleverne selv sætter tidens politiske begivenheder til diskussion. Her vurderer 59,8 % af eleverne, at det gør de *somme tider* eller *ofte*. Det er i sig selv en ret høj andel, men det er et resultat, som ligger væsentligt lavere end de andre resultater. Den lavere tilslutning kan blandt andet forklares ved, at spørgsmålet har en lidt anden fokusering end de andre spørgsmål. Spørgsmålet forudsætter i nogen grad, at eleverne har en stor og selvstændig interesse for politik. Som næste kapitel om elevernes *Selvopfattelse* viser, så har de danske og nordiske elever imidlertid en meget lille interesse for politik. På baggrund af de samlede svar ser samspillet mellem den enkelte, kammeraterne og læreren dog ud til at fungere særdeles godt, ifølge eleverne.

Pigers og drenges opfattelser

Der er en mindre, men entydig, kønsforskel i elevernes opfattelser af klasseklimaet, idet pigerne gennemgående har en lidt mere positiv oplevelse end drengene. Pigerne er især mere positive på spørgsmål B) om lærerne opmuntrer eleverne til at sige deres mening, og på spørgsmål D) om eleverne siger deres mening på trods af kammeraternes alternative meninger. Selv om forskellene ikke er store, peger de i retning af, at klasserummets klima har en karakter, der tiltaler piger lidt mere end drenge.

Nordisk og internationalt perspektiv

Ikke alene er de danske elevers opfattelse positiv i sig selv, men også i den internationale sammenligning har de danske elever en meget positiv oplevelse af åbenhed i klasserummet. På næsten alle spørgsmålene placerer de danske elever sig klart over de internationale gennemsnit og blandt de lande, der har størst andele af meget positive elever. Den eneste undtagelse er spørgsmål F) om lærerne fremlægger flere sider af en sag. På dette spørgsmål er de danske elevers tilslutning lige under det internationale gennemsnit.

Resultaterne fra disse spørgsmål om klasserummets åbenhed er også omsat til en international skala (se Bruun 2010a og appendiks A). På den skala ligger de danske elever øverst af alle lande. Med skalascoren 55 ligger Danmark ikke blot 5 skalapoint over det internationale gennemsnit, men også 3 skalapoint over Norge, 4 point over Sverige og hele 6 point over Finland. Af de nordiske lande er det kun Finland, der ligger under det internationale gennemsnit. I Europa er der således en nordisk og nordeuropæisk dominans. Kun Italien, England og Irland er på niveau med Danmark og Norge. Den absolut laveste score ses i Sydkorea. I alle lande opfatter pigerne klimaet i klassen som mere åbent end drengene. I Danmark er kønsforskellen mindre end det internationale gennemsnit.

I de senere år er Finland blevet et af de mest populære lande at sammenligne sig med på skole- og uddannelsesområdet, fordi Finland opnår bemærkelsesværdigt gode resultater i en række internationale undersøgelser. Dette samme gør sig gældende for testresultaterne i ICCS, hvor de finske elever (sammen med de danske elever) opnår de bedste testresultater (se kapitel 2). Det er i sig selv interessant, at de danske og finske elever i ICCS har samme niveau med hensyn til viden om sociale, politiske og demokratiske forhold. I ICCS følges testresultaterne imidlertid op med en række temaer som dette om klasserummet, der belyser de forskellige baggrunde og sammenhænge, som elevernes testresultater bliver til ud fra. Det gør det muligt at uddybe og nuancere sammenligningerne.

Undersøger man Finland og Danmark i forhold til klasserumsklimaet, viser undersøgelsen, at der er stor forskel på landene. I Danmark oplever eleverne et særdeles åbent klasserum, hvor der ofte diskuteres og inviteres til diskussion. Dette oplever de finske elever i langt mindre grad. I Sverige og Norge ser man som i Danmark, at gode testresultater er kombineret med et åbent klima i klassen. I denne sammenhæng bør Sydkorea også nævnes. De sydkoreanske elever opnår nemlig, efter Danmark og Finland, det tredjebedste testresultat, men de oplever samtidig det absolut mest lukkede klasserum (af alle lande). Disse resultater peger i retning af, at der er flere pædagogiske veje til samme niveau for kundskaber og færdigheder. Når man sammenligner de tre lande, der har de højeste testresultater i ICCS (Danmark, Finland og Sydkorea), er det tydeligvis Danmark, der i højest grad kombinerer elevernes demokratiske viden med et demokratisk klasserum. Med andre ord kan man sige, at undervisningens demokratiske form og indhold stemmer bedst overens i Danmark.

Tabel 7.2

Klasserumsklima (Norden og internationalt)

			Ofte	Somme tider	Sjældent	Aldrig
A	Lærere opmuntrer elever til selv at tage stilling	Alle lande	41,7	34,1	16,3	8,0
		Danmark	54,7	32,7	9,6	2,9
		Finland	35,6	47,5	14,5	2,4
		Norge	41,4	40,4	13,5	4,6
		Sverige	46,1	37,7	12,0	4,2
B	Lærere opmuntrer elever til at sige deres mening	Alle lande	51,3	30,2	12,9	5,6
		Danmark	67,7	24,8	5,5	2,0
		Finland	42,2	40,4	14,6	2,9
		Norge	41,3	39,8	14,7	4,3
		Sverige	53,0	33,2	10,2	3,6
C	Elever sætter tidens politiske begivenheder til diskussion i klassen	Alle lande	11,2	28,9	37,1	22,9
		Danmark	17,5	42,3	31,9	8,3
		Finland	9,1	28,3	47,2	15,4
		Norge	14,6	39,4	35,3	10,8
		Sverige	12,9	36,4	38,0	12,7
D	Elever siger deres mening i klassen. Også når de fleste i klassen har en anden mening	Alle lande	30,9	39,1	22,5	7,5
		Danmark	49,1	38,1	11,0	1,9
		Finland	31,4	45,8	20,3	2,5
		Norge	43,2	37,4	15,0	4,5
		Sverige	29,3	47,2	18,8	4,7
E	Lærere opmuntrer elever til at diskutere sager med andre, der har forskellige meninger	Alle lande	19,6	35,4	28,2	16,8
		Danmark	27,0	44,1	22,6	6,3
		Finland	9,6	36,9	41,5	12,0
		Norge	19,8	41,6	28,6	10,1
		Sverige	18,8	40,3	30,1	10,8
F	Lærere fremlægger flere sider af en sag, når de forklarer om den i klassen	Alle lande	31,6	37,5	21,2	9,8
		Danmark	30,1	41,3	21,6	7,0
		Finland	15,5	48,0	30,1	6,4
		Norge	34,2	43,6	16,9	5,3
		Sverige	14,2	47,3	29,4	9,1

2. Medbestemmelse

En anden vigtig del af skolens og klassens demokratiske erfaringskontekst angår elevernes medbestemmelse. Folkeskolen har således et afgørende ansvar for, at eleverne får en fornemmelse af fællesskabet og mulighederne for at få indflydelse på det. Hvor det forrige afsnit så på skolens og klasserummets debatkultur, fokuserer dette afsnit på elevernes erfaringer med medinddragelse, det vil sige elevernes oplevelser af skolen som en ramme for reel indflydelse. I de danske skoler oplever eleverne, at de har gode muligheder for at give udtryk for holdninger og meninger. Eleverne oplever desuden, at de i høj grad bliver stimuleret til det af lærerne. Spørgsmålet i dette afsnit er, om eleverne også bliver medinddraget? Og i hvilken grad oplever de, at deres meninger bliver taget i betragtning? De to temaer, *Klasserumsklima* og *Medbestemmelse*, er ikke umiddelbart sammenlignelige, da spørgsmålene fokuserer på forskellige emner. Det forrige tema vedrørte klassens som den demokratiske kontekst for den politiske og sociale diskussion. I dette tema drejer det sig om elevernes konkrete indflydelse på deres skole og den undervisning, som de modtager. Elevernes faktiske og oplevede indflydelse vil afhænge af de faglige og pædagogiske prioriteringer, som skoleledelsen og den enkelte lærer foretager. På en skole, og i undervisningen, vil der nødvendigvis være beslutninger, som eleverne ikke kan have indflydelse på, og som kan gå imod den enkelte elev eller elevgruppers umiddelbare interesser. Det må således forventes, at eleverne i mindre grad vil opleve, at deres holdninger og meninger bliver taget i betragtning, hvis man sammenligner med resultaterne om klasserummets åbenhed.

På dette tema indgår seks spørgsmål, som undersøger, hvor meget eleverne oplever, at deres meninger bliver taget i betragtning på skolen, når der tages beslutninger om undervisningens tilrettelæggelse, undervisningsmaterialer, skemaplanlægning og klassens og skolens regler i det hele taget:

Tabel 7.3
Elevernes medbestemmelse

		<i>I høj grad</i>	<i>I nogen grad</i>	<i>Kun lidt</i>	<i>Slet ikke</i>	
A	Hvordan undervisningen skal foregå		6,2	37,0	42,9	13,9
		Piger	5,0	38,2	44,5	12,4
		Drenge	7,6	35,7	41,1	15,6
B	Hvad undervisningens indhold skal være		5,0	26,7	45,8	22,6
		Piger	4,5	27,2	47,0	21,3
		Drenge	5,4	26,1	44,4	24,0
C	Hvilke bøger og andre materialer, der skal bruges		4,2	11,9	33,6	50,3
		Piger	3,6	11,1	34,2	51,2
		Drenge	4,7	12,8	33,1	49,5
D	Klassens skema		3,6	6,5	14,3	75,6
		Piger	3,1	5,1	12,5	79,2
		Drenge	3,9	8,1	16,4	71,6
E	Klassens regler		30,6	41,1	19,4	8,9
		Piger	30,7	43,5	18,8	7,0
		Drenge	30,5	38,4	20,2	11,0
F	Skolens regler		5,8	15,1	33,0	46,0
		Piger	4,8	15,4	33,6	46,3
		Drenge	6,9	14,9	32,4	45,7

Elevernes oplevelse af deres medbestemmelse på skolen

De danske elever oplever kun i beskeden grad, at deres meninger tages i betragtning på skolen, når der tages beslutninger. Resultatet er lige så markant som resultatet for det forrige tema om klasserummet, – blot med modsat fortegn. Der er med andre ord en bemærkelsesværdig forskel imellem de to resultater. Eleverne oplever i høj grad et åbent klima i klassen, men de vurderer omvendt, at de *kun lidt* eller *slet ikke* har medbestemmelse på D) klassens skema (89,9 %), C) det undervisningsmateriale, som benyttes i undervisningen (83,9 %), F) skolens regler (79,0 %), B) undervisningens indhold (68,4 %) og A) undervisningens tilrettelæggelse (56,8 %). En andel på 75,6 % af eleverne svarer, at de *slet ikke* har indflydelse på klassens skema, og 50,3 %, at de *slet ikke* har medbestemmelse i forhold til undervisningsmaterialerne. Den danske skole er kendetegnet ved, at eleverne kun i ringe grad oplever indflydelse og medbestemmelse, når der tages beslutninger på skolen.

Det eneste spørgsmål, hvor eleverne oplever en reel medbestemmelse, er på spørgsmål E) om klassens regler. Her mener 71,7 % af eleverne, at de *i høj grad* eller *i nogen grad* har indflydelse. Det stemmer fint overens med resultaterne fra det forrige tema om klassens klima, hvor eleverne også svarede meget positivt. Eleverne oplever, at de bliver hørt i forhold til, og taget med på råd omkring, de regler, som udgør klassens nære sociale ramme: Klassens klima, debatkultur og omgangsformer. Ser man bort fra dette spørgsmål, peger resultaterne på, at stort set alt andet på skolen og i undervisningen (form, indhold, materialer, regler) er lærerstyret eller fastlagt på anden vis. Resultaterne kan ikke sige noget om, på hvilken måde lærerne, og til dels også skoleledelsen, fastsætter og bestemmer skolens og undervisningens rammer. Dog tyder meget på, at de sidste års politiske retorik med hensyn til, at den danske skole og undervisningen er lagt an på elevernes 'følelser' og 'meninger' – undertiden karakteriseret som "rundkredspædagogik" i den offentlige debat – ikke kan genfindes i elevernes opfattelser af skolen. Tværtimod er skolen og undervisningen meget stramt styret ifølge eleverne. Lærerne er tilbøjelige til at give eleverne ret i disse vurderinger, idet danske lærere heller ikke betragter skolen som særlig lydhor i forhold til elevernes medbestemmelse, når man sammenligner med andre landes lærere (Bruun 2010a side 138-139).

At eleverne oplever en beskeden grad af medindflydelse, skal også ses i forhold til, at eleverne mener, at det vil have en positiv effekt på skolen som helhed, hvis de bliver inddraget i beslutningsprocesserne (for eksempel via elevrådsarbejde). ICCS har også undersøgt elevernes opfattelse af værdien af elevindflydelse på skolen. Resultaterne peger meget entydigt på, at eleverne i 8. klasse sætter værdien af elevindflydelse meget højt, idet 84,3 % af eleverne er *meget enige* eller *enige* i, at det kan gøre skolen bedre, hvis eleverne er med til at styre skolen. Derudover viser resultaterne, at eleverne er bevidste om, og har stor lyst til, at samarbejde i forbindelse med at skabe forandringer på skolen. For eksempel mener 97,3 % af eleverne, at der kan ske mange gode forandringer på skolen, når elever samarbejder.

Pigers og drenges opfattelser

Der er stort set ingen forskel mellem kønnene i dette tema. Der er nogle små variationer på graden af pigers og drenges oplevelser af, hvor meget de tages med i beslutninger på skolen, men det er ikke noget, der markerer en egentlig forskel. Altovervejende oplever begge køn en meget beskeden medinddragelse. På spørgsmål E) klassens regler, er der en lille tendens til, at

drengene i mindre grad end pigerne oplever at have medindflydelse. På dette spørgsmål genfindes lidt af den kønsforskel, som også ses vedrørende klasserummets åbenhed.

Nordisk og internationalt perspektiv

Sammenligner man de danske resultater med andre lande, bliver det endnu tydeligere, hvor lidt de danske elever oplever at have medindflydelse på skolen. På næsten alle disse spørgsmål benytter de danske elever i mindst omfang (af alle lande) den mest positive kategori: *I høj grad*. Den eneste undtagelse er på spørgsmål E om klassens regler, hvor de danske elever internationalt ligger lidt over gennemsnittet.

I den nordiske sammenhæng er det interessant at bemærke, at der er en stor spredning mellem landene. I Norden har eleverne meget forskellige oplevelser af, hvor meget de bliver inddraget i beslutningerne på skolen. Fordelingerne mellem landene er tilmed relativt entydige. Det vil sige, at landene placerer sig på samme måde i forhold til hinanden på de enkelte spørgsmål. De norske elever oplever således den største grad af medindflydelse på samtlige spørgsmål, derefter kommer Sverige, Finland og til sidst Danmark. Den eneste undtagelse er igen spørgsmål E om klassens regler. Som det fremgår af tabel 7.4, afviger de danske elever her positivt. Det vil sige, at de vedrørende klassens regler oplever mere medindflydelse end både de svenske og finske elever.

Også på dette område opgøres de internationale resultater på en skala for alle disse spørgsmål om medindflydelse (Bruun 2010a og appendiks A). I den internationale sammenligning er det en række asiatiske (med undtagelse af Sydkorea) og latinamerikanske lande, som får de højeste gennemsnit. Danmark ligger næsten nederst på skalaen, idet kun Irland og Sydkorea placerer sig endnu lavere. Det er kun i kraft af elevernes positive opfattelse på spørgsmål E, at Danmark ikke får den absolut laveste placering af alle lande. Hvor Danmark i forrige tema om klasserummet samlet lå 5 skalapoint over det internationale gennemsnit, så ligger de danske elever nu 5 skalapoint under gennemsnittet. I Norden svarer det til 7 point under Norge, 4 point under Sverige og 1 point under Finland.

De europæiske lande fordeler sig nogenlunde jævnt fra lidt over det internationale gennemsnit og nedefter. Gennemsnittet for de europæiske lande er lavere end det samlede internationale gennemsnit. Den regionale fordeling af landene peger på, at der kan være nogle kulturelle forskelle af betydning for, hvordan eleverne forstår og forholder sig til spørgsmålene. Man kan ikke umiddelbart sammenligne de europæiske elever og de ikke-europæiske elever. I denne sammenhæng er konklusionen dog, at selv om man kun sammenligner Danmark med de europæiske lande, eller kun med de nordiske lande, så er Danmarks placering meget lav.

Tabel 7.4

Elevernes medbestemmelse (Norden og internationalt)

			<i>I høj grad</i>	<i>I nogen grad</i>	<i>Kun lidt</i>	<i>Slet ikke</i>
A	Hvordan undervisningen skal foregå	Alle lande	19,2	36,5	28,4	15,9
		Danmark	6,2	37,0	42,9	13,9
		Finland	9,6	35,5	39,9	14,9
		Norge	17,4	52,1	23,9	6,7
		Sverige	10,0	43,6	38,6	7,8
B	Hvad undervisningens indhold skal være	Alle lande	20,4	32,6	26,2	20,8
		Danmark	5,0	26,7	45,8	22,6
		Finland	8,1	25,1	37,5	29,4
		Norge	15,7	37,8	30,8	15,7
		Sverige	10,0	41,0	38,1	10,9
C	Hvilke bøger og andre materialer, der skal bruges	Alle lande	18,9	31,2	27,1	22,9
		Danmark	4,2	11,9	33,6	50,3
		Finland	7,1	25,0	35,7	32,2
		Norge	16,7	35,1	30,4	17,8
		Sverige	9,4	30,0	40,2	20,4
D	Klassens skema	Alle lande	20,9	24,4	20,5	34,1
		Danmark	3,6	6,5	14,3	75,6
		Finland	8,2	17,8	23,9	50,1
		Norge	21,2	32,7	26,5	19,7
		Sverige	15,4	29,6	32,1	23,0
E	Klassens regler	Alle lande	28,2	33,3	22,7	15,8
		Danmark	30,6	41,1	19,4	8,9
		Finland	14,2	35,2	31,1	19,5
		Norge	34,9	39,8	18,9	6,3
		Sverige	15,6	39,1	32,2	13,2
F	Skolens regler	Alle lande	26,8	24,3	20,9	28,0
		Danmark	5,8	15,1	33,0	46,0
		Finland	10,1	22,1	29,1	38,7
		Norge	25,3	35,2	25,0	14,5
		Sverige	15,7	35,5	32,9	16,0

Opsummering

Umiddelbart kunne man forvente en sammenhæng mellem elevernes oplevelse af klassens åbenhed for debat og elevernes oplevelse af medindflydelse. Hvis man sammenligner landenes resultater på disse to områder, viser det sig imidlertid, at mange forskellige variationer af skolen som ramme og erfaringskontekst gør sig gældende internationalt. Der er en gruppe lande, hvor eleverne på begge områder har en positiv oplevelse, det vil sige såvel stor åbenhed i klassen som stor medindflydelse. Det er hovedsageligt nogle latinamerikanske lande, Indonesien og Thailand. I Europa er det kun Italien og Norge, som klarer sig godt på begge temaer. Som modsætning hertil er der en gruppe af lande, hvor skolen som demokratisk erfaringskontekst er præget af et relativt lukket klima i klassen kombineret med lav medbestemmelse. Gruppen indeholder først og fremmest Sydkorea, men omfatter også europæiske lande som Finland, Liechtenstein, Tjekkiet, Schweiz, Belgien Spanien og Østrig. Gruppen af lande, som oplever stor åbenhed i klassen kombineret med lille medindflydelse, er imidlertid også almindelig i Europa. Udover Danmark tæller gruppen Irland, England, Polen og Grækenland. I Cypren og Sverige ses samme tendens, men mindre tydeligt. Den modsatte kombination med lukket klasserum og stor medindflydelse er kun tydelig i Den Dominikanske Republik, men ses i nogen grad i Rusland og Malta.

Landenes varierende resultater på de to temaer illustrerer, at der blandt undersøgelsens 38 lande gør sig mange forskellige skolekulturer gældende. Selv blandt de nordiske lande finder man store variationer i, hvordan eleverne oplever henholdsvis klassen og skolen som demokratiske rum. Fokuserer man på de tre lande, som får de højeste testresultater (Danmark, Finland og Sydkorea), så opnår landene deres testresultater på baggrund af skole- og klassekulturer, der opleves meget forskelligt af eleverne. I Danmark er der et lærerstyret, men åbent, klasserum og gode testresultater. I Finland opnås tilsvarende testresultater, men eleverne har en oplevelse af åbenhed, der er under det internationale gennemsnit og en relativt lav medindflydelse, der dog er større end i Danmark. I Sydkorea oplever eleverne en meget lav medinddragelse og en meget lav åbenhed i klassen. De sydkoreanske elevers oplevelse af åbenhed i klassen er så ekstremt lille, at man ligefrem fornemmer en vis protest over forholdene i klassen ved deres svar. Den mest iøjefaldende gruppe er den gruppe af lande, som de danske elever tilhører, hvor en stor åbenhed i klassen kombineres med en lille opfattelse af medindflydelse. At det forholder sig sådan, skyldes formodentlig, at opfattelsen af åbenhed i klasserummet er en konsekvens af en bestemt og velimplementeret (lærerstyret) pædagogik. I Danmark, England og Irland kan man på mange måder konstatere, at denne pædagogik lykkes, da eleverne netop oplever et klasserum, hvor de opmuntres til at tage stilling og frit kan sige deres meninger. Dette er et vigtigt udgangspunkt for skolens demokratiske virke. Omvendt tyder særligt de danske resultater på, at den lærerstyrede åbenhed har sine demokratiske begrænsninger.

Det interessante og markante ved de danske resultater er kombinationen: På den ene side er der en god sammenhæng mellem undervisningens demokratiske indhold og form i klasserummet, på den anden side oplever eleverne, at de kun har begrænset medindflydelse på skolen.

Kapitel 8, Selvopfattelse

Kapitel 8, Selvopfattelse

I de foregående kapitler har rapporten redegjort for, hvorledes og på hvilket grundlag eleverne forholder sig til verden som en politisk og demokratisk virkelighed. Resultaterne viser, at eleverne har en god og relevant faglig viden og støtter op omkring demokratiske værdier. Resultaterne viser også, at elevernes politiske deltagelse er noget underprioriteret i Danmark sammenlignet med mange andre lande.

Dette kapitel belyser elevernes selvopfattelse og politiske selvtillid. I et demokratisk samfund står sammenhængen mellem borgerens selvopfattelse og politiske ageren som noget helt centralt. Troen på, at ens viden, holdninger og erfaringer har værdi i forhold til en selv og samfundet, kan nemlig spille en afgørende rolle for borgerens konkrete engagement i samfundslivet. Det afgørende spørgsmål i dette kapitel er, hvorvidt eleverne mener, at de er i stand til at omsætte deres viden, holdninger og erfaringer i en politisk og demokratisk virkelighed. Det vil sige, i hvilken grad den enkelte elev har tillid til sin egen politiske dømmekraft og mener at kunne forstå politiske problematikker og mener at kunne agere politisk på baggrund af sin viden, holdninger og erfaringer.

I kapitlet skelnes der mellem to typer af selvtillid, der betegnes som henholdsvis "indre" politisk selvtillid og "ydre" politisk selvtillid. Den indre politiske selvtillid angår elevernes vurdering af egne evner til at forstå politik og til at mene noget om politik. Den ydre politiske selvtillid handler om elevernes tillid til sig selv som borgere, der er i stand til at formidle politiske synspunkter og til at deltage i politiske processer.

Elevernes selvtillid i forhold til politik ses i det følgende i lyset af elevernes generelle interesse for politik. Som udgangspunkt kan man ikke forvente en høj grad af selvtillid hos eleverne i forhold til en sag, hvis denne sag ikke har elevernes interesse. Det er med andre ord også relevant at se på elevernes grundlæggende politiske interesse, da den kan få betydning for forståelsen og analysen af elevernes politiske selvtillid. Derfor indledes kapitlet med et afsnit om elevernes politiske interesse. Alt andet lige må det forventes, at elever med begrænset interesse for politik også vil have en forholdsvis lav selvtillid.

Beskrivelsen af elevernes politiske selvopfattelse falder derfor i følgende tre afsnit:

- 1) Interesse for politik
- 2) Indre politisk selvtillid
- 3) Ydre politisk selvtillid

Til sidst i kapitlet beskrives og diskuteres i to temaafsnit nogle forskellige sammenhænge mellem elevernes selvtillid, testresultater og politiske interesse.

1. Interesse for politik

I dette tema undersøges elevernes interesse for "politik" først og fremmest i begrebets brede og abstrakte betydning. Begrebet "politik" eller "politisk" indgår således i fire ud af de fem spørgsmål, som eleverne svarer på. Resultaterne giver et indtryk af, at politik som emne og felt rent faktisk indgår i elevernes aktive forståelse af verden.

Denne undersøgelse af eleverne i 8. klasses interesse for politik kan primært sige noget om, i hvilken grad de er opmærksomme på politik som alment og abstrakt felt. Resultaterne siger ikke nødvendigvis så meget om, hvorvidt politik også spiller en konkret og aktuel rolle for dem. Begge momenter (det abstrakte og det konkrete) vil altid være til stede, når der stilles spørgsmål i politiske emner. En given elev kan således være opmærksom på det abstrakte politiske felt, tilmed have en god forståelse for politikens betydning i det demokratiske samfund, og alligevel vurdere, at politik ikke har en særlig stor interesse for hans eller hendes konkrete og aktuelle liv. Omvendt kan en elev godt have en lav interesse for politik i undersøgelsen, men alligevel have interesse for andre konkrete politiske og sociale emner end de områder, der undersøges i ICCS.

Et eksempel på det sidstnævnte er, at ICCS blandt andet viser, at de danske elever ikke i særlig høj grad interesserer sig for politik. Alligevel er de danske elever kritiske over for, at de kun i ringe grad oplever medbestemmelse i skolen. De mener endda, at deres indflydelse kunne gøre en positiv forskel på skolen. Med andre ord stiger interessen for en sag, når den umiddelbare relevans er til stede. Interessen for politik som et bredt defineret og abstrakt emne fortæller meget lidt om elevernes politiske bevidsthed og forståelse for politikens funktion i samfundet. Den fortæller først og fremmest noget om de værdier, eleverne tillægger begrebet politik. Man skal derfor være opmærksom på, at det ikke muligt at forudsige de unge generationers kommende konkrete politiske engagement på baggrund af en undersøgelse af 8. klasses interesse for politik.

Der indgår fem spørgsmål i dette tema, hvoraf de fire belyser eleverne interesse i lokal politik, national politik og international politik, mens et vedrører interessen for sociale spørgsmål:

Tabel 8.1
Interesse for politik

			<i>Meget interesseret</i>	<i>Ret interesseret</i>	<i>Ikke særlig interesseret</i>	<i>Slet ikke interesseret</i>
A	Politiske sager og problemer i dit lokalsamfund		6,0	32,1	48,6	13,3
		Piger	5,4	34,2	50,1	10,3
		Drenge	6,5	29,7	47,2	16,6
B	Politiske spørgsmål i Danmark		7,1	26,8	49,7	16,4
		Piger	6,4	27,1	52,5	14,0
		Drenge	7,7	26,6	46,6	19,0
C	Sociale spørgsmål i Danmark		7,4	34,3	45,2	13,1
		Piger	8,0	38,1	43,8	10,0
		Drenge	6,6	30,1	46,9	16,5
D	Politik i andre lande		4,8	21,1	51,5	22,6
		Piger	4,2	21,5	53,8	20,5
		Drenge	5,4	20,6	49,0	25,1
E	International politik		6,7	25,5	48,1	19,8
		Piger	5,7	24,5	52,0	17,8
		Drenge	7,7	26,6	43,7	21,9

Elevernes interesse for politik

Interessen for politik blandt de danske 8. klasser må siges at være begrænset. Hvis man tager gennemsnittet af de fire spørgsmål, som direkte handler om lokal, national og international politik (A, B, D, E), så er 49,5 % af eleverne *ikke særlig interesseret* og 18 % *slet ikke interesseret*. Det er kun 6,2 % af eleverne, som siger, at de *meget interesseret* i politik, mens 26,4 % er *ret interesseret*.

Elevspørgsmål C, om sociale spørgsmål i Danmark, er formuleret på samme brede og abstrakte måde, som de øvrige spørgsmål om politik. Her finder man en tilsvarende fordeling, selv om der på det spørgsmål er en anelse mere positiv indstilling blandt eleverne. Det er dog, som i de andre spørgsmål, stadig over halvdelen af eleverne, der enten er *ikke særlig interesseret* eller *slet ikke interesseret*.

Kigger man specifikt på forholdene mellem A) lokalpolitik, B) nationalpolitik, D) politik i andre lande og E) international politik, finder man grundlæggende samme tendens. De danske elever er generelt kun i et lille omfang interesseret i politik. Dog er der en lidt større andel af eleverne, som slet ikke interesser sig for international politik og lidt flere igen, som slet ikke interesser sig for politik i andre lande. Eleverne skelner altså i nogen grad mellem nationale og internationale

politiske forhold, men det er på sin vis bemærkelsesværdigt, at der ikke er større forskel på procentfordelingerne.

Der findes to spørgsmål mere, som ikke er med i den internationale rapport, og som derfor ikke indgår i den internationale sammenligning. Det ene spørgsmål handler om elevernes interesse for europæisk politik. Her finder man nogenlunde den samme fordeling, som på de andre internationale spørgsmål (D og E), hvilket vil sige, at eleverne også har en meget lille interesse for europæisk politik. De danske elever bliver også spurgt til deres interesse for miljøproblemer. Her viser resultaterne den modsatte tendens, idet 20 % af eleverne er *meget interesseret* og 44,4 % *ret interesseret*. Elevernes interesse for miljøproblemer bekræfter med andre ord, at eleverne rent faktisk engagerer sig i konkrete sociale og samfundsmæssige emner, der har politisk karakter, men som ikke falder under deres almindelige forståelse af såvel lokal, national som international politik (den politiske proces).

Pigers og drenges interesse

På dette tema er der en lille tendens til, at drengene er mere håndfaste i deres udmeldinger end pigerne. Således har drengene lidt større andele, der svarer *meget interesseret* eller *slet ikke interesseret*. I et lidt bredere perspektiv udligner kønnenes små forskelle dog hinanden. Altovervejende har de danske piger og drenge samme lave interesse for politik. Der er dog to interessante forskelle, som ganske vist er meget små, men som ikke desto mindre markerer et anderledes fokus mellem kønnene. Jo mere spørgsmålene orienterer sig mod de internationale politiske forhold, desto mere interesserede bliver drengene i forhold til pigerne. Generelt falder elevernes interesse for politik, jo mere det handler om internationale forhold, men interessen falder altså mest blandt pigerne. Derudover er det relativt tydeligt, at når det er sociale spørgsmål, der kommer i centrum, så er pigerne mere interesserede end drengene.

Nordisk og internationalt perspektiv

Også internationalt er elevernes interesse for politik begrænset, men den er dog betydeligt større end i Danmark og Norden. I de lande, hvor eleverne er mest interesserede, er andelen af *meget interesserede* elever på flere af spørgsmålene mange gange større end i de nordiske lande. Også i andre lande er eleverne generelt mere interesserede i national politik end i international politik. Globalt er forskellen på elevernes interesse i henholdsvis national og international politik imidlertid betydeligt større end i Danmark. De danske elevers interesse for international politik er således næsten den samme som gennemsnittet for alle lande.

Hvis man ser bort fra et par enkelte lande som Italien og Østrig, så er interessen for politik blandt de europæiske elever behersket. Det viser sig konkret på procentfordelingerne ved, at over halvdelen af de europæiske elever i forskellige grader ikke er interesserede. I lighed med de danske elever falder interessen i takt med, at de politiske emner vedrører internationale forhold. Også blandt de andre europæiske elever er interessen størst, når det handler om sociale spørgsmål.

Ser man specifikt på de nordiske resultater, må man konstatere, at eleverne fra Norden samlet set skiller sig ud ved både i europæisk sammenhæng og global sammenhæng at udvise en endog meget lav interesse for politik. Dette er et særkende for de nordiske lande. De danske elever er

de mest interesserede i Norden. På næsten alle spørgsmålene har de danske elever i Norden den største andel (sum) af *meget interesseret* + *ret interesseret*.

Tabel 8.2
Interesse for politik (Norden og internationalt)

			<i>Meget interesseret</i>	<i>Ret interesseret</i>	<i>Ikke særlig interesseret</i>	<i>Slet ikke interesseret</i>
A	Politiske sager og problemer i dit lokalsamfund	Alle lande	12,5	30,1	42,0	15,4
		Danmark	6,0	32,1	48,6	13,3
		Finland	2,2	18,8	56,0	23,0
		Norge	5,6	23,3	49,9	21,2
		Sverige	5,3	24,2	43,7	26,8
B	Politiske spørgsmål i Danmark (i eget land)	Alle lande	15,4	36,8	35,3	12,5
		Danmark	7,1	26,8	49,7	16,4
		Finland	3,3	25,4	51,9	19,3
		Norge	6,1	28,6	45,9	19,5
		Sverige	7,1	28,3	39,9	24,7
C	Sociale spørgsmål i Danmark (i eget land)	Alle lande	17,3	41,8	30,8	10,2
		Danmark	7,4	34,3	45,2	13,1
		Finland	4,1	32,6	48,0	15,3
		Norge	6,7	33,4	42,3	17,7
		Sverige	7,5	32,8	38,2	21,5
D	Politik i andre lande	Alle lande	7,2	21,2	47,8	23,8
		Danmark	4,8	21,1	51,5	22,6
		Finland	3,3	15,8	54,6	26,3
		Norge	5,7	21,1	49,2	24,1
		Sverige	5,4	16,9	45,3	32,3
E	International politik	Alle lande	10,3	26,3	43,3	20,1
		Danmark	6,7	25,5	48,1	19,8
		Finland	3,8	20,0	53,0	23,2
		Norge	6,5	22,5	48,3	22,7
		Sverige	5,1	17,8	45,7	31,4

Det er vanskeligt at forklare den lave interesse i de nordiske lande. Det kan dog betyde noget, at politik i Norden spiller en relativt lille rolle for elevernes hverdagsliv. I Norden forbindes politik som oftest med offentlig forvaltning, økonomi, jura og lovgivning, der ligger fjernt fra en 14-årigs daglige gøremål. Omvendt har eleverne alligevel en vis interesse, når problemstillingerne ikke formidles som almen politik, men mere konkret. Det er således nærliggende at argumentere for, at de nordiske elever har en naturlig distance til de problemfelter inden for politik, som ikke relaterer sig til – og måske heller ikke bør relatere sig til – denne aldersgruppe. Disse argumenter og betragtninger bliver dog udfordret af, at eleverne fra umiddelbart sammenlignelige lande som eksempel Østrig, New Zealand og England er betydeligt mere interesserede i politik.

Til brug for internationale sammenligninger af elevernes interesse er der konstrueret en skala for elevernes interesse (se Bruun 2010a og appendiks A). Det er på dette tema, som på mange andre temaer i undersøgelsen, lande som Den Dominikanske Republik, Thailand, Indonesien, Guatemala, Paraguay, Colombia, Mexico og Chile, der trækker gennemsnittet for alle lande op. Danmark placerer sig 2 point under det internationale gennemsnit. Til nordisk sammenligning ligger Norge 3 point under, Finland 4 point under og Sverige 5 point under det internationale gennemsnit. De danske elever ligger således højt i nordisk sammenhæng. Det danske resultat er tæt på det europæiske gennemsnit. Kigger man nærmere på de lande, som ligger under Danmark, er det, udover de nordiske lande, lande som for eksempel Tjekkiet, Slovakiet, Belgien og Slovenien. Eleverne fra disse lande ligger generelt lavt i undersøgelsen, når det handler om elevernes interesse og engagement i samfundet og demokratiet. Eleverne fra de forskellige verdensdele har med andre ord forskellig interesse i politik. Som omtalt betyder det noget for de nordiske landes internationale placeringer, at især interessen for national politik er relativt lav.

2. Politisk indre selvtillid

I et demokratisk samfund er det en forudsætning for politisk engagement og deltagelse, at den demokratiske borger er i stand til at gøre sin viden, holdninger og erfaringer gældende. Et vigtigt udgangspunkt for dette er, at borgeren udvikler en selvsikkerhed og tro på egne evner til at forstå politiske problemstillinger og at mene noget politisk. I undersøgelsen beskrives denne 'selvfølelse' som elevernes politiske indre selvtillid. Den politiske indre selvtillid er som nævnt i kapitlets indledning nært knyttet til eleverne politiske ydre selvtillid, det vil sige til den tillid, den enkelte elev har til sig selv i forbindelse med at omsætte sine forståelser og meninger til ydre politisk handling. Elevernes politiske ydre selvtillid behandles i næste afsnit.

Politisk indre selvtillid vedrører altså elevernes indre selvsikkerhed med hensyn til forståelse af politiske problemstillinger. Det er graden af elevernes politisk indre selvtillid, som her undersøges, og endvidere i hvilket omfang disse selvopfattelser inkluderer, at eleverne føler, at de har noget at bidrage med til politiske diskussioner. En afgørende del af den politisk indre selvtillid handler herudover om, hvorvidt eleverne selv vurderer, at deres politiske holdninger har en værdi i sig selv og udgør en værdi for andre i sociale relationer.

Til temaet om politisk indre selvtillid er der knyttet seks spørgsmål, der belyser graden af enighed eller uenighed blandt eleverne med hensyn til den enkeltes opfattelse af sig selv:

Tabel 8.3
Politisk indre selvtillid

		<i>Meget enig</i>	<i>Enig</i>	<i>Uenig</i>	<i>Meget uenig</i>	
A	Jeg ved mere om politik end de fleste på min alder		5,4	17,6	52,8	24,2
		Piger	4,0	13,2	56,2	26,6
B	Når politiske sager eller problemer bliver diskuteret, så har jeg som regel noget at sige	Drenge	7,0	22,4	49,1	21,5
			11,3	37,7	37,0	14,0
C	Jeg har let ved at forstå de fleste politiske sager og problemer	Piger	11,4	36,3	38,8	13,6
		Drenge	11,1	39,3	35,0	14,5
D	Jeg har politiske holdninger, som det er værd at lytte til		9,8	52,0	28,2	9,9
		Piger	7,7	49,7	32,3	10,3
E	Som voksen vil jeg kunne deltage i politik	Drenge	12,2	54,5	23,7	9,5
			8,6	39,8	38,6	13,0
F	Jeg har en god forståelse for de politiske sager og problemer, som Danmark har	Piger	7,8	40,5	39,0	12,7
		Drenge	9,4	39,0	38,2	13,3
F	Jeg har en god forståelse for de politiske sager og problemer, som Danmark har		7,5	35,9	39,1	17,4
		Piger	6,2	36,1	40,6	17,1
F	Jeg har en god forståelse for de politiske sager og problemer, som Danmark har	Drenge	8,9	35,6	37,6	17,9
			8,0	49,1	32,3	10,6
F	Jeg har en god forståelse for de politiske sager og problemer, som Danmark har	Piger	6,0	48,4	35,2	10,4
		Drenge	10,3	49,7	29,2	10,8

Elevernes opfattelse af indre selvtillid

Resultaterne for elevernes politisk indre selvtillid er komplicerede at udlægge og forstå. Dels vedrører resultaterne den enkelte elevs selvopfattelse og selvforhold, hvilket i sig selv udgør en kompliceret problematik, dels tager spørgsmålene udgangspunkt i et felt (det politiske), som ikke umiddelbart eller direkte har den helt store interesse eller relevans for 14-årige unge mennesker. Forrige tema kunne således vise, at de danske elever i 8. klasse kun i et begrænset omfang har interesse for politik. I alle seks elevspørgsmål skal eleverne på forskellige måder forholde sig til politik.

På baggrund af procentfordelingerne må det umiddelbart konstateres, at de danske elever har en lille politisk indre selvtillid. Elevernes tro på deres egne evner til at forstå politik og at mene noget politisk er dog ikke lavere end, at de største procentandele fordeler sig ligeligt på de to mellemkategorier. Gennemsnittet for alle seks elevspørgsmål er 38,7 % for *enig* og 38 % for *uenig*. Tilsammen udgør de to kategorier således 76,7 % af eleverne. Resten af eleverne fordeler sig på *meget enig* (8,4 %) og *meget uenig* (13,1 %), det vil sige med en forskel på cirka 5 procentpoint til fordel for *meget uenig*. Undtagelsen er på elevspørgsmål A) om eleven ved mere om politik end andre jævnaldrende. Her svarer hele 77 % enten *uenig* eller *meget uenig*.

Betragtes resultaterne ud fra de omstændigheder, at de danske elever kun i begrænset omfang interesserer sig for politik, og næppe i særlig grad tilstræber at opnå en høj politisk indre selvtillid, kan man måske sige, at eleverne har en højere grad af politisk indre selvtillid, end man kunne forvente. Ikke desto mindre er den indre selvtillid lav.

De to spørgsmål, hvor de danske eleverne har størst selvtillid er på C) at have let ved at forstå politiske problemer og F) at have god forståelse af de politiske sager og problemer, som Danmark har. På begge spørgsmål er det mere end halvdelen af eleverne, som enten svarer *meget enig* eller *enig*. Der er en lille tendens til, at eleverne er mere tilbøjelige til at have højere selvtillid, hvis det handler om at forstå politiske sager og problemer uafhængigt af andre (C og F). På de to spørgsmål er summen af *meget enig* + *enig* henholdsvis 61,8 % og 57,1 %. Derimod falder selvtilliden lidt, hvis deres viden og meninger om politik involverer andre eller på anden måde står i forhold til andre. De øvrige spørgsmål (A, B, D, E) angår netop elevens politisk indre selvtillid i (direkte eller indirekte) relationer til andre. På disse spørgsmål er det under halvdelen af eleverne, som svarer *meget enig* eller *enig*.

Pigers og drenges indre selvtillid

Der er ingen markante afvigelser mellem drengenes og pigernes politisk indre selvtillid, men alligevel er der en tydelig og helt gennemgående forskel. Drengene har på alle spørgsmål en lidt højere indre selvtillid end pigerne. I gennemsnit ligger drengene cirka 3 procentpoint højere på svarmuligheden *meget enig* og igen cirka 3 procentpoint højere på *enig*. Det betyder, at 50 % af drengene er enige og 50 % er uenige, mens pigerne ligger med 55 % til den uenige side. Når det kommer til troen på egne evner i forhold til at forstå og at mene noget om disse politiske problemstillinger, så har drengene en lidt mere positiv selvopfattelse.

Forskellene mellem kønnene er størst på elevspørgsmål A og C. Drengene adskiller sig således mest fra pigerne på netop de spørgsmål, der klartest vedrører vurderingen af den indre

selvfølelse (jeg ved mere end de fleste, jeg har let ved at forstå). De to køn er mere ens på de spørgsmål, der tenderer i retning af ydre selvtillid, fordi de indirekte inkluderer andre mennesker (det gælder for eksempel B om diskussioner og D om at være værd at lytte til, da begge disse spørgsmål indirekte forudsætter, at der er andre tilstede til at diskutere med eller til at lytte til det sagte).

Nordisk og internationalt perspektiv

I den internationale sammenligning (se tabel 8.4) får man et andet billede af den politisk indre selvtillid blandt de danske elever. Relativt til andre lande er den nemlig ikke helt så lav, som den umiddelbart fremstår, når man kun ser på de danske resultater. De danske procentandele er ganske vist ikke høje i de to mest positive svarkategorier, men gennemgående svarer resultaterne til de internationale gennemsnit. Man må konstatere, at der generelt er en lav indre selvtillid blandt eleverne i alle lande. I den totale variation ligger Danmark tæt på de internationale gennemsnitlige procentfordelinger. Hvis man udelukkende ser på Europa, ligger de danske elever lidt over gennemsnittet, når det gælder andelen af positive svar. Det er først og fremmest på elevspørgsmål B) at eleverne har noget at sige, når der diskuteres politik og C) at eleverne har let ved at forstå politiske problemer, at de danske elever markerer sig i den internationale sammenligning ved at have en positiv selvopfattelse. Der, hvor de danske elever har mindst tiltro til sig selv, er med hensyn til E) at eleverne som voksne vil kunne deltage i politik. Det resultat er dog stadig lidt mere positivt end – eller mindst på niveau med – de andre nordiske lande. Disse resultater stemmer overens med de tidligere resultater, at de danske elever internationalt har relativt god viden og forståelse (høje testresultater, kapitel 2), men ret lave resultater vedrørende deltagelse (kapitel 4).

Også for disse spørgsmål er der beregnet en international skala (Bruun 2010a og appendiks A). På denne skala er det igen de lande, som det umiddelbart er vanskeligt at sammenligne med Danmark og danske forhold, der trækker det internationale gennemsnit op, nemlig Indonesien, Thailand, Den Dominikanske Republik og Guatemala. Danmark placerer sig på det internationale gennemsnit på skalaen og lidt højere end det europæiske gennemsnit. Det er ikke et særligt kendetegn for danske elever, at drengene har højere indre selvtillid end pigerne. Tværtimod ses det fænomen i mange lande, hvor kønsforskellen ofte er større end i Danmark. Dette gælder stort set i alle lande, som deltager i undersøgelsen. Kun i to lande har drenge ikke højere politisk indre selvtillid end piger.

I sig selv er det danske resultat ikke så påfaldende, men det er interessant, at de andre nordiske lande ligger lavere end Danmark. Det mest bemærkelsesværdige nordiske resultat på den internationale skala er Finlands markant lave placering. Blandt de 38 deltagende lande får Finland sammen med Belgien den næstlaveste placering. Kun eleverne fra Tjekkiet har en lidt lavere indre selvtillid end de finske elever. Finland ligger hele 5 skalapoint under Danmark. Det er især de finske piger, som har en usædvanlig lav selvtillid. Tager man de finske pigers særdeles gode testresultater i betragtning – de finske piger opnår testens højeste gennemsnit – forekommer de finske pigers lave indre selvtillid tankevækkende.

Tabel 8.4

Politisk indre selvtillid (Norden og internationalt)

			<i>Meget enig</i>	<i>Enig</i>	<i>Uenig</i>	<i>Meget uenig</i>
A	Jeg ved mere om politik end de fleste på min alder	Alle lande	6,8	20,9	53,2	19,1
		Danmark	5,4	17,6	52,8	24,2
		Finland	3,4	15,2	59,4	22,0
		Norge	4,9	13,1	53,5	28,5
		Sverige	6,4	15,2	51,4	27,0
B	Når politiske sager eller problemer bliver diskuteret, så har jeg som regel noget at sige	Alle lande	8,8	39,3	38,0	13,8
		Danmark	11,3	37,7	37,0	14,0
		Finland	4,3	23,7	51,1	20,9
		Norge	9,9	35,0	38,2	16,8
		Sverige	8,2	33,5	39,7	18,6
C	Jeg har let ved at forstå de fleste politiske sager og problemer	Alle lande	9,1	42,1	37,1	11,8
		Danmark	9,8	52,0	28,2	9,9
		Finland	2,7	26,7	50,2	20,4
		Norge	7,6	37,6	38,3	16,4
		Sverige	8,2	44,9	32,0	14,8
D	Jeg har politiske holdninger, som det er værd at lytte til	Alle lande	10,1	35,9	40,3	13,8
		Danmark	8,6	39,8	38,6	13,0
		Finland	3,2	15,7	56,9	24,1
		Norge	7,8	33,6	40,6	18,0
		Sverige	9,0	30,9	41,4	18,6
E	Som voksen vil jeg kunne deltage i politik	Alle lande	11,5	37,3	35,1	16,1
		Danmark	7,5	35,9	39,1	17,4
		Finland	4,0	35,7	44,4	16,0
		Norge	6,6	29,2	41,5	22,7
		Sverige	6,3	34,5	37,0	22,1
F	Jeg har en god forståelse for de politiske sager og problemer, som Danmark har	Alle lande	11,7	41,5	34,4	12,4
		Danmark	8,0	49,1	32,3	10,6
		Finland	2,9	23,0	54,1	20,0
		Norge	9,1	43,7	32,6	14,6
		Sverige	5,0	28,8	45,6	20,6

3. Politisk ydre selvtillid

Udover den indre selvtillid vedrører elevernes politiske selvopfattelser i ICCS som sagt en politisk ydre selvtillid. Politisk indre og ydre selvtillid belyser to forskellige dimensioner ved elevernes selvopfattelser. Hvor den indre selvtillid angår den enkelte elevs vurdering af sine egen evner til at forstå politik og til at mene noget om politik, så vedrører den politiske ydre selvtillid elevens tro på sig selv i forhold til at kunne gøre sig politisk gældende blandt andre.

De to dimensioner kan være lidt vanskelige at skille helt entydigt ad. Man kan argumentere for, at der er et vist naturligt overlap mellem dem. De internationale resultater viser da også, at det for langt de fleste lande gælder, at eleverne placerer sig ens på de to dimensioner relativt set. Det vil sige, at elever fra lande, som opnår høje resultater på den ene dimension sammenlignet med andre, ligeledes placerer sig højt på den anden dimension. Og omvendt: Er der en relativt lav tilslutning på den ene dimension, vil landet som hovedregel også placere sig relativt lavt på den anden. Et godt eksempel er de danske elever, som på begge dimensioner placerer sig på det internationale gennemsnit. Alligevel er der nogle afgørende forskelle mellem de to dimensioner, hvilket også træder frem, når man undersøger de konkrete procentfordelinger i elevernes svar. Det er blandt andet sådan, at eleverne generelt har markant mere positive selvopfattelser på den ydre selvtillid end på den indre selvtillid.

Det er naturligvis sådan, at hverken den politisk ydre selvtillid eller den politisk indre selvtillid nødvendigvis belyser elevernes reelle viden om politik, holdninger til politik eller reelle politiske handlinger, men derimod viser elevernes subjektive selvopfattelser. Politisk ydre selvtillid vedrører elevernes opfattelse af egne evner til at kommunikere politiske budskaber og at deltage i politiske aktiviteter på forskellige niveauer på skolen og i det offentlige rum.

Resultaterne i dette tema viser, i hvilken grad eleverne tror på og har tillid til, at de selv vil være i stand til at diskutere en politisk konflikt, argumentere for en sag, stille op til elevrådsvalgene, organisere en gruppe for en bestemt sag, skrive læserbreve og holde oplæg. Det er med andre ord graden af elevernes selvtillid med hensyn til at påvirke en politisk proces, som temaet om politisk ydre selvtillid belyser.

Temaet har syv elevspørgsmål, der undersøger i hvilken grad eleverne selv tror, at de er i stand til at diskutere, argumentere, deltage, organisere, formulere, kommunikere egne politiske budskaber blandt andre mennesker på skolen og i det offentlige rum:

Tabel 8.5
Politisk ydre selvtilid

		<i>Meget godt</i>	<i>Temmelig godt</i>	<i>Ikke særlig godt</i>	<i>Slet ikke</i>
A	At diskutere en avisartikel om en konflikt mellem lande	9,2	52,6	33,2	5,0
		Piger Dreng	8,5 9,9	54,7 50,2	32,8 33,7
B	At argumentere for dit syn på en omstridt politisk eller social sag	15,7	45,7	32,8	5,7
		Piger Dreng	16,5 14,9	45,7 45,8	33,2 32,5
C	At stille op til elevrådsvalg	15,8	37,8	34,9	11,5
		Piger Dreng	16,3 15,0	38,9 36,9	34,7 35,1
D	At organisere en gruppe elever for at opnå forandringer på skolen	11,8	40,5	38,7	9,0
		Piger Dreng	12,9 10,5	42,8 38,0	37,5 40,0
E	At følge med i en debat i fjernsynet om en omstridt sag	16,8	50,1	27,0	6,1
		Piger Dreng	17,4 16,0	52,1 47,9	25,9 28,3
F	At skrive din mening om en aktuel sag i et læserbrev til en avis	15,9	41,9	31,5	10,7
		Piger Dreng	18,9 12,5	46,3 37,1	27,5 36,0
G	At holde et oplæg for din klasse om et politisk eller socialt spørgsmål	13,1	37,0	36,3	13,6
		Piger Dreng	13,4 12,8	38,7 35,0	35,7 37,0

Elevernes opfattelse af ydre selvtillid

Resultaterne for politisk ydre selvtillid i tabel 8.5 viser, at hovedparten af de danske elever har en positiv selvopfattelse med hensyn til at handle ud fra egne politiske synspunkter og med hensyn til at kommunikere politiske holdninger til andre. Elevernes politisk ydre selvtillid er dog forholdsvis beskeden. Som helhed af *meget godt* og *temmelig godt* svinger resultatet mellem 50,2 % og 66,9 % af eleverne, og gennemsnittet for alle spørgsmålene er 57,7 %.

Man kan ikke sammenligne resultaterne fra den indre og den ydre selvtillid direkte, da det er to forskellige fænomener, og svarmulighederne er forskellige. Ikke desto mindre kan det give en idé om forskellen mellem de to dimensioner at sammenligne procentfordelingerne. Hvor det er lige under halvdelen af eleverne, der har en positiv opfattelse af deres politisk indre selvtillid, så er det over halvdelen af eleverne, der vurderer, at de har politisk ydre selvtillid.

Selv om svarfordelingerne på de forskellige spørgsmål om ydre selvtillid er forholdsvis ens, er der en bestemt systematik. Desto mere aktiv deltagelse et elevspørgsmål forudsætter i forhold til at handle eller kommunikere politisk, jo lavere bliver elevernes ydre selvtillid. På G) at holde et oplæg, finder man således den laveste tilslutning og største andel *slet ikke* blandt eleverne, herefter kommer D) at organisere en gruppe og C) at stille op til elevråd. Eleverne får gradvist mere selvtillid, når de skal F) skrive deres mening, B) argumentere, A) diskutere og allermest, når de skal E) følge med i en debat. Variationerne i fordelingerne er dog små, og fortolkningen derfor lidt usikker. Generelt stemmer den anførte sammenhæng dog fint overens med andre resultater i undersøgelsen, hvor de danske elever ikke synes at valorisere demokratiets politiske aktiviteter og deltagelsesformer så højt (se kapitel 4). Nærværende tema peger således på, at elevernes lave prioritering af aktiv deltagelse kan hænge sammen med, at eleverne får en lavere tiltro til sig selv, når det forventes af dem, at de skal være aktive og deltagende.

Pigers og drenges ydre selvtillid

Forskellen mellem kønnene er generelt lidt større i forbindelse med elevernes ydre selvtillid end i forhold deres indre selvtillid. På dette tema er det pigerne, som har den største selvtillid. Forskellene er dog stadigvæk små.

Pigerne ligger generelt lidt højere end drengene på de to mest positive svarkategorier, og drengene ligger lidt højere på de to mere negative kategorier. Forskellen er som sagt ikke markant, men alligevel tydelig, da den er gennemgående. Det eneste elevspørgsmål med en klar kønsforskel er F) at skrive sin mening i et læserbrev. Her ligger pigerne markant højere end drengene. I alt 65,2 % af pigerne mener, at de enten *meget godt* eller *temmelig godt* kan skrive et læserbrev, hvorimod kun 49,6 % af drengene vurderer det samme. Især det resultat betyder, at pigerne fremstår som de mest handlekraftige.

Nordisk og internationalt perspektiv

I den internationale sammenligning placerer de danske elever sig på alle spørgsmålene om ydre selvtillid meget tæt på de internationale gennemsnit, når man ser på procentfordelingerne. Hvis man lægger andelen af *meget godt* og *temmelig godt* sammen, så er det danske gennemsnit fuldstændig identisk med det internationale (57,7 %). Der er lidt mindre andele af *meget godt* i Danmark end internationalt, men til gengæld har Danmark typisk lidt mindre andele af de mest

afvisende elever. Generelt ser det ud til, at eleverne fra alle lande har mere ydre selvtillid end indre selvtillid, hvilket som sagt også kendetegner de danske elever. Gennemsnittet af de to mest positive svarmuligheder er cirka 10-11 procentpoint højere på den ydre selvtillid i forhold til den indre selvtillid, både i Danmark og internationalt.

De finske elever har den mindste andel af positiv tilslutning af alle lande på fem ud af temaets syv elevspørgsmål (A, B, C, D og G). Både i nordisk og globalt perspektiv skiller de finske elever sig klart ud. Hvis man ser bort fra Finland, så er variationen mellem de nordiske lande meget lille. Ikke desto mindre viser der sig en række forskelle mellem Danmark, Norge og Sverige, når man ser på de enkelte spørgsmål. Forskellene er ganske vist ikke markante, men de giver et indtryk af, at der er lidt divergerende selvopfattelser i Norden. Man kan ikke argumentere for, at der mere ydre selvtillid i nogle nordiske lande end andre, men noget tyder alligevel på, at eleverne opfatter sig selv og forholdet til andre lidt forskelligt. Danmark ligger for eksempel klart højest af de nordiske lande på B) om at argumentere og E) om at følge en debat på TV. Norge ligger klart højest på C) om at stille op til elevråd. Forskellene er imidlertid for små og divergerende til, at det muligt at konkludere entydigt på forskellene mellem de danske, norske og svenske resultater. Det mest i øjenfaldende nordiske resultat er således, ligesom vedrørende indre selvtillid, de finske elevers meget lave ydre selvtillid.

Der er konstrueret en international skala for elevernes politisk ydre selvtillid (Bruun 2010a og appendiks A). Det er stort set de samme ikke-europæiske lande som ved det forrige tema, der trækker det internationale gennemsnit op (her Den Dominikanske Republik, Sydkorea, Thailand og Guatemala). De danske elever ligger lidt over det europæiske gennemsnit. De danske elever placerer sig i en ret stor midtergruppe af lande med Norge lidt over de danske elever og med Sverige lidt under. Finland placerer sig lavest af de nordiske lande, og Finland har den laveste skalascore af alle lande.

Landenes relative placeringer på ydre selvtillid kan sammenlignes med landenes relative placeringer på skalaen for indre selvtillid. På trods af den væsentlige forskel i elevernes procentfordelinger på de to typer af selvtillid, så beholder landene altovervejende deres relative placering i forhold til hinanden på de to dimensioner. Der er dog nogle få undtagelser. Især Sydkorea laver et markant spring op fra indre til ydre selvtillid, men eleverne fra Slovenien, Norge og Sverige bevæger sig ligeledes op til et relativt højere niveau fra indre til ydre selvtillid. I disse fire lande er stigningen fra elevernes indre til ydre selvtillid således større end i alle andre lande. Der er også nogle lande, som omvendt får en relativt bedre placering på skalaen for politisk indre selvtillid. Det gælder eksempelvis for Indonesien, Rusland, Irland, New Zealand og Malta. For disse lande gælder det dog alligevel, at eleverne på procentniveau har en højere ydre end indre selvtillid.

Tabel 8.6

Politisk ydre selvtilid (Norden og internationalt)

			<i>Meget godt</i>	<i>Temmelig godt</i>	<i>Ikke særlig godt</i>	<i>Slet ikke</i>
A	At diskutere en avisartikel om en konflikt mellem lande	Alle lande	14,7	44,6	33,4	7,3
		Danmark	9,2	52,6	33,2	5,0
		Finland	3,6	30,8	53,1	12,5
		Norge	12,2	44,4	37,0	6,4
		Sverige	12,7	49,2	30,7	7,4
B	At argumentere for dit syn på en omstridt politisk eller social sag	Alle lande	17,1	44,2	31,7	7,0
		Danmark	15,7	45,7	32,8	5,7
		Finland	5,1	33,1	50,8	11,0
		Norge	13,7	43,9	35,9	6,4
		Sverige	9,0	43,1	39,3	8,7
C	At stille op til elevrådsvalg	Alle lande	18,5	37,3	33,1	11,1
		Danmark	15,8	37,8	34,9	11,5
		Finland	6,8	36,0	44,9	12,3
		Norge	25,3	40,9	26,6	7,2
		Sverige	14,2	40,1	34,5	11,2
D	At organisere en gruppe elever for at opnå forandringer på skolen	Alle lande	22,0	42,9	27,0	8,2
		Danmark	11,8	40,5	38,7	9,0
		Finland	7,0	36,5	44,1	12,4
		Norge	16,3	44,0	32,2	7,6
		Sverige	13,8	41,5	33,8	10,9
E	At følge med i en debat i fjernsynet om en omstridt sag	Alle lande	15,0	39,5	35,0	10,5
		Danmark	16,8	50,1	27,0	6,1
		Finland	8,0	41,6	42,1	8,2
		Norge	15,7	42,2	33,2	9,0
		Sverige	13,2	39,7	36,0	11,1
F	At skrive din mening om en aktuel sag i et læserbrev til en avis	Alle lande	18,6	39,1	30,9	11,4
		Danmark	15,9	41,9	31,5	10,7
		Finland	12,6	46,2	32,8	8,4
		Norge	14,3	38,6	36,5	10,6
		Sverige	17,8	45,2	28,0	9,0
G	At holde et oplæg for din klasse om et politisk eller socialt spørgsmål	Alle lande	16,6	34,2	34,1	15,1
		Danmark	13,1	37,0	36,3	13,6
		Finland	5,8	25,7	49,1	19,3
		Norge	14,9	39,4	35,3	10,5
		Sverige	15,6	36,7	33,9	13,8

Tema A: Viden og selvtillid

I dette temaafsnit skal det dreje sig om sammenhængen mellem rapportens første tema (elevernes viden, testresultater, kapitel 2) og rapportens sidste tema (elevernes selvtillid, dette kapitel).

I Danmark får den tredjedel af eleverne, som har den højeste selvtillid, i gennemsnit 87 testpoint mere end den tredjedel, der har lavest selvtillid. I Finland er den tilsvarende forskel på 54 testpoint. Sammenholder man de nordiske elevers testresultater med henholdsvis deres politiske indre selvtillid og politiske ydre selvtillid, er det tydeligt, at Finland er det land i Norden, hvor der er mindst sammenhæng mellem testresultaterne og den politiske selvtillid. De finske elevers selvopfattelse har altså den mindste sammenhæng med elevernes færdigheder og kundskaber, når man sammenligner med de andre nordiske elever.

Tabel 8.7
Selvtillid og testresultat

Land	Indre politisk selvtillid			Ydre politisk selvtillid			Den gennemsnitlige forskel i testresultat mellem grupperne med <i>lav</i> og <i>høj</i> selvtillid
	<i>lav</i>	<i>mellem</i>	<i>høj</i>	<i>lav</i>	<i>mellem</i>	<i>høj</i>	
Danmark	538	577	632	538	581	618	87
Finland	553	564	607	550	584	604	54
Norge	485	521	553	493	522	543	59
Sverige	502	543	579	507	546	568	69
Europa gennemsnit	520	551	593	522	558	583	67
ICCS gennemsnit	487	502	516	493	505	512	24

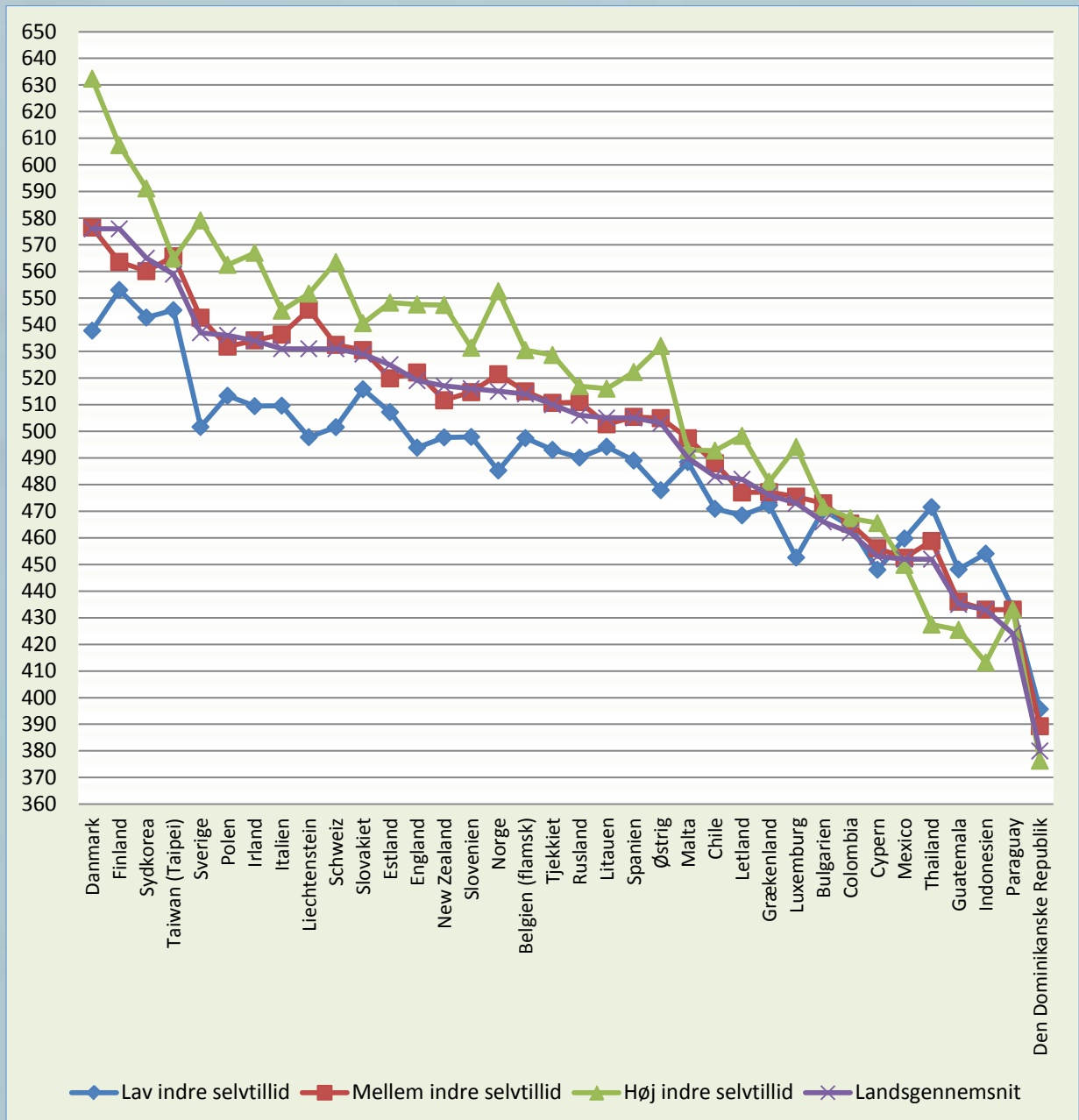
Eleverne er opdelt i tre lige store grupper efter lav, mellem og høj selvtillid for henholdsvis indre og ydre selvtillid. Elevernes ICCS testgennemsnit per gruppe er anført (i skalapoint). Kolonnen til højre viser den gennemsnitlige forskel i ICCS testscore, når man sammenligner grupperne med lav og høj selvtillid.

Danmark er det land af alle, som har den største forskel i testpoint mellem de laveste, mellemste og højeste grupper af selvtillid. Interessant i denne sammenhæng er også, at de danske elever har mere såvel politisk indre som ydre selvtillid end gennemsnittet for de europæiske lande. Samtidig er Danmark det land, hvor gruppen af elever med den højeste politiske selvtillid opnår de bedste testresultater overhovedet. Den gruppe i Danmark har således et klart højere fagligt gennemsnit end den tilsvarende gruppe i Finland. Både for indre og ydre selvtillid.

I langt de fleste lande (men ikke i alle lande) kan der beskrives en sammenhæng af typen "mere selvtillid hænger sammen med mere viden". Især i de europæiske lande er der en meget klar sammenhæng mellem elevernes grad af selvtillid og deres testresultater. Dette vises i tabel 8.8 ved at anføre testgennemsnittene for tre grupper af elever i hvert land efter deres grad af indre selvtillid (henholdsvis lav indre selvtillid, mellem indre selvtillid og høj indre selvtillid). Som det fremgår af tabellen, forholder det sig sådan, at der i nogle få latinamerikanske og asiatiske lande

enten er en meget lille forskel på grupperne eller en "negativ" sammenhæng (jo mere selvtillid, jo dårligere testresultat).

Tabel 8.8
Politisk indre selvtillid og testresultat (alle lande)

Sammenhængen mellem positive selvopfattelser og faglighed er markant i Danmark, hvilket peger i retning af, at det sociale og pædagogiske arbejde med elevernes (politiske) selvtillid er særdeles relevant også for elevernes faglige udvikling.

Tema B: Interesse og selvtillid

Nedenfor i tabel 8.9 vises sammenhængen mellem elevernes interesse for politik og deres indre og ydre selvtillid. I tabellen er eleverne opdelt i tre grupper efter graden af deres interesse i politik. For disse tre grupper vises deres gennemsnitlige resultater på skalaerne for indre og ydre selvtillid samt deres gennemsnitlige testresultater.

Tabel 8.9
Interesse, politisk indre/ydre selvtillid og testresultat

		Indre selvtillid (skalascore)	Ydre selvtillid (skalascore)	Testresultat (skalascore)	Elever	
					%	N
Interesse i politik:	<i>Høj</i>	59	55,5	622	24	1007
	<i>Mellem</i>	49,5	49	573	54	2372
	<i>Lav</i>	40	44	542	22	963
Gennemsnit		50	50	576		

Eleverne er opdelt i tre grupper efter graden af deres interesse i politik. Opdelingen er baseret på skalaen for elevernes politiske interesse (se appendiks A)

Høj interesse: > 55 skalapoint
Mellem interesse: = 45 til 54 skalapoint
Lav interesse: < 45 skalapoint

Der er en klar sammenhæng mellem graden af interesse og selvtillid. Både når det gælder indre og ydre selvtillid. Sammenhængen er tydeligst ved den indre selvtillid, idet der er 9,5 skalapoints forskel på grupperne (både fra *lav* til *mellem* og fra *mellem* til *høj*). Det er meget store forskelle. Når man ser på den ydre selvtillid, er der henholdsvis 5 og 6,5 skalapoints forskel på grupperne af interesse, hvilket også er store forskelle. Desuden opnår de tre grupper med forskellig politisk interesse nogle meget forskellige testgennemsnit.

Disse resultater peger i retning af, at de fire fænomener, det vil sige 1) elevernes politiske interesse, 2) elevernes indre selvtillid, 3) elevernes ydre selvtillid og 4) elevernes testresultater, er forskellige sider af samme sag. De meget klare resultater peger i retning af, at eleverne generelt har en sammenhængende selvopfattelse, da graden af interesse hænger nært sammen med deres vurdering af egen selvtillid. Samtidig hænger selvforståelsen (interesse og selvtillid) nært sammen med deres faktiske faglige niveau (testresultater).

Eftersom den ydre selvtillid kendetegnes ved deltagelse i aktiviteter, der alt lige andet er nemmere at gennemføre på baggrund af en god faglighed (viden), er det ikke uventet, at man ser en sammenhæng mellem interesse og selvtillid og testresultat. Igen understreger resultaterne, at disse fænomener i meget udpræget grad hænger sammen. Politisk interesse, politisk selvtillid og politisk faglighed er tre sider af samme sag.

Opsummering

Den internationale undersøgelse viser, at elevernes interesse og selvtillid er meget forskellig i de forskellige verdensdele. Det kan måske forklares ud fra, at politik som abstrakt begreb og som konkret virkelighed spiller ind i elevernes hverdage og konkrete liv på meget forskellig måde i de respektive regioner og lande.

De danske og nordiske elever i 8. klasse har en relativt lille interesse for politik. Det skal fremhæves, at de danske elever udviser større interesse for politik og politiske emner end både Norge, Finland og Sverige, men alle fire lande er under det internationale gennemsnit. En mulig udlægning af de nordiske elevers resultater er, at eleverne har en for de givne samfund og skolesystemer naturlig distance til emner, som ikke umiddelbart har relevans for deres aldersgruppe. Meget tyder på, at de nordiske elever snarere interesserer sig for konkrete problemer end for politik i abstrakt forstand. Det forklarer dog ikke, hvorfor eleverne i alle de nordiske lande har så lav interesse, også i sammenligning med andre europæiske lande.

Hvis man kigger på elevernes selvtillid i forhold til at have politiske synspunkter og at kommunikere politiske budskaber, viser der sig et andet og knapt så overensstemmende billede af de nordiske elever. Der er nogle interessante nuancer mellem de nordiske elever, når man ser på den politiske selvtillids to former. Undersøgelsen viser, at de danske elever sammenlignet med de andre nordiske elever har en temmelig høj politisk indre selvtillid. Det viser sig især i form af højere selvtillid i forhold til at kunne forstå politiske problemstillinger. Der er dog ingen af de fire landes faktiske procentandele, der er meget høje på de positive svarmuligheder. I forbindelse med elevernes politisk ydre selvtillid placerer de norske, danske og svenske elever sig nogenlunde ens i den totale variation, mens de finske elever kendetegnes ved meget lav ydre selvtillid.

Det mest bemærkelsesværdige ved de nordiske resultater er de finske elevers lave interesse og især deres lave selvtillid. De finske elever er kun i lille grad interesseret i politik, men dog på samme niveau som Norge og Sverige. Som sådan kunne man som udgangspunkt forvente, at eleverne i de nordiske lande ville have stort set samme grad af politisk selvtillid. Det viser sig imidlertid i undersøgelsen, at de danske, norske og svenske elever har betydeligt højere grader af selvtillid end eleverne i Finland. Det er bemærkelsesværdigt, at de finske elever samlet set har den laveste politiske selvtillid blandt alle 38 lande for helheden af indre og ydre selvtillid. Ikke mindst i lyset af, at Finland er blevet et internationalt ikon for et skolesystem med et højt fagligt udbytte. Vejen til faglig succes i Finland er imidlertid i ICCS kombineret med en meget lav selvopfattelse blandt eleverne.

Kapitel 9, Konklusion

Kapitel 9, Konklusion

Et hovedformål med denne rapport er at beskrive de danske elevers viden, opfattelser og holdninger, som de viser sig i ICCS. Til det formål har rapporten fokuseret på de danske elevers faktiske svarfordelinger på en række centrale temaer for dermed at opbygge en karakteristik af de danske elever. Rapporten har samtidig udnyttet, at resultaterne fra ICCS indgår i projektets nordiske og internationale kontekst. I denne afsluttende konklusion opsummeres hovedresultaterne af rapportens enkelte kapitler, idet nogle udvalgte danske resultater for hvert kapitel præsenteres i punktform efterfulgt af en kort beskrivelse af hovedresultaterne. I appendiks A findes desuden en tabel med en samlet oversigt over rapportens danske og internationale hovedresultater i tal.

Kundskaber og færdigheder

- *Særdeles gode danske testresultater (på alle aspekter af den anvendte test)*
- *Danske drenge og piger er næsten lige dygtige (generelt i ICCS klarer pigerne sig bedst)*
- *De danske elever er meget dygtige til de opgaver, hvor de selv skal formulere svarene*

De danske elever placerer sig højest (sammen med Finland) på den internationale ICCS skala, der undersøger elevernes kundskaber og færdigheder. På den baggrund er det ikke overraskende, at rapporten viser, at de danske elever også på alle delområder af den anvendte test opnår særdeles gode resultater. Uanset om man vurderer eleverne efter spørgsmålenes faglige indhold eller efter de forskellige kognitive færdigheder, der er nødvendige for at kunne besvare forskellige undergrupper af spørgsmål (argumentation, forståelse af sammenhænge, analyse af tekst etc.), så ligger Danmark med blandt de lande, der har de højeste andele af procent rigtige svar. Et bemærkelsesværdigt resultat er, at de danske elever klarer sig endog særdeles godt på de opgaver, hvor eleverne selv skal formulere skriftlige svar, da det generelt er testens sværeste opgaver.

Borgere

- *Den traditionelle borger (det repræsentative demokratis borgeridealer) og den sociale borger (deltagerdemokratiets borgeridealer) tillægges stort set samme vægt*
- *I forhold til de nordiske og internationale resultater lægger de danske elever relativt meget lidt vægt på den sociale borger*
- *Det vigtigste for eleverne er, at borgeren overholder loven*

De danske elevers svar på en række spørgsmål om temaet om borgeridealer er ganske komplekse. ICCS undersøger to borgertyper i form af henholdsvis den traditionelle borger (det repræsentative demokratis oplyste og konventionelle borger) og den sociale borger (deltagelse i sociale bevægelser, demonstrationer, aktiviteter). For begge borgertypers vedkommende er der gennemsnitligt omkring 60 % positive danske elever. I Danmark opfattes de to borgertyper med

andre ord som nogenlunde lige vigtige. De danske elever kendetegnes ved at lægge meget stor vægt på borgernes lovlighed og respekt for myndighederne.

De danske elevers svar kan muligvis udlægges som en holdning i retning af, at så længe borgeren overholder loven og respekterer myndighederne, så er yderligere normative definitioner af den gode borger mindre vigtige. Under alle omstændigheder er eleverne ret forsigtige (ikke mindst relativt til andre lande) med at erklære sig enige i udsagn om, hvad der ellers kendetegner en god borger.

De danske elever har internationalt den absolut laveste grad af tilslutning til den sociale borger, mens de danske elever vedrørende den traditionelle borger ligger noget højere (meget tæt på det europæiske gennemsnit). Den prioritering er lidt særegen, da det både i Norden og internationalt oftest forholder sig omvendt, at eleverne lægger mere vægt på den sociale borger. I det hele taget er elever i andre lande betydeligt mere tilbøjelige til at betragte disse idealer for voksne borgere som meget vigtige. I rapporten er dette det første eksempel på, at de danske elever generelt ligger med relativt lav tilslutning på spørgsmål, der har med aktiv deltagelse at gøre, da det især er svarene i forhold til den aktive og sociale borger, der trækker de danske resultater ned i den internationale sammenligning.

Da eleverne udviser endog meget stor tilslutning til basale demokratiske værdier på andre områder i ICCS, kan disse resultater muligvis forstås i retning af en forholdsvis individualiseret borgeropfattelse. Det kan også afspejle, at det danske samfunds demokratiske tilstand opfattes som lidt af en selvfølge, og at borgerens frihed til selv at definere sine holdninger og aktiviteter derfor også er en selvfølge. Under alle omstændigheder er eleverne vurderet på de faktiske procentniveauer ret positive i forhold til begge idealer, men især vedrørende den sociale borger er de det ikke på et niveau, der svarer til andre landes elever.

Deltagelse

- *Lave danske resultater på næsten alt, der vedrører aktiv deltagelse i samfundslivet*
- *Meget høj tilslutning til valgdeltagelse, men kun når der er tale om folketingsvalg*
- *Pigerne er gennemsnitligt mere positive end drenge i forhold til politisk deltagelse - for eksempel deltagelse i lovlige protestaktiviteter*
- *Meget lav accept af ulovlig politisk aktivisme*

Et af de vigtige temaer i ICCS er forskellige aspekter af unges politiske deltagelse. De danske elevers svar kendetegnes ved, at der på den ene side er meget stor tilslutning til at deltage i nationale valg, men på den anden side meget lav tilslutning til deltagelse i organiseret politisk arbejde. Generelt på dette område om forskellige former for deltagelse (som voksen) er der tale om, at eleverne vurderet ud fra de konkrete procentfordelinger på mange måder forekommer at være forholdsvis positive og/eller forholdsvis realistiske i forhold til deres forventninger. Det er klart, at den generelt lavere tilslutning til organiseret politisk arbejde kan opfattes som problematisk, hvis man opfatter ungdommens deltagelse i dette som et vigtigt mål. Det er dog

velkendt, at det heller ikke er voldsomt store andele af den voksne befolkning, der er engageret i organiseret politisk arbejde.

I det internationale komparative lys fremstår de danske elever generelt som lidt under gennemsnittet, og på nogle delområder som nogle af de absolut mest passive. Hvis man ser på de to typer af protestaktiviteter (lovlige og ulovlige), så er de danske elever totalt set nogle af de mindst aktive (tæt fulgt af eleverne fra Sverige og Norge og Schweiz). I en nordisk sammenhæng er det nærliggende at se de lave tilslutninger til protestaktiviteter som et udtryk for en høj grad af tilfredshed (de nordiske elever har generelt stor tillid til de politiske institutioner). Man kan anlægge det synspunkt, at disse resultater udtrykker en vis form for realistisk vurdering af de faktiske behov for (og faktiske muligheder for) deltagelse i protestaktiviteter. Det er generelt tydeligt, at de danske elever på et helt overordnet niveau prioriterer imellem de forskellige deltagelsesformer på samme måde som eleverne i de fleste andre lande. De danske elever ligger blot lavere end de internationale gennemsnit. Det kan fremhæves som en interessant detalje, at de danske elever skiller sig klart ud internationalt med en relativt høj grad af støtte til fagforeninger.

Samfund

- *Høj, men ikke meget høj, tillid til – og tilfredshed med - det politiske system (høj tillid i sammenligning med andre lande)*
- *En meget positiv opfattelse af eget land (internationalt lavere end ICCS gennemsnittet)*
- *En meget sekulær indstilling*

Som allerede antydnet ovenfor, ligger de danske elever forholdsvis højt i den internationale sammenligning, når det gælder tillid til politiske og offentlige institutioner i samfundet. Det skal dog siges, at den høje relative placering ikke afspejler en tilsvarende *meget* høj tillid i faktiske tal. Generelt mener eleverne, at der er grund til at have *ret meget* eller *lidt* tillid til de fleste politiske institutioner. Når det alligevel er over det internationale gennemsnit, afspejler det, at der i mange lande er lav tillid til de politiske systemer. Samtidig med, at eleverne på dette alderstrin generelt har meget stor tilslutning til demokratiske principper, så er de ikke ukritiske i forhold til de nationale politiske systemer og institutioner. Alle de nordiske lande ligger (som forventet) relativt højt på dette område.

I Danmark er der en høj procentvis tilslutning på de fleste spørgsmål om opfattelsen af eget land (national identitet). Det kan dog fremhæves, at der på alle konkrete spørgsmål er en større andel *positive* end *meget positive*, hvor det internationalt ofte er omvendt. Selv om der således er en ganske høj grad af national identitet i Danmark, når man ser på de faktiske svar, så er det ikke tilfældet, når man sammenligner relativt til andre lande. De danske elevers tilfredshed med nationen Danmark i den relative sammenligning med andre lande er ikke høj, når det gælder konkrete nationale følelser (i form af at føle stolthed over nationen, at opfatte det nationale flag som vigtigt etc.). Danmark ligger højere end det internationale gennemsnit, når det gælder opfattelsen af det landets politiske system.

Ser man på de faktiske svarfordelingers niveau er det sådan, at der er større andele af positive elever i forhold til Danmark som nation end i forhold til politiske og offentlige institutioner. En lignende generel prioritering ses internationalt, men tendensen til høj national identitet er mere udbredt i andre lande. I den relative sammenligning på disse områder har de danske elever således en tendens til at vægte det politiske fællesskab forholdsvis højt. Det element understreges af resultaterne vedrørende religionens placering i samfundet, hvor de danske elever fremtræder som nogle af de absolut mest sekulære overhovedet i undersøgelsen. Igen kan man sige, at selv om der er mange lighedstræk imellem de danske elever og de internationale tendenser, så placerer de danske elever sig relativt set i en meget sekulær position med en relativt høj grad af tillid til offentlige institutioner og en behersket national identitet.

Rettigheder

- *Meget stor tilslutning til lige rettigheder for de to køn (over ICCS gennemsnit)*
- *Stor tilslutning til etniske gruppers og immigranternes rettigheder (under ICCS gennemsnit)*
- *Pigerne er gennemsnitligt mere positive end drenge. Især i forhold til ligestilling af de to køn, men også i forhold til immigranternes og etniske gruppers rettigheder.*
- *Tilslutningen er større til formelle rettigheder end til kulturelle rettigheder*

Tilslutningen til lige rettigheder for mænd og kvinder er meget høj. På dette område finder man nogle af de absolut højeste procentandele af positive svar i hele undersøgelsen. Det gælder mest udpræget for pigerne, men også med meget høje procentandele for drenge. Danmark og de andre nordiske lande placerer sig som nogle af de absolut mest positive i den internationale sammenligning.

Når det gælder holdningen til etniske mindretal og immigranter er tilslutningen mindre markant, men det er stadig blandt de områder, hvor eleverne vurderet efter andele af *meget enige* har nogle af de mest entydigt positive holdninger i undersøgelsen. Danmark er placeret lidt under det internationale gennemsnit på de internationale skalaer for begge områder. Især de ikke europæiske lande har endog meget høje gennemsnit på disse områder, og der er markante regionale forskelle mellem Europa, Asien og Latinamerika. Danmark ligger tæt på det europæiske gennemsnit på begge områder. Tilslutningen på skalaniveau i Norden er højest i Sverige, efterfulgt af Norge, Danmark og Finland. De nordiske forskelle skyldes primært, at de svenske og norske elever er mere tilbøjelige til at benytte den mest positive svarkategori, hvor de danske og finske oftere benytter den næstmest positive svarkategori. På en række områder om basale (formelle og politiske) rettigheder er de danske og svenske elevers holdninger næsten helt ens, men de svenske elever er mere inkluderende i forhold til mere kulturelt definerede rettigheder (retten til egen kultur og eget talesprog) end de danske. De danske elevers resultater understreger tendensen (fra afsnittet om samfund ovenfor) til, at samfundet tænkes lidt mere politisk og principielt, end det tænkes som kulturelt. De svenske elever kombinerer i højere grad politiske rettigheder med kulturel og etnisk inklusion, hvilket kan opfattes som et udtryk for en bredere opfattelse af rettigheder end i Finland og Danmark. Da de danske elevers resultater er

meget tæt på de europæiske gennemsnit, er det i et bredere internationalt perspektiv sådan, at det snarere er det svenske resultat end det danske, der skiller sig ud.

Skolen

- *Positiv oplevelse af klasserummets åbenhed (meget positiv i sammenligning med andre lande)*
- *Eleverne oplever i ret stort omfang at have indflydelse på klassen og dens regler*
- *Elevernes oplever generelt kun lille formel medbestemmelse i skolen*

Når det gælder elevernes opfattelse af skolen, indtager de danske elever nogle markante positioner i den internationale sammenligning. For det første er de danske elever de mest positive overhovedet på de spørgsmål, hvor eleverne vurderer klasserummets åbenhed (for diskussion, uenighed, dialog, flerhed af synspunkter etc.). For det andet giver de danske elever udtryk for, at de har meget lidt konkret medbestemmelse på forskellige områder i skolen. Den eneste egentlige undtagelse fra den lave medbestemmelse vedrører klassens regler, så generelt må man sige, at netop klassen fremstår som et særligt rum for de danske elever.

I forhold til de faktiske procentfordelinger kan det bemærkes, at de danske resultater afspejler en meget positiv oplevelse af åbne klasserum. Når Danmark ligger meget højt på den internationale sammenlignende skala, hænger det dog ikke kun sammen med høje danske resultater, men også med lave internationale resultater. De danske elever er på noget nær alle områder af klasserummet mere positive end eleverne i andre lande. Omvendt oplever de danske elever meget lidt medindflydelse på skolen. Det er tilsyneladende sådan, at den danske skole i meget høj grad opleves som et sted med en demokratisk kultur (undervisningsform, omgangsform, samværsform), men ikke som et sted med et tilsvarende demokratisk system (formel medindflydelse).

Internationalt er det interessant at se, at resultaterne på området for klasserummets åbenhed placerer landene anderledes i forhold til hinanden end resultaterne på flertallet af andre områder. Hvor det meget ofte er sådan, at de latinamerikanske og/eller asiatiske lande samler sig i enten den ene eller anden ende af en skala (og de europæiske vice versa), er der en helt anden geografisk forskellighed på dette område, hvor Danmark, Indonesien, Italien, New Zealand, England og Guatemala har de mest positive elever, mens den lave ende af skalaen omfatter eleverne fra Sydkorea, Malta, Den Dominikanske Republik og Østrig. Det er bemærkelsesværdigt, at Danmark kendetegnes ved både at opnå nogle af de absolut bedste faglige resultater og ved at have de mest åbne klasserum af alle lande (ifølge elevernes opfattelse).

Finland opnår testresultater på niveau med de danske på baggrund af et klasserumsklima, der af eleverne opfattes som mindre åbent end det internationale gennemsnit. Sydkorea opnår sammenlignelige testresultater i en skolekultur, der ifølge eleverne har de mindst åbne klasserum overhovedet.

Selvopfattelse

- *Der er en lav interesse for politik*
- *Eleverne er mere interesserede i politiske sager end i den politiske proces*
- *Eleverne har en ret lav politisk selvtillid*
- *De danske elever er mere interesserede og har større selvtillid end eleverne i de andre nordiske lande*

De danske elevers interesse for politik er lille. Det er således et af de områder, hvor færrest elever tilkendegiver meget positive holdninger. Både vurderet internationalt og i europæisk sammenhæng er de danske elevers interesse lav. Til gengæld er de danske elever de mest politisk interesserede i de nordiske lande. Flere resultater peger på, at de danske elevers interesse stiger betydeligt, når "politik" i stedet for at henvise til den politiske proces henviser til konkrete politiske emner eller problematikker. Det kan antyde, at eleverne i en tidlig alder har forskellig grad af interesse i forskellige aspekter af (og forskellige betydninger af) "politik".

Når man ser på elevernes indre politiske selvtillid (deres egen opfattelse af egen evne til at forstå politik) og på elevernes ydre politiske selvtillid (deres egen opfattelse af egne evner til at kunne deltage politisk), ligger Danmark på begge områder på de internationale gennemsnit. Vurderet ud fra de faktiske svar er selvtilliden ikke høj, om end lidt større andele vælger at udtrykke sig i positive vendinger om egen selvtillid frem for i negative vendinger. Vurderet i forhold til de danske elevers faktiske (høje) vidensniveau kan det på sin vis forekomme, at selvtilliden er overraskende lav. Danmark er det land, hvor man ser de tydeligste sammenhænge imellem stigende interesse og selvtillid på den ene side og stigende vidensniveau (testgennemsnit) på den anden side.

Resultaterne om selvopfattelse kan således være med til at perspektivere de tidligere resultater om det åbne klasserum, idet Danmark således både kendetegnes ved de mest åbne klasserum (ifølge eleverne) og ved de mest tydelige sammenhænge imellem elevernes selvopfattelse (interesse og selvtillid) og deres faglige kunnen.

10, Appendiks A

Appendiks A

Internationale skalaer

De internationale sammenligninger i ICCS, som på dansk er offentliggjort i Bruun 2010a, er baseret på skalascores, der muliggør overskuelige sammenligninger af de deltagende lande. I dette appendiks findes alle de skalaer, der henvises til i de enkelte kapitler. Oversigten er ordnet efter kapitlernes kronologi.

Generelt er skalaer en særdeles god fremgangsmåde til at sammenligne lande. I forhold til nærmere at forstå det enkelte lands resultater er det dog en vanskelighed ved den metode, at omsætningen fra elevernes faktiske svar (i procent) til skalascoren ikke er entydig. Den enkelte elevs skalascore er et udtryk for elevens samlede fordeling af svar på alle de spørgsmål, der vedrører et tema. Elevens fordeling og antal af svar (på for eksempel *meget enig, enig, uenig, meget uenig*) omsættes til én værdi (score) for respondentens samlede holdning til temaet. For eksempel beregner man den enkelte elevs interesse i politik på basis af elevens svar på et antal spørgsmål, der vedrører forskellige konkrete former for politisk interesse. Skalascoren kan derfor opfattes som et udtryk for elevens generelle politiske interesse. Imidlertid kan der ikke entydigt regnes baglæns fra den givne skalascore. Man kan ikke ud fra den enkelte elevs skalascore vide, hvad denne elev har svaret på de enkelte spørgsmål, da forskellige kombinationer af svar kan give anledning til den samme skalascore. Tilsvarende kan man ikke på landeniveau vide, hvad et lands skalascore præcist svarer til i gennemsnitlige procenttal. Skalascorer kan dog tilnærmelsesvist regnes baglæns til procentandele, idet man for en given skalascore kan estimere sandsynligheden for, at der er svaret noget bestemt på de enkelte spørgsmål. Skalaer er meget velegnede til de internationale sammenligninger, men i nationale rapporter som denne er det ofte af større interesse at undersøge de faktiske procentfordelinger. I rapportens kapitler er skalaerne således kun omtalt for at vise, hvad de danske (og nordiske) procentfordelinger giver anledning til af resultater, når de på skalaniveau indgår i den internationale sammenligning i ICCS. Skalaerne genoptrykkes i dette appendiks for at gøre det muligt at læse denne rapport i sammenhæng med de internationale hovedresultater i den tidligere danske rapport om disse, Bruun 2010a. Rapporterne kan læses helt uafhængigt af hinanden, men supplerer hinanden ved at tage afsæt i hver sin måde at sammenligne på. Til slut i dette appendiks er anført en tabel, der i oversigtsform viser de danske hovedresultater på både procentniveau og skalaniveau.

På de kommende sider er skalaerne sat op i tabeller, der er ordnet efter landenes gennemsnitlige skalascores. Det betyder, at skalaerne umiddelbart fremstår, som om der er tale rangordener af lande. Det skal derfor understreges, at det *ikke* (per definition) er bedre at ligge højt end lavt på en skala. En sådan mere normativ vurdering af resultaterne må altid bero på en konkret vurdering af den enkelte skalas indhold, da skalaerne er meget forskellige. På nogle skalaer kan det opfattes som godt at score lavt. På andre skalaer kan det være diskutabelt, om en høj eller lav score er at foretrække. Og i mange tilfælde giver det ikke mening at betragte resultaterne som gode eller dårlige. Når landene er sorteret efter deres gennemsnit, er det således *alene* for at lette læsningen af tabellerne, så lande med sammenlignelige gennemsnit optræder ved siden af hinanden. Hensigten er ikke at opstille rangordener af lande, og tabellerne er ikke entydige rangordener af lande.

Tabel 10.1 (Kapitel 2)

ICCS 2009 testresultat

Land	Gennemsnit		Alder	Klasse	(SE)
Finland	576	▲	14,7	8.	(2,4)
Danmark (3)	576	▲	14,9	8.	(3,6)
Sydkorea (5)	565	▲	14,7	8.	(1,9)
Taiwan (Taipei)	559	▲	14,2	8.	(2,4)
Sverige	537	▲	14,8	8.	(3,1)
Polen	536	▲	14,9	8.	(4,7)
Irland	534	▲	14,3	8.	(4,6)
Schweiz (3)	531	▲	14,7	8.	(3,8)
Liechtenstein	531	▲	14,8	8.	(3,3)
Italien	531	▲	13,8	8.	(3,3)
Slovakiet (4)	529	▲	14,4	8.	(4,5)
Estland	525	▲	15,0	8.	(4,5)
England (2)	519	▲	14,0	9.	(4,4)
New Zealand	517	▲	14,0	9.	(5,0)
Slovenien	516	▲	13,7	8.	(2,7)
Norge (3)(6)	515	▲	13,7	8.	(3,4)
Belgien (flamsk) (3)	514	▲	13,9	8.	(4,7)
Tjekkiet	510	▲	14,4	8.	(2,4)
Rusland	506		14,7	8.	(3,8)
Litauen	505		14,7	8.	(2,8)
Spanien	505		14,1	8.	(4,1)
Østrig	503		14,4	8.	(4,0)
Malta	490	▼	13,9	9.	(4,5)
Chile	483	▼	14,2	8.	(3,5)
Letland	482	▼	14,8	8.	(4,0)
Grækenland	476	▼	13,7	8.	(4,4)
Luxembourg	473	▼	14,6	8.	(2,2)
Bulgarien	466	▼	14,7	8.	(5,0)
Colombia	462	▼	14,4	8.	(2,9)
Cypern	453	▼	13,9	8.	(2,4)
Mexico	452	▼	14,1	8.	(2,8)
Thailand	452	▼	14,4	8.	(3,7)
Guatemala	435	▼	15,5	8.	(3,8)
Indonesien	433	▼	14,3	8.	(3,4)
Paraguay (5)	424	▼	14,9	9.	(3,4)
Den Dominikanske Republik	380	▼	14,8	8.	(2,4)

Opfylder ikke samplingkrav: (1)

Holland	494		14,3	8.	(7,6)
Hong Kong	554		14,3	8.	(5,7)

▼ Signifikant under internationale gennemsnit

▲ Signifikant over internationale gennemsnit

(SE) Standard Errors i parenteser (konfidensinterval, +/- 2SE)

Note 1: Hong Kong og Holland lever ikke op til IEAs standard for deltagelsesprocenter

Note 2: England lever *næsten* op til IEAs standard for deltagelsesprocenter, men kun v. brug af reserveskoler

Note 3: Belgien, Danmark, Norge og Schweiz overholder IEAs standard, men kun v. brug af reserveskoler

Note 4: Slovakiets definition af populationen afviger fra IEA's definition

Note 5: I Sydkorea og Paraguay er testadministrationen ikke udført efter IEAs forskrifter

Note 6: Norsk 8. klasse svarer aldersmæssigt til dansk 7. klasse.

Tabel 10.2 (Kapitel 3)

Den traditionelle borger

Den sociale borger

Land	Skalascor		Land	Skalascor	
Thailand	58	▲	Guatemala	55	▲
Indonesien	56	▲	Colombia	55	▲
Den Dominikanske Republik	55	▲	Indonesien	54	▲
Italien	54	▲	Chile	54	▲
Guatemala	54	▲	Thailand	54	▲
Mexico	54	▲	Bulgarien	54	▲
Cypern	53	▲	Paraguay	54	▲
Rusland	53	△	Den Dominikanske Republik	53	▲
Sydkorea	53	△	Grækenland	53	▲
Paraguay	52	△	Mexico	53	△
Colombia	52	△	Cypern	52	△
Chile	51	△	Spanien	52	△
Norge	51	△	Taiwan (Taipei)	52	△
Polen	51	△	Sydkorea	52	△
Litauen	51	△	Italien	52	△
Taiwan (Taipei)	50		Norge	51	△
Irland	50		Irland	50	
Letland	50		Rusland	50	
Malta	50		Letland	49	▽
Grækenland	49	▽	Malta	49	▽
Spanien	49	▽	Polen	49	▽
Luxembourg	49	▽	Litauen	49	▽
Bulgarien	49	▽	Slovenien	48	▽
England	48	▽	Slovakiet	48	▽
New Zealand	48	▽	Estland	48	▽
Østrig	48	▽	Tjekkiet	48	▽
Schweiz	48	▽	Sverige	48	▽
Liechtenstein	48	▽	England	47	▽
Danmark	48	▽	Østrig	47	▽
Estland	47	▽	New Zealand	47	▼
Slovenien	46	▼	Luxembourg	47	▼
Belgien (flamsk)	46	▼	Belgien (flamsk)	46	▼
Sverige	46	▼	Finland	46	▼
Slovakiet	45	▼	Schweiz	45	▼
Finland	45	▼	Liechtenstein	45	▼
Tjekkiet	44	▼	Danmark	44	▼
ICCS gennemsnit	50		ICCS gennemsnit	50	
Opfylder ikke samplingkrav:			Opfylder ikke samplingkrav:		
Holland	47		Holland	45	
Hong Kong	52		Hong Kong	49	
			Mere end 3 skalapoint over ICCS gennemsnit	▲	
			Signifikant over ICCS gennemsnit	△	
			Signifikant under ICCS gennemsnit	▽	
			Mere end 3 skalapoint under ICCS gennemsnit	▼	

Tabel 10.3 (Kapitel 4 (a))

Forventet valgdeltagelse			Organiseret politisk deltagelse		
Land	Skalascor		Land	Skalascor	
Guatemala	55	▲	Den Dominikanske Republik	57	▲
Italien	54	▲	Indonesien	56	▲
Thailand	54	▲	Thailand	55	▲
Colombia	54	▲	Paraguay	55	▲
Mexico	53	△	Mexico	54	▲
Indonesien	53	△	Colombia	53	▲
Paraguay	53	△	Guatemala	52	△
Den Dominikanske Republik	52	△	Rusland	52	△
Irland	52	△	Liechtenstein	51	△
Norge	52	△	Letland	51	△
Litauen	52	△	Østrig	51	△
Rusland	51	△	Cypern	51	△
Spanien	51	△	Luxembourg	51	△
Taiwan (Taipei)	51	△	Grækenland	50	
Østrig	51	△	Irland	50	
Letland	50		Danmark	50	
Grækenland	50		Sverige	50	▼
Liechtenstein	50		Italien	49	▼
Chile	50		Norge	49	▼
Slovenien	50	▼	Spanien	49	▼
Malta	49	▼	England	49	▼
Finland	49	▼	Schweiz	49	▼
Danmark	49	▼	New Zealand	49	▼
Sverige	49	▼	Litauen	49	▼
New Zealand	49	▼	Chile	49	▼
Sydkorea	49	▼	Bulgarien	49	▼
Cypern	49	▼	Slovenien	48	▼
Polen	48	▼	Malta	48	▼
Slovakiet	48	▼	Estland	48	▼
Schweiz	48	▼	Polen	48	▼
Bulgarien	48	▼	Slovakiet	48	▼
England	47	▼	Finland	48	▼
Luxembourg	47	▼	Taiwan (Taipei)	47	▼
Estland	47	▼	Sydkorea	46	▼
Belgien (flamsk)	46	▼	Tjekkiet	45	▼
Tjekkiet	44	▼	Belgien (flamsk)	45	▼
ICCS gennemsnit	50		ICCS gennemsnit	50	
Opfylder ikke samplingkrav:			Opfylder ikke samplingkrav:		
Holland	47		Holland	49	
Hong Kong	48		Hong Kong	47	
			Mere end 3 skalapoint over ICCS gennemsnit	▲	
			Signifikant over ICCS gennemsnit	△	
			Signifikant under ICCS gennemsnit	▼	
			Mere end 3 skalapoint under ICCS gennemsnit	▼	

Tabel 10.4 (Kapitel 4 (b))

Lovlige protestaktiviteter

Ulovlige protestaktiviteter

Land	Skalascor		Land	Skalascor	
Den Dominikanske Republik	57	▲	Grækenland	56	▲
Colombia	55	▲	Den Dominikanske Republik	55	▲
Chile	54	▲	Indonesien	54	▲
Guatemala	54	▲	Cypern	54	▲
Mexico	53	▲	Paraguay	53	△
Litauen	53	△	Bulgarien	53	△
Paraguay	52	△	Chile	53	△
Indonesien	52	△	Mexico	52	△
Grækenland	52	△	Irland	51	△
Irland	51	△	Litauen	51	△
Bulgarien	51	△	Letland	51	△
Cypern	51	△	Tjekkiet	50	△
Slovakiet	51		England	50	
Østrig	50		Luxembourg	50	
Letland	50		Spanien	50	
England	50		New Zealand	50	
Spanien	50		Polen	50	
New Zealand	50		Colombia	50	
Finland	49	▽	Guatemala	50	▽
Luxembourg	49	▽	Slovenien	50	▽
Thailand	49	▽	Finland	49	▽
Slovenien	49	▽	Østrig	49	▽
Tjekkiet	49	▽	Thailand	49	▽
Taiwan (Taipei)	49	▽	Liechtenstein	49	▽
Italien	49	▽	Sydkorea	49	▽
Estland	49	▽	Estland	49	▽
Liechtenstein	48	▽	Belgien (flamsk)	49	▽
Malta	48	▽	Slovakiet	49	▽
Schweiz	48	▽	Schweiz	48	▽
Sverige	48	▽	Rusland	48	▽
Norge	48	▽	Italien	48	▽
Rusland	48	▽	Malta	48	▽
Danmark	47	▽	Sverige	47	▽
Belgien (flamsk)	47	▼	Norge	47	▽
Polen	46	▼	Danmark	47	▼
Sydkorea	45	▼	Taiwan (Taipei)	46	▼
ICCS gennemsnit	50		ICCS gennemsnit	50	
Opfylder ikke samplingkrav:			Opfylder ikke samplingkrav:		
Holland	46		Holland	50	
Hong Kong	47		Hong Kong	44	
			Mere end 3 skalapoint over ICCS gennemsnit		▲
			Signifikant over ICCS gennemsnit		△
			Signifikant under ICCS gennemsnit		▽
			Mere end 3 skalapoint under ICCS gennemsnit		▼

Tabel 10.5 (Kapitel 5 (a))

Opfattelse af eget land

Tillid til politiske system

Land	Skalacore		Land	Skalacore	
Thailand	59	▲	Indonesien	59	▲
Indonesien	59	▲	Thailand	56	▲
Den Dominikanske Republik	56	▲	Liechtenstein	55	▲
Colombia	55	▲	Den Dominikanske Republik	54	▲
Guatemala	54	▲	Finland	53	▲
Rusland	53	▲	Østrig	53	△
Mexico	52	△	Norge	53	△
Paraguay	52	△	Rusland	52	△
Norge	52	△	Italien	52	△
Østrig	52	△	Sverige	52	△
Finland	52	△	Danmark	52	△
Liechtenstein	51	△	Malta	52	△
New Zealand	51	△	Luxembourg	51	△
Schweiz	51	△	Schweiz	51	△
Chile	51	△	England	51	△
Slovenien	51		New Zealand	51	△
Irland	50	△	Chile	51	
Malta	50		Paraguay	50	
Estland	49	▽	Colombia	50	
Cypern	49	▽	Spanien	50	
Luxembourg	49	▽	Belgien (flamsk)	50	▽
Danmark	49	▽	Irland	50	▽
Italien	49	▽	Mexico	49	▽
Bulgarien	48	▽	Slovenien	49	▽
Sverige	48	▽	Bulgarien	49	▽
Polen	48	▽	Slovakiet	48	▽
Spanien	48	▽	Litauen	48	▽
Slovakiet	48	▽	Tjekkiet	48	▽
Litauen	47	▽	Estland	48	▽
England	47	▽	Taiwan (Taipei)	48	▽
Taiwan (Taipei)	47	▼	Guatemala	48	▼
Grækenland	46	▼	Cypern	48	▼
Sydkorea	45	▼	Grækenland	47	▼
Tjekkiet	45	▼	Polen	45	▼
Letland	44	▼	Letland	45	▼
Belgien (flamsk)	44	▼	Sydkorea	45	▼
ICCS gennemsnit	50		ICCS gennemsnit	50	
Holland	47		Holland	51	
Hong Kong	47		Hong Kong	51	

Mere end 3 skalapoint over ICCS gennemsnit ▲
 Signifikant over ICCS gennemsnit △
 Signifikant under ICCS gennemsnit ▽
 Mere end 3 skalapoint under ICCS gennemsnit ▼

Tabel 10.6 (Kapitel 5 (b))

Religions betydning i samfundet

Land	Skalascor	
Indonesien	61	▲
Den Dominikanske Republik	58	▲
Thailand	58	▲
Guatemala ¹	57	▲
Cypern	57	▲
Paraguay	56	▲
Malta	55	▲
Colombia	54	▲
Polen	54	▲
Grækenland	53	△
Chile	53	△
Rusland	52	△
Bulgarien	51	△
Slovakiet	49	▽
New Zealand	49	▽
Litauen	49	▽
Taiwan (Taipei)	48	▽
Østrig	48	▽
Letland	47	▽
England	47	▼
Norge	46	▼
Schweiz	46	▼
Luxembourg	46	▼
Belgien (flamsk)	45	▼
Liechtenstein	45	▼
Danmark	44	▼
Sverige	44	▼
Sydkorea	42	▼
Tjekkiet	41	▼
ICCS gennemsnit	50	
Opfylder ikke samplingkrav:		
Holland	46	
Hong Kong	46	
Mere end 3 skalapoint over ICCS gennemsnit ▲		
Signifikant over ICCS gennemsnit △		
Signifikant under ICCS gennemsnit ▽		
Mere end 3 skalapoint under ICCS gennemsnit ▼		

Tabel 10.7 (Kapitel 6(a))

Holdning til ligestilling mellem køn

Land	Skalascor		Piger	Drenge	Forskel
Taiwan (Taipei)	55	▲	59	52	-6
Sverige	55	▲	59	51	-8
Spanien	54	▲	57	52	-5
Irland	54	▲	59	50	-8
Danmark	54	▲	58	51	-7
Norge	54	▲	57	50	-7
Finland	53	▲	58	48	-10
Liechtenstein	53	▲	58	49	-9
England	53	▲	56	50	-7
Schweiz	52	△	56	49	-7
Belgien (flamsk)	52	△	56	49	-7
New Zealand	52	△	55	49	-6
Slovenien	52	△	56	47	-9
Italien	52	△	55	48	-7
Østrig	52	△	56	47	-9
Luxembourg	52	△	55	48	-7
Malta	51	△	56	47	-8
Chile	51	△	54	48	-6
Sydkorea	50	△	54	48	-6
Grækenland	50		55	45	-9
Colombia	49	▽	51	48	-3
Guatemala	49	▽	51	47	-4
Estland	49	▽	51	46	-5
Paraguay	49	▽	51	46	-4
Litauen	48	▽	51	46	-5
Tjekkiet	48	▽	51	46	-5
Slovakiet	48	▽	50	46	-4
Cypern	48	▽	53	43	-10
Polen	48	▽	51	44	-7
Letland	46	▼	48	44	-4
Bulgarien	46	▼	49	43	-6
Mexico	45	▼	47	44	-4
Rusland	44	▼	45	42	-4
Den Dominikanske Republik	44	▼	45	42	-2
Thailand	44	▼	45	42	-3
Indonesien	42	▼	44	41	-3
ICCS gennemsnit	50		53	47	-6
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	51		55	48	-7
Hong Kong	51		55	49	-6
Mere end 3 skalapoint over ICCS gennemsnit ▲ Signifikant over ICCS gennemsnit △ Signifikant under ICCS gennemsnit ▽ Mere end 3 skalapoint under ICCS gennemsnit ▼					

Tabel 10.8 (Kapitel 6 (b))

Etniske gruppers rettigheder

Immigranternes rettigheder

Land	Skalascor		Land	Skalascor	
Taiwan (Taipei)	57	▲	Taiwan (Taipei)	56	▲
Guatemala	55	▲	Mexico	55	▲
Chile	55	▲	Colombia	54	▲
Colombia	53	△	Guatemala	54	▲
Mexico	52	△	Chile	54	▲
Sverige	52	△	Paraguay	53	▲
Luxembourg	52	△	Luxembourg	52	△
Paraguay	52	△	Bulgarien	52	△
New Zealand	52	△	Sverige	52	△
Norge	52	△	Den Dominikanske Republik	51	△
Irland	51	△	Litauen	51	△
Den Dominikanske Republik	51	△	New Zealand	51	△
Estland	51	△	Grækenland	51	△
Spanien	51		Spanien	51	△
Indonesien	50		Slovenien	50	
Litauen	50		Norge	50	
England	50		Polen	50	
Polen	50		Irland	50	
Grækenland	49	▽	Slovakiet	50	
Liechtenstein	49	▽	Cypern	49	▽
Thailand	49	▽	Sydkorea	49	▽
Sydkorea	49	▽	Rusland	49	▽
Slovenien	49	▽	Malta	49	▽
Italien	49	▽	Schweiz	49	▽
Schweiz	49	▽	Danmark	48	▽
Danmark	49	▽	Italien	48	▽
Slovakiet	49	▽	Tjekkiet	48	▽
Bulgarien	48	▽	Finland	48	▽
Rusland	48	▽	Thailand	48	▽
Belgien (flamsk)	48	▽	Østrig	48	▽
Finland	48	▽	Estland	48	▽
Østrig	48	▽	Liechtenstein	48	▽
Cypern	47	▼	Indonesien	47	▼
Tjekkiet	46	▼	Letland	47	▼
Malta	46	▼	England	46	▼
Letland	46	▼	Belgien (flamsk)	46	▼
ICCS gennemsnit	50		ICCS gennemsnit	50	
Opfylder ikke samplingkrav:			Opfylder ikke samplingkrav:		
Holland	47		Holland	46	
Hong Kong	52		Hong Kong	53	
			Mere end 3 skalapoint over ICCS gennemsnit		▲
			Signifikant over ICCS gennemsnit		△
			Signifikant under ICCS gennemsnit		▽
			Mere end 3 skalapoint under ICCS gennemsnit		▼

Tabel 10.9 (Kapitel 7)

Åbenhed i klasserummet

Elevers medbestemmelse

Land	Skalacore	Land	Skalacore
Danmark	55 ▲	Indonesien	59 ▲
Indonesien	55 ▲	Thailand	58 ▲
Italien	54 ▲	Den Dominikanske Republik	58 ▲
New Zealand	53 ▲	Guatemala	57 ▲
England	53 ▲	Rusland	57 ▲
Guatemala	53 △	Colombia	56 ▲
Chile	52 △	Paraguay	55 ▲
Irland	52 △	Mexico	55 ▲
Norge	52 △	Chile	53 ▲
Thailand	51 △	Litauen	52 △
Sverige	51 △	Taiwan (Taipei)	52 △
Polen	51 △	Norge	52 △
Grækenland	51 △	Italien	51 △
Cypern	51 △	Malta	51 △
Letland	51	Luxembourg	50 ▽
Taiwan (Taipei)	50	Bulgarien	50
Estland	50	Sverige	49 ▽
Colombia	50	Slovakiet	49 ▽
Mexico	50	Letland	49 ▽
Slovakiet	50	Cypern	49 ▽
Slovenien	50	Spanien	48 ▽
Litauen	50	Belgien (flamsk)	48 ▽
Finland	49 ▽	New Zealand	47 ▽
Paraguay	49 ▽	Estland	47 ▽
Belgien (flamsk)	49 ▽	Østrig	47 ▽
Rusland	49 ▽	Grækenland	47 ▽
Tjekkiet	49 ▽	Slovenien	47 ▼
Liechtenstein	48 ▽	Finland	46 ▼
Schweiz	48 ▽	Tjekkiet	46 ▼
Luxembourg	48 ▽	England	46 ▼
Spanien	48 ▽	Schweiz	46 ▼
Bulgarien	48 ▽	Liechtenstein	46 ▼
Østrig	48 ▽	Danmark	45 ▼
Den Dominikanske Republik	47 ▽	Polen	45 ▼
Malta	46 ▼	Irland	44 ▼
Sydkorea	38 ▼	Sydkorea	43 ▼
ICCS gennemsnit	50	ICCS gennemsnit	50
Opfylder ikke samplingkrav:		Opfylder ikke samplingkrav:	
Holland	49	Holland	49
Hong Kong	53	Hong Kong	52
		Mere end 3 skalapoint over ICCS gennemsnit	▲
		Signifikant over ICCS gennemsnit	△
		Signifikant under ICCS gennemsnit	▽
		Mere end 3 skalapoint under ICCS gennemsnit	▼

Tabel 10.10 (Kapitel 8)

Interesse			Indre selvtillid			Ydre selvtillid		
Land	Skalascor		Land	Skalascor		Land	Skalascor	
Den Dom. Rep.	57	▲	Indonesien	56	▲	Den Dom. Rep.	57	▲
Thailand	56	▲	Thailand	55	▲	Sydkorea	55	▲
Indonesien	55	▲	Den Dom. Rep.	55	▲	Thailand	54	▲
Guatemala	55	▲	Guatemala	55	▲	Guatemala	54	▲
Rusland	54	▲	Grækenland	53	△	Colombia	53	△
Italien	53	△	Colombia	52	△	Mexico	53	△
Paraguay	52	△	Paraguay	52	△	Grækenland	52	△
Østrig	52	△	Mexico	52	△	Chile	52	△
Colombia	52	△	Rusland	52	△	Paraguay	52	△
Mexico	52	△	Italien	52	△	Cypern	51	△
Chile	51	△	Polen	52	△	Indonesien	51	△
Litauen	51	△	Chile	51	△	Italien	51	△
Letland	51	△	Litauen	51	△	Polen	51	△
Schweiz	51	△	Cypern	51	△	Bulgarien	50	
Estland	50		Malta	51	△	Norge	50	
Sydkorea	50		Irland	51	△	England	50	
Liechtenstein	50		Letland	50	△	Østrig	50	
Grækenland	50		Østrig	50	△	Litauen	50	
New Zealand	50		Estland	50		Slovenien	50	
Irland	50	▽	Bulgarien	50		Danmark	50	▽
Luxembourg	50	▽	Danmark	50		Spanien	49	▽
Polen	50	▽	New Zealand	50		Rusland	49	▽
Spanien	49	▽	England	50		Letland	49	▽
Bulgarien	49	▽	Spanien	49	▽	Sverige	49	▽
England	49	▽	Taiwan (Taipei)	49	▽	Irland	49	▽
Malta	48	▽	Schweiz	48	▽	Liechtenstein	48	▽
Danmark	48	▽	Sydkorea	48	▽	Estland	48	▽
Taiwan (Taipei)	47	▽	Norge	48	▽	Taiwan (Taipei)	48	▽
Tjekkiet	47	▽	Slovakiet	48	▽	Slovakiet	48	▽
Slovakiet	47	▽	Sverige	47	▽	Luxembourg	48	▽
Cypern	47	▽	Liechtenstein	47	▽	New Zealand	48	▽
Norge	47	▼	Slovenien	47	▽	Schweiz	48	▽
Finland	46	▼	Luxembourg	46	▼	Tjekkiet	47	▼
Sverige	45	▼	Belgien (flamsk)	45	▼	Belgien (flamsk)	47	▼
Belgien (flamsk)	45	▼	Finland	45	▼	Malta	47	▼
Slovenien	45	▼	Tjekkiet	44	▼	Finland	46	▼
ICCS gennemsnit	50		ICCS gennemsnit	50		ICCS gennemsnit	50	
Opfylder ikke samplingkrav:			Opfylder ikke samplingkrav:			Opfylder ikke samplingkrav:		
Holland	46		Holland	45		Holland	48	
Hong Kong	52		Hong Kong	51		Hong Kong	50	

mere end 3 skalapoint over ICCS gennemsnit ▲
 signifikant over ICCS gennemsnit △
 signifikant under ICCS gennemsnit ▽
 mere end 3 skalapoint under ICCS gennemsnit ▼

Rapportens hovedtal i tabelform

I tabel 10.11 opsummeres de danske resultater fra denne rapport. Til sammenligning inkluderer tabellen de nordiske landes resultater samt de europæiske og internationale gennemsnit. Skemaet viser i tredje kolonne andelen af danske elever, der er *meget* positive i forhold til et givent tema samt i fjerde kolonne andelen af danske elever, der enten er meget positive eller positive (summen af *meget enig* + *enig* eller tilsvarende svar). De sidstnævnte summerede tal vises også for Finland, Norge og Sverige, for hele Europa og for alle lande i ICCS (i kolonne fem til ni). Svarfordelingerne på disse temaer kan ikke i alle tilfælde sammenlignes direkte med hinanden, da der er tale om forskellige temaer og spørgeformer, hvor elevernes svarmuligheder ikke altid er identiske. Oversigten giver imidlertid et samlet indtryk af, hvordan eleverne vægter de forskellige områder, hvilket ofte kan være svært at fastholde, når man beskæftiger sig med detaljerne på de enkelte områder i de forskellige kapitler.

I dette samlede billede fremstår elevernes vægtning af den lovlige borger som meget markant, hvilket også gælder indstillingen til ligestilling mellem køn, deltagelse i folketingsvalg, tilslutning til fagforeninger, formelle rettigheder og opfattelsen af klasserummets klima. Andelen af positive svar falder, når det gælder oplevelsen af formel medbestemmelse i skolen, interesse i politik, religions politiske indflydelse, politisk selvtillid, organiseret politiske deltagelse og ulovlige aktiviteter.

Selv om sammenlægnngen af de positive svarkategorier i nogen grad udligner forskelle mellem lande, kan man også i denne tabel se en række af de nordiske forskelle, der har været nævnt i rapporten. Vedrørende borgertyperne er de danske elever de eneste i Norden, der vægter den traditionelle borger højere end den sociale borger. Vedrørende protestaktiviteter er de danske elever de mindst engagerede i Norden, mens de er lidt mere positive i forhold til organiseret deltagelse. Samfundsopfattelsen er ret ens i de nordiske lande, men den danske nationale identitet er på et lidt lavere niveau end i Finland og Norge. De danske elever er de mest sekulære i Norden. Opfattelsen af immigranternes rettigheder er generelt meget ens, men de danske elever er mindst positive i forhold til etniske gruppers rettigheder. Opgjort som formelle rettigheder versus kulturelle rettigheder er de danske elever meget positive i forhold til de formelle rettigheder, men mindre positive i forhold til de kulturelle rettigheder. De danske elever har den mindst positive oplevelse af medindflydelse i skolen, men har omvendt den mest positive oplevelse af klasserummets åbenhed for politisk diskussion. De danske elever ligger også meget højt, når det gælder indflydelse på klassens regler. De danske elever har den højeste grad af interesse og selvtillid i Norden.

I tabellen er også de danske skalascores medtaget. De mest markante resultater er den store forskel på de to skalaer om skolen og på de to borgertyper. Dertil kommer de generelt lave resultater på næsten alt, der vedrører aktiv deltagelse. Tabellen viser, hvilke relative placeringer på skalaniveau de danske resultater på procentniveau giver anledning til. Tabellen illustrerer, at der ikke er nogen entydig sammenhæng mellem svarfordelinger i procent og skalascores. Vedrørende de to borgertyper er der for eksempel *ikke* samme klare forskel på de to, hvis man ser på procentfordelinger i stedet for på internationale skalascores. I øvrigt falder den meget sekulære indstilling og den meget positive holdning til kønsmæssig ligestilling i øjnene.

Tabel 10.11

Samlet oversigt over hovedresultater og udvalgte spørgsmål

	Andel <i>meget</i> positive svar i procent	Andel i procent af positive elever (summen af " <i>meget enig</i> " + " <i>enig</i> " eller tilsvarende elevsvar).							Skalascor (gennemsnit for alle lande er altid 50 point)
		DK	DK	FI	NO	SV	EUR (1)	ICCS (2)	
Kapitel 3 Borger	Traditionel borger	16	60	52	69	53	61	64	48 point
	Social borger	15	61	68	83	73	74	77	44 point
	<i>Lovlydig borger</i>	62	94	91	88	88	88	89	1 spørgsmål
Kapitel 4 Deltagelse	Lovlige protester	9	42	48	43	43	49	52	47 point
	Ulovlige protester	4	9	18	13	12	21	22	47 point
	Valgdeltagelse	36	80	82	83	81	77	79	49 point
	Organiseret deltagelse	8	28	15	26	25	27	31	50 point
	<i>Fagforening</i>	19	60	29	29	28	28	31	1 spørgsmål
	<i>Folketingsvalg</i>	49	89	85	83	85	78	81	1 spørgsmål
Kapitel 5 Samfund	National identitet	26	80	88	86	78	76	78	49 point (3)
	Tillid til institutioner	16	69	77	70	71	60	60	52 point
	Religion	4	23	X(4)	31	26	40	47	44 point (5)
Kapitel 6 Rettigheder	De to køn	67	93	92	91	92	86	85	54 point
	Etniske grupper	37	84	85	90	91	85	87	49 point
	<i>Formelle rettigheder (6)</i>	44	92	92	92	92	90	91	3 spørgsmål
	<i>Kulturelle rettigheder (7)</i>	26	73	76	88	89	78	81	2 spørgsmål
	Immigranter	30	81	79	81	83	80	82	48 point
	<i>Formelle rettigheder (8)</i>	39	89	85	87	88	84	85	3 spørgsmål
	<i>Kulturelle rettigheder (9)</i>	17	69	69	74	76	74	77	2 spørgsmål
Kapitel 7 Skolen	Medbestemmelse	9	31	36	61	49	45	53	45 point
	<i>Klassens regler</i>	31	72	49	75	55	57	62	1 spørgsmål
	Klasserumsklima	41	78	65	73	69	65	65	55 point
Kapitel 8 Selv- opfattelse	Interesse	6	34	26	32	30	40	44	48 point
	Indre selvtillid	8	47	27	40	38	42	46	50 point
	Ydre selvtillid	14	58	43	58	56	55	58	50 point

1) EUR = gennemsnit for alle europæiske lande i ICCS, ekskl. Rusland

2) ICCS = gennemsnit for alle lande i ICCS

3) DK har en lav andel *meget* enig og derfor relativt lav score

4) X = Ikke anvendt

5) Lav score = meget sekulær holdning

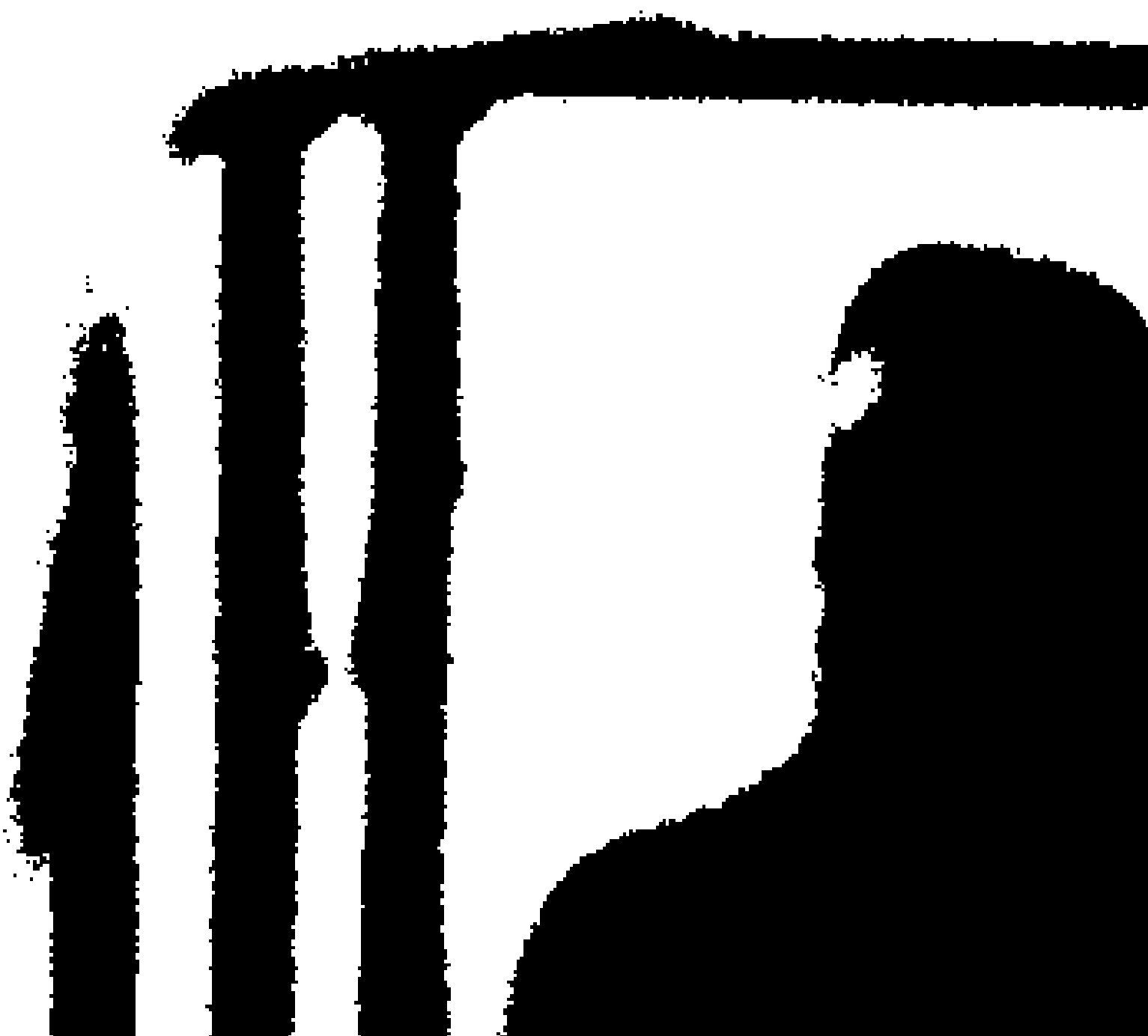
6) Retten til arbejde, uddannelse og samme ret og pligt for alle

7) Etniske grupper bør opmuntres til at stemme og der bør undervises i respekt for etniske grupper

8) Retten til uddannelse, stemmeret og samme rettigheder for alle

9) Retten til egne skikke og livsstil og eget sprog

11, Appendiks B

Appendiks B

Eleverne i ICCS

Denne rapport har primært til formål at undersøge elevernes holdninger, værdier, handlinger og selvforståelse. Som led i projektet er eleverne imidlertid også blevet stillet nogle spørgsmål om deres liv og hjemmebaggrund i øvrigt. I det følgende benyttes disse oplysninger til at give en kort og generel karakteristik af de 14/15-årige elever, der har deltaget i den danske undersøgelse.

I alt har 4508 danske elever fra 8. klasser på 193 skoler deltaget i ICCS i Danmark.

Kønsfordelingen i stikprøven er 48 % drenge og 52 % piger. Pigerne er i gennemsnit 14,8 år og drengene er i gennemsnit 14,9 år (på tidspunktet for gennemførelsen af projektet). Eleverne er fordelt med 3804 elever (84,4 %) fra offentlige skoler og 704 elever (15,6 %) fra private skoler. Stikprøven af skoler/elever har en særdeles god geografisk fordeling.

Hjemmets sammensætning

94,7 % af eleverne bor sammen med deres (biologiske) mor og 80,7 % af eleverne bor sammen med deres (biologiske) far. I alt 81,7 % af eleverne bor sammen med søskende eller halvsøskende, mens 18,3 % er enebørn (eller har søskende, der ikke bor hjemme). 2,7 % af eleverne bor sammen med bedsteforældre og 5,8 % bor (også) sammen med andre end forældre, søskende og bedsteforældre.

Hjemmets boglighed

Hvis man ser på antallet af bøger i elevernes hjem, ser det således ud

Tabel 11.1

Antal bøger hjemme

0–10 bøger	9
11–25 bøger	15
26–100 bøger	33
101–200 bøger	21
201–500 bøger	15
Flere end 500 bøger	7

Det mest bemærkelsesværdige er, at ret høje procentandele af eleverne kommer fra hjem, hvor der er forholdsvis få bøger. Danmark har således større andele af elever i gruppen med 0-10 bøger og i gruppen med 11-25 bøger end de andre nordiske lande. Hvor Danmark har 24 % af eleverne i de to grupper tilsammen, har Finland 18 %, Norge 14 % og Sverige 14 %. Danmark har omvendt lidt mindre andele af elever fra hjem med mange bøger. De to grupper med mere end 200 bøger udgør tilsammen i Danmark 22 %, Finland 22 %, Norge 30 % og Sverige 31 %.

Elevernes karakteristik af deres forældres politiske interesse

Når eleverne skal karakterisere deres forældres grad af politisk interesse eller interesse i sociale spørgsmål, tegner de dette billede:

Tabel 11.2

Forældres interesse i politiske og sociale spørgsmål

	<i>Meget interesseret</i>	<i>Ret interesseret</i>	<i>Ikke særlig interesseret</i>	<i>Slet ikke interesseret</i>
Mor	7	55	36	2
Far	15	53	29	3

Et ret klart flertal af eleverne oplever deres far og/eller mor som enten *ret interesseret* eller *meget interesseret*. Det er dog kun en forholdsvis lille del af eleverne, der oplever deres forældre som *meget* politisk eller socialt interesserede. Der er en lidt højere andel af meget interesserede fædre end mødre. Man kan kort sagt sige, at cirka 2/3 af eleverne oplever en overvejende positiv politisk interesse hos forældrene, mens 1/3 oplever en overvejende mangel på politisk interesse hos forældrene.

Om elevernes baggrund - immigrantstatus og sprog hjemme

Da stikprøven er et tilfældigt udvalg af elever, er den ikke konstrueret efter nødvendigvis at sikre en bestemt etnisk fordeling. Stikprøvens størrelse og geografiske fordeling sikrer ikke desto mindre en passende andel af 1. eller 2. generations immigranter, der udgør henholdsvis 3,3 % og 6,3 % af stikprøven. Fordelingen i stikprøven stemmer overens med fordelingen af elever i skoleåret 2008/2009, hvor cirka 10 % af eleverne (i hele grundskolen) havde indvandrer- eller efterkommerbaggrund (nyidanmark.dk). 94,9 % af eleverne taler mest dansk hjemme, mens 0,2 % mest taler et andet nordisk sprog. Der er 2,2 % af eleverne, der mest taler et andet europæisk sprog hjemme, mens 2,7 % af eleverne mest taler et ikke europæisk sprog hjemme.

Forældrenes uddannelse og elevernes uddannelsesforventning

I forhold til niveau og længde af fremtidig uddannelse efter grundskolen, forventer 28 % af eleverne at tage en lang videregående uddannelse, 55 % en mellemlang videregående uddannelse og 15 % en kort uddannelse. 2,0 % af eleverne forventer ingen uddannelse efter grundskolen. Der er nogen forskel på pigers og drenges forventninger:

Tabel 11.3

Forventning om uddannelse

	Piger	Drenge
Lang uddannelse	25	31
Mellemlang uddannelse	59	50
Kort uddannelse	13	17

Der er større spredning omkring uddannelsesforventningen i drengegruppen end i pigegruppen. Fælles for de to køn er imidlertid, at deres forventninger til egen uddannelse er højere end deres forældres gennemsnitlige uddannelsesniveau. De unge har allerede fra 8. klasse ret store ambitioner om fremtidig uddannelse. Det er bemærkelsesværdigt, at 28 % af alle eleverne regner med at tage en lang videregående uddannelse.

Tabel 11.4
Forældrenes uddannelseslængde

	Mor	Far	Elev forventning
Lang uddannelse	11	18	28
Mellemlang uddannelse	49	43	55
Kort uddannelse	31	28	15
Ingen eller meget kort uddannelse	09	12	2

Forældregruppens uddannelsesniveau stemmer generelt godt overens med tilgængelig uddannelsesstatistik for de mest relevante aldersgrupper for forældre til de 14/15-årige elever (voksne i alderen cirka 35-55 år) fra Danmarks Statistik (statistikbanken.dk).

Brug af fritiden på hverdage (efter skoletid)

Hvis man ser på elevernes brug af deres fritid, benyttes hovedparten af fritiden til at være sammen med venner. 60 % af eleverne benytter dagligt mere end 2 timer på den aktivitet. Hvis man ser på telefonisk eller elektronisk kontakt med venner, er der ganske stor spredning: 40 % bruger mere end 1 time dagligt, mens 39 % bruger mindre end 30 minutter dagligt. Generelt er telefonisk kontakt dog meget udbredt, idet kun 5 % af eleverne anfører, at de slet ingen tid bruger på det. Samlet set er en eller anden form for samvær med venner den mest udbredte aktivitet i fritiden.

Den aktivitet, der optager næstmest tid efter skoletid, er brug af computer og internet til underholdning, hvor 33 % bruger mere end 2 timer hver dag efter skoletid.

En tredje omfattende aktivitet er at se tv, video eller dvd, hvor 51 % bruger mere end 1 time. Hovedparten af eleverne læser dagens lektier på under 1 time, idet 37 % bruger under 30 minutter og 46 % under en time. Læsning som fritidsaktivitet er klart mindre i omfang sammenlignet med ovenstående. 71 % af eleverne bruger mindre end 30 minutter om dagen til at læse for egen fornøjelses skyld. 27 % af eleverne læser slet ikke efter skoletid på en almindelig dag. Hvis man ser på daglige aktiviteter i fritiden med politisk islæt, er der 7 % af eleverne, som dagligt/næsten dagligt læser avis med henblik på at orientere sig om nyheder. Internettet er lidt mere benyttet, idet 12 % benytter Internettet dagligt/næsten dagligt til at skaffe sig nyheder. Generelt er der ikke nogen udbredt interesse for at følge med i nyhedsstrømmen. Dog ser 34 % af eleverne dagligt eller næsten dagligt en nyhedsudsendelse i tv. Yderligere 36 % ser nyhederne i tv mindst én gang om ugen. Tv er således den klart vigtigste nyhedskilde for eleverne.

Politiske aktiviteter på skolen og uden for skolen

Elevernes deltagelse i organiserede politiske aktiviteter i forskellige typer af foreninger er noget nær ikke eksisterende. Uanset om foreningstypen vedrører politisk ungdomsarbejde, miljø, menneskerettigheder, religion, kultur eller konkrete mærkesager, er der typisk omkring 95 % af eleverne, der aldrig har deltaget i disse organiserede aktiviteter. Omfanget af formelle politiske aktiviteter er naturligvis begrænsede på en skole, men det kan nævnes, at 49 % af eleverne har stillet op til elevrådsvalg og 73 % af elevernes har stemt til elevrådsvalg.

Elevernes fremtidsforventning

Ser man på elevernes fremtidsforventning i forhold til deres prioriteringer af forskellige mulige mål for fremtiden, ser resultatet således ud:

Tabel 11.5

Elevernes fremtidsforventninger

At gøre karriere og følge med tiden, så jeg kan købe og gøre, hvad jeg ønsker	Piger	19
	Drenge	34
At få ansvar for en familie og børn og have et godt og fast arbejde	Piger	45
	Drenge	44
At udvikle mig selv og min personlighed ved at tage en interessant uddannelse og få et kreativt arbejde	Piger	32
	Drenge	18
At engagere mig i sager, hvor jeg sammen med andre kan arbejde for en bedre verden	Piger	5
	Drenge	4

Som det ses, vælger knap halvdelen af alle (både piger og drenge), at det vigtigste af disse mål er ansvar for en familie og et fast arbejde. Drengene er mere orienterede i retning af karrierevejen (begrundet med økonomi og frihed), mens pigerne er tilsvarende mere orienterede i retning af den personlige udvikling (begrundet med interessant uddannelse og kreativt arbejde). Både for piger og drenge er den mere idealistiske vej med arbejdet for 'en bedre verden' den mindst attraktive. Der er således både klare ligheder og forskelle vedrørende kønsfordelingen. Man kan hæfte sig ved, at pigerne i højest grad tilslutter sig den mest moderne form for fremtidsvision (det aspekt af samtidens diskurs, der fokuserer på kreativitet, personlighedsudvikling, det interessante), mens drengene i højere grad vælger den frihed, der kan følge af den mere økonomisk orienterede karriere.

Litteraturliste

Litteraturliste

Bruun, J. (2001): *Politisk dannelse – unges synspunkter på demokratiske værdier i skole og samfund*, Danmarks Pædagogiske Instituts forlag.

Bruun, J. (2010a): *ICCS 2009, Internationale hovedresultater*, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.

Bruun, J. (2010b): *ICCS 2009, Det europæiske modul*, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet.

Bruun, J. & Lieberkind, J. (2011): *Unge politiske dannelse. En sammenfatning af ICCS 2009*, Aarhus Universitet 2011.

Folkeskoleloven (Bekendtgørelse af lov om folkeskolen): <https://www.retsinformation.dk>

Gilliam, L. (2009): *De umulige børn og det ordentlige menneske: Identitet, ballade og muslimske fællesskaber blandt etniske minoritetsbørn*. Aarhus Universitetsforlag.

Jenkins, R. (2011): *Being Danish. Paradoxes of Identity in Everyday Life*. Museum Tusulanums Forlag.

Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D. og Losito, B. (2010): *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries*, IEA Amsterdam.

Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald H. og Schulz, W., med et kapitel af Losito, B. og Mintrop, H. (2001): *Citizenship and Education in Twenty-Eight Countries. Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*, IEA Amsterdam.

Tabeloversigt

Tabeloversigt

Denne tabeloversigt omfatter alle de tabeller i rapporten, der indeholder resultater fra ICCS. Det første tal i tabellernes nummerering henviser til det kapitel, hvori tabellen optræder. Det andet tal er tabellens løbnummer inden for kapitlet. Tabellerne 10.1 til og med 10.10 er de internationale ICCS skalaer i Appendiks A. Hvis en tabel indeholder resultater for flere temaer eller skalaer, er disse anført som forskellige underoverskrifter til det samme tabelnummer.

Tabel 2.1	16
Oversigt over ICCS test	16
Tabel 2.2	19
Temaer i ICCS test	19
Tabel 2.3	19
ICCS test, temaresultater (DK og ICCS gennemsnit)	19
Tabel 2.4	21
ICCS test, temaresultater (alle lande)	21
Tabel 2.5	22
Opgaver fra CIVED 1999	22
Tabel 2.6	24
Åbne opgaver, andel elever med to rigtige svar per opgave	24
Tabel 2.7	25
Åbne opgaver, andel elever med mindst et rigtigt svar per opgave	25
Tabel 2.8	29
ICCS test, resultater efter kognitiv underinddeling	29
Tabel 3.1	36
Den traditionelle borger	36
Tabel 3.2	38
Den traditionelle borger (Norden og internationalt)	38
Tabel 3.3	40
Den sociale borger	40
Tabel 3.4	42
Den sociale borger (Norden og internationalt)	42

Tabel 3.5	45
Forholdet mellem traditionel og social borger	45
Tabel 4.1	51
Valgdeltagelse	51
Tabel 4.2	54
Valgdeltagelse (Norden og internationalt)	54
Tabel 4.3	56
Organiseret politisk deltagelse	56
Tabel 4.4	58
Organiseret politisk deltagelse (Norden og internationalt)	58
Tabel 4.5	59
Lovlige protestaktiviteter	59
Tabel 4.6	62
Lovlige protestaktiviteter (Norden og internationalt)	62
Tabel 4.7	63
Ulovlig aktivisme	63
Tabel 4.8	64
Ulovlig aktivisme (Norden og internationalt)	64
Tabel 5.1	71
Eget land, national identitet	71
Tabel 5.2	74
Eget land, national identitet (Norden og internationalt)	74
Tabel 5.3	76
Tillid til institutioner	76
Tabel 5.4	78
Tillid til institutioner (Norden og internationalt)	78
Tabel 5.5	80
Religion og samfund	80

Tabel 5.6	82
Religion og samfund (Norden og internationalt)	82
Tabel 6.1	88
Mænds og kvinders rettigheder	88
Tabel 6.2	91
Mænds og kvinders rettigheder (Norden og internationalt)	91
Tabel 6.3	93
Mænds og kvinders rettigheder (kønsopdelt)	93
Tabel 6.4	94
Mænds og kvinders rettigheder (kønsopdelt, gennemsnit)	94
Tabel 6.5	96
Etniske gruppers rettigheder	96
Tabel 6.6	98
Etniske gruppers rettigheder (Norden og internationalt)	98
Tabel 6.7	101
Immigranter, 1	101
Tabel 6.8	102
Immigranter, 2	102
Tabel 6.9	104
Immigranternes rettigheder (Norden og internationalt)	104
Tabel 7.1	111
Klasserumsklima	111
Tabel 7.2	114
Klasserumsklima (Norden og internationalt)	114
Tabel 7.3	115
Elevernes medbestemmelse	115
Tabel 7.4	118
Elevernes medbestemmelse (Norden og internationalt)	118

Tabel 8.1	125
Interesse for politik	125
Tabel 8.2	127
Interesse for politik (Norden og internationalt)	127
Tabel 8.3	129
Politisk indre selvtillid	129
Tabel 8.4	132
Politisk indre selvtillid (Norden og internationalt)	132
Tabel 8.5	134
Politisk ydre selvtillid	134
Tabel 8.6	137
Politisk ydre selvtillid (Norden og internationalt)	137
Tabel 8.7	138
Selvtillid og testresultat	138
Tabel 8.8	139
Politisk indre selvtillid og testresultat (alle lande)	139
Tabel 8.9	140
Interesse, politisk indre/ydre selvtillid og testresultat	140
Tabel 10.1 (Kapitel 2)	154
ICCS 2009 testresultat	154
Tabel 10.2 (Kapitel 3)	155
Den traditionelle borger	155
Den sociale borger	155
Tabel 10.3 (Kapitel 4 (a))	156
Forventet valgdeltagelse	156
Organiseret politisk deltagelse	156
Tabel 10.4 (Kapitel 4 (b))	157
Lovlige protestaktiviteter	157
Ulovlige protestaktiviteter	157

Tabel 10.5 (Kapitel 5 (a))	158
Opfattelse af eget land	158
Tillid til politiske system	158
Tabel 10.6 (Kapitel 5 (b))	159
Religions betydning i samfundet	159
Tabel 10.7 (Kapitel 6(a))	160
Holdning til ligeberettigelse mellem køn	160
Tabel 10.8 (Kapitel 6 (b))	161
Etniske gruppers rettigheder	161
Immigranternes rettigheder	161
Tabel 10.9 (Kapitel 7)	162
Åbenhed i klasserummet	162
Elevers medbestemmelse	162
Tabel 10.10 (Kapitel 8)	163
Interesse	163
Indre selvtillid	163
Ydre selvtillid	163
Tabel 10.11	165
Samlet oversigt over hovedresultater og udvalgte spørgsmål	165
Tabel 11.1	169
Antal bøger hjemme	169
Tabel 11.2	170
Forældres interesse i politiske og sociale spørgsmål	170
Tabel 11.3	170
Forventning om uddannelse	170
Tabel 11.4	171
Forældrenes uddannelseslængde	171
Tabel 11.5	172
Elevernes fremtidsforventninger	172

